

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ - СКОПЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ, ОДБРАНА И МИР

Број 3, Година II, 2011 година

БЕЗБЕДНОСНИ ДИЈАЛОЗИ

СПИСАНИЕ ОД ОБЛАСТА НА БЕЗБЕДНОСТА, ОДБРАНАТА И МИРОВНИТЕ НАУКИ

БЕЗБЕДНОСНИ ДИЈАЛОЗИ

ISSN 1857-7172

Број 3, Скопје 2011

Издавач
Филозофски факултет - Скопје
Институт за безбедност, одбрана и мир
Уредувачки одбор: тел. (+389) 2 3066 232, email: biljanav@fzf.ukim.edu.mk

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК
EDITOR IN CHIEF
Билјана Ванковска

ЗАМЕНИК НА ГЛАВНИОТ УРЕДНИК
Оливер Бакрески

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР - EDITORIAL BOARD
Митко КОТОВЧЕВСКИ, професор, Институт за безбедност, одбрана и мир
Зоран НАЦЕВ, професор, Институт за безбедност, одбрана и мир
Лидија ГЕОРГИЕВА, професор, Институт за безбедност, одбрана и мир
Марина МИТРЕВСКА, професор, Институт за безбедност, одбрана и мир
Тони МИЛЕСКИ, професор, Институт за безбедност, одбрана и мир
Jan OBERG, Sweden
Michael SHULTZ, Sweden
Franc-Lothar ALTMAN, Germany
James PETTIFER, Great Britain,
Costas DANOPOULOS, USA
Žarko PUHOVSKI, Croatia
Gorazd MESKO, Slovenia
Velizar SHALAMANOV, Bulgaria
Zelimir KESETOVIC, Serbia

ТЕХНИЧКИ СЕКРЕТАР
Сергеј ЦВЕТКОВСКИ, асистент, Институт за безбедност, одбрана и мир

Лектор на македонски јазик: Билјана Богданоска
Лектор на англиски јазик: Марија Боева
Компјутерска обработка: Бомат графикс
Печати: Бомат графикс
Тираж: 250

СОДРЖИНА

Предговор на уредникот

Editor's Note

Научни трудови:

- 1) Michael Pugh: A Critical Survey of Political Economies of Peace and Conflict
- 2) Vidar Vabheim: *War on terror(ism) – or dialogue?*
- 3) Jan Oberg: Libya – What Should Have been done?
- 4) Игор Јанев: *Поим и дефиниција за безбедноста и теорија на релационизмот во разгледувањето на безбедноста*
- 5) Саша Мијалковиќ и Тања Милошевска: *Кризата на традиционалниот концепт на внатрешна безбедност на државата*
- 6) А. Илиев, Д. Петрески и Ј. Илиевски: *Иницијативите на НАТО и ЕУ за регионална соработка на земјите од Југоисточна Европа*
- 7) Димитар Апасиев: *Сиромаштијата - второ име на структурното насилство (За „нумерологијата“ на неолибералистичкиот глобализам)*

Стручни трудови

- 1) Марјан Ѓуровски: *Влијанието на економските случувања врз безбедносната политика и евроатлантските интеграции*
- 2) Ненад Николовски: *Перењето пари и економскиот раст со осврт на Република Македонија*
- 3) Давче Насевски: *Политичката култура на елитите: петтиот елемент во консозијацискиот модел на демократија*

ПИСМО ОД УРЕДНИКОТ

Најдобар индикатор за нагорниот пат по кој се развива научното списание *Безбедносни дијалози* не е само фактот што на јавноста ѝ предаваме уште еден нов број, туку и што го задржуваме трендот секој нов број да е исполнет со различни содржини. Оттука и различната боја на корицата на секој нов број, која треба да ја симболизира не само широката лепеза теми и научни пристапи, туку и отвореноста за автори од различни институции, универзитетски средини и држави. Досегашните три боја имаа за цел да допрат до пошироката научна јавност, и во Република Македонија и надвор од неа. Нашата заедничка цел е списанието да го одржиме во живот и со висок квалитет, минувајќи низ боите на виножитото.

И овој најнов, трет број, ја надополни линијата зацртана во првите два броја. Еден дел е пополнет од еминентни научни имиња од странство, а другиот дел го збогатија автори од повеќе различни научни институции од Републиката. Новината е во посебната рубрика, во која објавуваме текстови на помлади научни работници. Со тоа создаваме простор во кој на научни теми ќе се искажуваат и афирмираат нашите помлади колеги, асистенти, докторанти и магистранти. Овој чин е во согласност и со новите академски правила, кои предвидуваат научни публикации и за оние кои тукушто започнале да градат научна кариера.

Сега, кога оваа димензија на научната дејност е зацртана и поставена во вистинска насока, за да комбинира трудови на македонски и на англиски јазик, на поеминентни и на помлади научни работници, на автори од различни институции, главниот уредник може да ја предаде палката на помладите колеги, кои треба само да ја негуваат и надоградуваат издавачката дејност на Институтот за безбедност, одбрана и мир. Во таа смисла, длабоко им благодарам за досегашната соработка на сите соработници, ентузијастички, колеги и пријатели, без чиј ангажман ова списание немаше ни да постои. Мојата помош, искуство и критички став секогаш ќе им стојат на располагање на оние кои ќе ја продолжат уредувачката мисија.

Проф. д-р Билјана Ванковска

Главен уредник на *Безбедносни дијалози*

EDITOR'S NOTE

The best indicator for the upward development of the scholarly journal *Security Dialogues* (*Безбедносни дијалози*) is not only in the fact that we present to the academic public one more issue but also in the fact that we keep up the tendency the content of each new issue to be as rich and various as possible. Hence the different color of the cover pages of each new issue that is to symbolize not only the wide specter of topics and scholarly approaches but also our openness towards the authors from different institutions, universities and states. So far the three issues of the journal were intended to reach up the wider and especially the academic public both in the Republic of Macedonia and abroad. Our common goal is to sustain the journal and to secure its high quality, while crossing through the rainbow's colors.

This latest, third in a row, issue complements the line that was drawn at the very beginning, in the previous two issues. One part of its content is fulfilled by respectable academic names from abroad, and the other one is devoted to the authors that come from different academic and research institutions from the Republic of Macedonia. The novelty is the separate rubrics where we have started to publish articles of junior scholars. Thus we provide space and opportunity for affirmation of the younger colleagues, teaching assistants, PhD and MA candidates. Thus we adapt ourselves to the newest normative rules that envisage scholarly publications to be obligatory for those who have just started to build a scientific career.

Now when this new dimension of the scholarly activity is being set up in the right direction, so it combines texts written in Macedonian and in English, by known and younger researchers, of authors from various institutions, the editor in chief may convey the leading position to the younger colleagues, who should only cherish and upgrade the publishing efforts of the Institute for security, defence and peace studies. In that context, I express my deepest gratitude for the successful cooperation to all my collaborators, enthusiasts, colleagues and friends, whose efforts and contributions have made this endeavor possible. My personal assistance, experience and critical stand will always be available for those who are going to take over the editorial mission.

Prof. Dr. Biljana Vankovska
Editor-in-Chief

A CRITICAL SURVEY OF POLITICAL ECONOMIES OF PEACE AND CONFLICT

Michael PUGH

ABSTRACT

This article is a contribution to the critique of political economies of peace and conflict. Its contentions are threefold: that liberal peacebuilding is in crisis, that the neoclassical paradigm for economic recovery from conflict has rubbed salt into war wounds, and that external intervention to cure strangers of their strangeness has produced hybrid forms of peace. The article traces a dynamic shift in scholarship dealing with post-conflict reconstruction that embraces a range of disciplines, particularly post-colonial studies. From an international relations perspective the shift has enriched academic studies with a new emphasis on the importance of local agency and everyday life.

Keywords: liberal peacebuilding, statebuilding, neoliberalism, post-conflict economies, casino capitalism, Balkans, IMF.

АПСТРАКТ

Оваа статија е придонес кон критиката за политичките елементи за мирот и конфликтите. Нејзините тврдења се трислојни: дека либералното градење на мирот е во криза, дека неокласичната парадигма за економско заздравување од конфликтите само дополнително ги отвара раните, и дека надворешната интервенција за да ги излекува странците од нивната настраност единствено продуцира само хибридни форми на мир. Статијата ја следи динамичната промена во школите кои се справуваат со постконфликтна реконструкција што опфаќа спектар на дисциплини, особено во постколонијаните студии. Од гледиште на меѓународните односи промената ги има збогатено академските студии со акцент на важноста на локалните служби и секојдневниот живот.

Клучни зборови: либерално градење мир, градење држава, неолиберализам, постконфликтна економија, казино капитализам, Балкан, ММФ.

The main point of this article is to suggest that a significant shift has occurred in peace studies to challenge the dominant liberal (and in economics neoclassical/neoliberal)

paradigm that has been preoccupied with improving the techniques of building peace. One of the most interesting developments in the study of peace and conflict over the past twenty years has been an interdisciplinary broadening of approaches in International Relations (IR). Particularly significant has been a trend away from military-security preoccupations and the inclusion of critical political economy, long neglected but now in the forefront of studies on, and explanations for, contemporary conflicts. The relationship between poverty, economic development, protest, political movements and war has become even more relevant in the post-modern advanced capitalist world – on account of what Foucault regards in *The Birth of Biopolitics* (2004) as the invasion of politics through the privileging of an economic regime of knowledge as truth.

Among pioneers in the context of modern interventions and peace operations two French aid workers, François Jean and Jean-Christophe Rufin, published a collection of studies, *Economie des Guerres Civiles* (Paris, Hachette, 1996), based partly on experiences working for non-governmental organisations in war-torn societies. They were interested in how warriors engaged in the predation and exploitation of local populations, how trade changed, how markets were disrupted, taxes imposed, emergency aid diverted, and how diasporas lent financial support to combatants and how these fighters would often trade with each other. Regrettably the book was never translated from French into other languages. Other works, notably on the Balkans by Susan Woodward¹ and Carl-Ulrik Schierup,² and on Rwanda by Peter Uvin,³ established links between the structural adjustment policies imposed on developing countries by international financial institutions (IFIs) such as the IMF and World Bank and violent conflict. A major impetus for violent conflict in independent Rwanda lay in the quest for export-led growth and a disastrous slump in coffee prices in the period 1989–91. In the Balkans, Yugoslavia experienced the biggest fall in standards of living after the 1970s of any European country, and social and political tensions were inevitably exacerbated by austerity measures introduced at the behest of the International Monetary Fund (IMF) in the early 1980s. Subsequently, the body of academic work on the political economies of reconstruction and on the aggressive neoliberal economic ideas promoted by donors in war-torn societies, has grown exponentially, including this author's own contributions.⁴

The Neoliberal Paradigm

The neoliberal hegemony, experimented on former socialist countries of Europe and the USSR, comprises privatisation and financialisation of public goods, entrepreneurship through micro-finance and support to the 'free market', foreign investment, export-led growth and integration of societies with little comparative advantage into a global trading

system. The paradigm represents a denial of politics, reifying the notion that an autonomous sphere of economics, protected by an *a priori* logic, determines political practices without being subjected to them. This determinism is reflected in conditionalities and structural adjustment policies promoted by aid agencies, donors, corporate interests, and international financial institutions, and in the merging of peacebuilding with statebuilding to 'reinforce and "lock in" liberalizing political and economic reforms'.⁵ The renowned Yugoslav economist, Branko Horvat, recognised that neo-classical economics was based on flawed assumptions to produce a theorem that 'evaporates in the thin air of artificiality'. He argued, for example, that in international trade, '[e]xploitation is magnified because of international monopolies and political domination and so no meaningful competition may be assumed'.⁶ Neoliberalism also entails welfare shocks that damage social cohesion and requires authoritarian controls.⁷

In conflict studies it was apparent that intervention could pave the way for economic shock treatment. For example, the Rambouillet ultimatum to Serbia-Montenegro of 23 February 1999 specified that '[t]he economy of Kosovo shall function in accordance with free market principles' and the reallocation of ownership and resources of government-owned assets, pensions and social insurance, revenues and any other matters relating to economic relations (1999, ch. 4a, art. 1). Subsequently, 'the Quint' of the United States, the United Kingdom, France, Germany, and Italy controlled the Kosovo Economic and Fiscal Council (operated by Americans and Australians paid for by USAID), while the EU exercised control over economic development (except for the financial sector, over which USAID had total control). The Kosovo Trust Agency (in charge of privatisation), was entirely in the hands of a neoliberal EU appointee, its aim to preserve or enhance the value, viability, and corporate governance of socially owned and public enterprises in Kosovo.⁸ The IMF applauded this structural adjustment model of fiscal stringency that involved reductions in government expenditure and consumption power. The IMF also advised further controls on wages, social welfare, public sector employment, and compensation for workers thrown out of work by privatisation.⁹

Apparently without contradiction transition programmes are designed to reduce the economic role of the state while at the same time interventionists claim to be engaged in state-building. One long-term impact of structural adjustment, for example, has been to sharply reduce development aid to agriculture from the 1980s onwards. Assistance to state agricultural marketing was removed, and the World Bank's *Development Reports* had no emphasis on agriculture until 2008. The global food crisis has led to a reinstatement of agricultural production as a development goal but developing countries generally and post-conflict countries in particular, have had few state defences to control imports and protect local production. Thus the influence of the Chicago School of neoliberalism and the 1989

'Washington Consensus', albeit subsequently amended to upgrade social policy, permeated the peacebuilding by interventionists.

Paradigm Challenged

The dominant paradigm of political economy is challenged by the broadening of peace studies in IR to acknowledge the theoretical and empirical work of critical economists, development studies experts, sociologists, anthropologists and others.

While economic narratives have been notably influential in policy-making circles, the sub-disciplines of development studies and political economy have been significant in informing academic re-conceptualisations of conflict and peacebuilding studies. Theoretical and fine-grained analysis emerged in development studies in a major work directed by Frances Stewart and Valpy Fitzgerald who investigated horizontal as well as vertical economic inequalities arising from differential development – though this was partly a heuristic device, given that spatial and class poverties overlap.¹⁰ Other developmentalists' critiques also addressed prevailing liberal orthodoxies. In some cases these have been concerned with development generally,¹¹ in others directly linked to conflict,¹² and often with an emphasis on local or regional experiences relevant to conflict studies.¹³

A particularly interesting example, informed by peacebuilding in the Balkans, has been Milford Bateman's critique of the cycle of indebtedness and the opportunity costs in various localities arising from the neoliberal microfinance industry.¹⁴ A panacea much favoured by aid donors and IFIs for poverty reduction in post-conflict situations, this weakly regulated, untaxed, and high interest bearing system completely collapsed in Andhra Pradesh in 2010.

A further direction in development studies highlighted the functions of borderlands as sites of dynamism, leading to greater appreciation of the developmental role of liminal areas. Instead of regarding borderlands as locales replete with unrest, disorder and crime, their dynamics are accorded complexity and relevance, as central authority first loses control and tries to reassert it in post-conflict transformations.¹⁵ This is particularly true of border areas where exchanges of goods and people occur, and ethnicity is subordinated to shared experiences, as in the 'Arizona' market formalised by US forces in the borderland between Brčko, Republika Srpska, and the Federation of Bosnia and Herzegovina.

Extending the Boundaries of Debate

The contributions from political economy and development studies have been augmented by non-economists working in other disciplines, neo- and post-colonial studies, sociology, social policy, geography, and anthropology. Conceptual expansion occurred in IR from the late 1990s when academics sought to explain internationalised conflicts that did not fit simple monocausal reasoning. David Campbell and Lene Hansen emphasised the

importance of the social construction of identity differences.¹⁶ Constructivist explanations could allow for the cross-cutting discriminations and internecine warfare evidenced by the killing of 'moderate' Hutus in Rwanda, the 'political executions' by hardliners of same-group 'traitors' in Northern Ireland, inter-ethnic trading by opposing forces during the wars in Yugoslavia and intra-ethnic fighting between Bosniaks in north-east Bosnia and Herzegovina. Revisionist interpretations had the attribute of turning the spotlight away from the ethnic 'others' and onto the apparatus of capitalism and the structural violence of globalisation. Amy Chua's critical legal analysis highlights the tensions inherent in capitalist development where accumulation is concentrated in minority ethnic groups that then become scapegoats for economic crisis, as the Chinese did in Indonesia in 1997.¹⁷ From the work of David Harvey in critical geography,¹⁸ Ellen Meiksins Wood in historical sociology,¹⁹ and Naomi Klein in investigative journalism,²⁰ it is also established that a neoliberal ideology of aggressive deregulation of finance, manipulation of economic crisis, capital accumulation by dispossession, spatial discrimination, conditionalities to qualify for economic assistance, and commodification of public goods and public space, has been highly stressful.

Managing the differential economic and social impacts of neoliberalism and its disempowerment of classes of non-entrepreneurs requires both stress alleviation and, following Michel Foucault, new forms of social discipline and 'governmentality'. A particularly rich anthropological analysis of continued violence in El Salvador points to strong links between the introduction of economic neoliberalism and the continuation of political violence. As a prime example of authoritarian neoliberal managerialism, the Nationalist Republican Alliance (Partido Alianza Republicana Nacionalista, ARENA) government re-coded the violence associated with high levels of crime after the civil war had officially ended in 1992 as a post-war reassertion of 'normal criminality', against which the individual had to address risks with self-protection and self-insurance.²¹ This has a particular irony, somewhat lost on proponents of 'liberal post-conflict statebuilding', given that killing continued after the civil war had formally ended and that agents of the state were often the perpetrators. Economic rationalism and liberal assumptions that states are the most meaningful repositories of social contracts attainable by governed peoples were also contested.²²

Post-colonialism, Hybridity and Subaltern Agency

Perhaps the most noteworthy twist in the interrogation of paradigmatic liberal peacebuilding has derived from the influence of post-colonial studies. Here students of peacebuilding encounter echoes of the imperial mind, depicted as a case of the 'backward' being developed in the image of the powerful.²³ As the western Europeans were deeply

engaged in previous centuries in trying to convert people to new ways of thinking and behaving, this development in contemporary IR is particularly relevant as a field of investigation. Christopher Cramer contends that violent conflict is an essential part of development, and that the processes of development are themselves conflictual: '[l]iberal amnesia about the often brutal foundations of democratic, capitalist modernity is just one example of a tendency to cover up. . . foundational violence.'²⁴ Ironically, these same former imperialists have also been subjects of 'free market' empire, with serious consequences for development and social cohesion evidenced in the financial crisis and social unrest since 2007.

Obviously, the foreign presence in peacebuilding has a different dynamic to nineteenth-century imperialism. Nevertheless, the oversight, guidance, control, and conditions exercised by aid and development agencies morph seamlessly into the aggressive pursuit of permanent integration into the global capitalist structures. The international financial institutions take over where the UN's Office for the Coordination of Humanitarian Assistance leaves off. In common with colonial power, international actors and agencies in peacebuilding disavow their impositions with discourses of good governance, law and order, stakeholding, participation, reform, local ownership, empowerment, and trouncing spoilers. As Branwyn Gryffed Jones, contends, 'discourse about development – and its most recent agenda of "good governance" – has naturalized the structures of global inequality and exploitation that were the product of European expansion and formal colonialism'.²⁵

But at the point of enunciating disavowal, the internationals expose the inherent instability of their social engineering. They cannot transpose ideal forms of politics and governance or repress the local customs and devices of everyday life. The inability of foreigners to create stable identities or institutions with organic roots after violent conflict produces hybrid peace. For Homi Bhabha '[h]ybridity is the sign of productivity of colonial power, its shifting forces and fixities', and his unpacking of hybridity in inter-cultural relations privileges local agency that 'terrorizes authority with the ruse of recognition, its mimicry, its mockery'.²⁶ Ilan Kapoor's expansion of Bhabha's work embraces the political economy of uneven development to expose the fluidity and instability of colonial power when confronted by local agency that disrupts, diverts, and splits power through everyday struggles.²⁷

Resistance to, or adaptations of, western norms and values by populations in war-torn societies – from Bougainville and Timor Leste to Haiti and El Salvador – has led to hybridities in peacebuilding. Ivo Andrić captured the meanings of this hybridity after the Austrians displaced the Turks in Višegrad in 1878:

The newcomers were never at peace; they allowed no one else to live in peace. It seemed that they were resolved with their impalpable yet ever more noticeable web of laws,

regulations and orders to embrace all forms of life, men, beasts and things, and to change and alter everything, both the outward appearance of the town and the customs and habits of men from the cradle to the grave.... Naturally here, as always and everywhere in similar circumstances, the new life meant in actual fact a mingling of the old and the new. Old ideas and old values clashed with the new ones, merged with them or existed side by side, as if waiting to see which would outlive which.... By a natural law the people resisted every innovation but did not go to extremes, for to most of them life was always more important and more urgent than the forms by which they lived.²⁸

The outcome can be regressive for particular ethnic groups and classes while enhancing the economic mobility of rentiers and criminals. But disaggregation and fine-grained analysis of informal and shadow economies in war and aftermath also reveals the functionalities of unaudited economic activity. This is not to justify or condone such appalling crimes as the trafficking in body organs in Kosovo, where a post-war trade developed out of Kosovo Liberation Army war crimes.²⁹ But informal work in the street, untaxed labour on construction sites, smuggling, bribery and corruption have thrived in environments without regular employment or welfare. Unaudited economies may serve to fulfil everyday needs and cement social relations, as well as to take windfall advantage of a foreign presence or to accumulate capital on the back of the feral asset stripping of social property and public goods. In contractual terms, unaudited economies deprive authorities of tax revenue and distort economic incentive structures. Yet, in terms of group solidarity, as Francesco Strazzari argues for Kosovo, 'through overlapping networks of social, political and economic cohesion, criminal actors are not regarded as a threat to the (nation-) state, but – on the contrary – as working in its defence'.³⁰

Sites of hybridity display resistance, traditions, and customs where alternative forms of everyday life are respected. In their encounters with the foreigner, subalterns accept, adopt, subvert, resist, mimic, and mock the interventionism. Their narratives have surfaced occasionally. With tragic irony, in November 2010, UN peacekeepers from a de-developed former colony, Nepal, mandated by developed states in the Security Council to keep peace in another de-developed former colony, Haiti, were popularly suspected of having introduced cholera, re-writing the ordained script of interventionism whereby the rescuers are supposed to prevent the spread of mayhem. Rioting and attacks on 'white' ethnicities, humanitarian allies of the Nepalese, were anticipated.³¹ Imperfect international performances, sometimes re-coded as 'unintended consequences', discount the more persistent mockery of peacebuilding foreigners as 'white tourists', irrespective of their race.

Except when designated as 'spoilers', romanticized victims, or western-trained allies, the voices and agency of the subalterns have been almost entirely absent from the liberal narrative of peacebuilding. But a growing and deep interest in local agency and in the

relationship between the local, the state and the international, has also been a hallmark of the turn towards the decolonisation of peacebuilding. The topic of local agency, and the (re)claiming of local traditions and informal economies, has become an issue for scholars. The way that local people respond to interventions by external actors has been a fruitful terrain for exploration conducted by Béatrice Pouligny, Oliver Richmond, Roger Mac Ginty, Paul Higate and Marsha Henry among others,³² and stands as a tribute to the earlier work of Jean and Rufin. For example, the ambivalence of the international agencies and the local resistances that expose and exploit the contradictions in power have invigorated the work of critical geographers, sociologists, and now students of peacebuilding, who have incorporated local voices in their research, in effect speaking *with* the subaltern. Such critiques, however, have not necessarily solved the paradox of constructing subaltern accounts from privileged academia, so much as acknowledging, witnessing and recounting everyday life from local perspectives.

Conclusion

Obviously, two major trends in international politics are also challenging the neoliberal peacebuilding paradigm, and providing an international context for conceptual change. First, interventions by China and India, and the participation in UN operations by South American countries with different approaches to so-called free market doctrines, have contributed to upsetting the dominance of the IFIs and the Euro-US alliance.³³ NATO states and partners have also been diverted into regime change wars while claiming to promote human security. Second, the crisis in financial capitalism has further undermined the rationale of structural adjustment – though the horror of protectionist policies for undeveloped economies persists, and donors and IFIs seem determined that so-called ‘local ownership’ of peacebuilding should be located *within* the parameters of neoclassical economics.

Also, the study of ‘peace interventions’ exposed the limits of neoliberal peacebuilding. By about the start of this decade, scholars were breaking with the orthodox paradigm of peace, evident, for example, in work on Islamic and Chinese modes of interaction in Lebanon and Sudan.³⁴ Western concepts of peace, the state and sovereignty have been revealed as unstable, along with Western economic norms, institutional capacity and problem solving approaches. A crisis in the liberal peace and peacebuilding failures laid bare the representations of conflict as purely located with the ethnic identities of strangers, who had first to be rescued from violence and then cured of their strangeness.³⁵

The influence of research in disciplines beyond IR, as well as critiques from within that field, also ruptured the debates that had revolved around problem-solving and technicist refinements of intervention. Consequently, IR has been opened up to debates about

everyday life and well-being, challenging its traditional emphasis on states, governance, international society and institutions. It has meant not only that peacekeeping and peacebuilding ceased to be a monopoly (and niche interest) for IR students, but also that IR itself has become less exclusive in approaches to the field. In particular, the enrolment of economic, spatial, sociological, and ethnographic studies has enriched the subject area, not least in raising such fundamental questions as 'what is peace' and 'whose peace'? Future debates are likely to recognise the importance of cultural and post-colonial studies for understanding the interactions and negotiations that are produced when the subaltern and international power engage politically. The discipline of economics can usefully recognise that resistance is always present in the instabilities and uneven developments of these encounters, albeit mediated by the 'norms of the international'. It seems clear that foreign interventionists are unable to create stable identities or institutions with organic roots, and that resistances expose and exploit the contradictions in power that they wield, creating hybrid political economies of peace as people struggle to live their everyday lives. Thus the political economies of everyday life need to be investigated in any conception of peace.

Acknowledgement

An earlier, lengthier version of this article appeared in *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 11 (3) and parts are reproduced with kind permission of Wiley-Blackwell, publishers.

©Michael Pugh, 11 August 2011

NOTES

¹ Woodward, Susan. 1995. *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*. Washington, DC: Brookings Institution.

² Schierup, Carl-Ulrik, ed. 1999. *Scramble for the Balkans: Nationalism, Globalism and the Political Economy of Reconstruction*. Basingstoke: Macmillan.

³ Uvin, Peter. 1998. *Aiding Violence: The Development Enterprise in Rwanda*. Williamsburg, MA: Kumarian Press.

⁴ The latest is a collection of essays *Whose Peace? Critical Perspectives on the Political Economy of Peacebuilding* (London: Routledge, paperback, 2011) co-edited with Neil Cooper and Mandy Turner.

⁵ Paris, Roland. 2006. 'Bringing the Leviathan Back In: Classical versus Contemporary Studies of the Liberal Peace'. *International Studies Review* 8 (3), p.435. See also Boyce,

James K. 2002. *Investing in Peace; Aid and Conditionality After Civil Wars*. Adelphi Paper 351, Oxford University Press.

⁶ Horvat, Branko. 1999, *The Theory of International Trade: An Alternative Approach*, Basingstoke: Macmillan, pp. 21, 118.

⁷ Klein, Naomi. 2007. *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. London: Penguin.

⁸ UNMIK Regulation 2002/12. 2002. 'On the Establishment of the Kosovo Trust Agency'. Available at: www.unmikonline.org/regulations/2002/RE2002_12.pdf (accessed 17 April 2011).

⁹ See, Pugh, Michael. 2006. 'Crime and Capitalism in Kosovo'. In *Kosovo Between War and Peace*, ed. Tonny Brems Knudsen and Carsten Bagge Laustsen. London: Routledge.

¹⁰ Stewart, Frances and Valpy FitzGerald, eds. 2001. *War and Underdevelopment*. Oxford: Oxford University Press.

¹¹ Harvey, David. 2003. *The New Imperialism*. Oxford: Oxford University Press; Chang, Ha-Joon. 2007. *Bad Samaritans: Rich Nations, Poor Policies, and the Threat to the Developing World*. London: Random House.

¹² Nafziger, Wayne and Juha Auvinen. 2003. *Economic Development, Inequality and War: Humanitarian Emergencies in Developing Countries*. Basingstoke: Palgrave; Khan, Mushtaq. 2007. 'Governance, Economic Growth and Development since the 1960s'. In *Growth Divergences: Explaining Differences in Economic Performance*, ed. José Antonio Ocampo, K. S. Jomo, and Rob Vos. London: Zed Books.

¹³ Hodžić, Kadrija. 2004. 'Nekompatibilnost tržišne privrede u Bosni i Hercegovini' [Incompatibility of Market Profit in Bosnia and Herzegovina]. *STATUS* [Magazine for Political Culture and Society Issues] 4: 138–45; Khan, Mushtaq. 2010. 'Post-Oslo State-Building Strategies and their Limitations'. The Yusif A. Sayigh Development Lecture 2010, Palestine Economic Policy Research Institute (*MAS*), Ramallah, 1 December; Bond, Patrick. 2011. 'Economic Attacks Against Arab Democracy', report for Rosa Luxemburg Foundation in Palestine, 1 June 2011 (at: www.palestine.rosalux.org/news/37588/economic-attacks-against-arab-democracy.html) accessed 11 August 2011.

¹⁴ Bateman, Milford. 2010. *Why Doesn't Microfinance Work? The Destructive Rise of Local Neoliberalism*. London: Zed Books.

¹⁵ Goodhand, Jonathan. 2008. 'War, Peace and the Places in Between: Why Borderlands are Central' and Jackson, Stephen. 2008. 'Potential Difference: Internal Borderlands in Africa'. In *Whose Peace? Critical Perspectives on the Political Economy of Peacebuilding*, ed. Michael Pugh, Neil Cooper, and Mandy Turner. Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp.225–44; pp.266–83.

¹⁶ Campbell, David. 1998. *National Deconstruction: Violence, Identity and Justice in Bosnia*. Minneapolis: University of Minnesota Press; Hansen, Lene. 2006. *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. Abingdon: Routledge.

¹⁷ Chua, Amy. 2004. *World on Fire: How Exporting Free Market Democracy Breeds Ethnic Hatred and Global Instability*. New York: Anchor Books.

¹⁸ Harvey, David. 2007. 'Neo-Liberalism as Creative Destruction'. *INTERFACEHS – A Journal on Integrated Management of Occupational Health and the Environment* 2 (4) (at: www.interfacehs.sp.senac.br/images/artigos/79_pdf.pdf) accessed 17 April 2011.

¹⁹ Wood, Ellen Meiksins. 2003. *Empire of Capital*. London: Verso.

²⁰ Klein (see note 7 above).

²¹ Moodie, Ellen. 2010. *El Salvador in the Aftermath of Peace: Crime, Uncertainty, and the Transition to Democracy*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

²² See Fischer, Martina and Beatrix Schmelzle, eds. 2009. 'Building Peace in the Absence of States: Challenging the Discourse on State Failure'. Berghof Handbook, Dialogue Series, no. 8 (at: www.berghof-handbook.net/dialogue-series/no.-8-building-peace-in-the-absence-of-states), accessed 17 April 2011; Zanotti, Laura. 2010. 'UN Integrated Peacekeeping Operations and NGOs: Reflections on Governmental Rationalities and Contestation in the Age of Risk'. *International Peacekeeping* 17 (1), pp. 32–48.

²³ See Barkawi, Tarak and Mark Laffey. 2002. 'Retrieving the Imperial: Empire and International Relations'. *Millennium* 31 (1): 109–27; Darby, Phillip. 2009. 'Rolling Back the Frontiers of Empire: Practising the Postcolonial'. *International Peacekeeping* 16 (5), pp. 699–716.

²⁴ Cramer, Christopher. 2006. 'The Sense that War Makes', *Open Democracy*, 4 October (at: www.opendemocracy.net/globalization-vision_reflections/war_sense_3970.jsp), accessed 25 December 2010. See also Cramer, Christopher. 2006. *Civil War Is Not a Stupid Thing: Accounting for Violence in Developing Countries*. London: Hurst, pp. 124–34.

²⁵ Jones, Branwen Gruffydd. 2006. 'Introduction: International Relations, Eurocentrism, and Imperialism'. In *Decolonizing International Relations*, ed. Branwen Gruffydd Jones. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, pp.9–10.

²⁶ Bhabha, Homi. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge, pp.116, 122.

²⁷ Kapoor, Ilan. 2008. *The Postcolonial Politics of Development*. Abingdon: Routledge

²⁸ Andrić, Ivo. 1995 edn [orig.1945]. *The Bridge Over the Drina*, London: Harvill, p.135.

²⁹ Lewis, Paul. 2010. 'The Prime Minister, War Crimes and Accusations of Illegal Organs Trade'. *The Guardian*, 15 December.

³⁰ Strazzari, Francesco. 2008. 'L'Oeuvre au Noir: The Shadow Economy of Kosovo's Independence'. *International Peacekeeping* 15 (2), p. 166.

³¹ Carroll, Rory. 2010. 'Haitians Turn on UN Peacekeepers They Blame for Cholera Outbreak'. *The Guardian*, 17 November, pp. 1-2.

³² Pouligny, Béatrice. 2006. *Peace Operations Seen from Below*. London: Hurst; Higate, Paul and Marsha Henry. 2009. *Insecure Spaces: Peacekeeping, Performance and Power in Haiti, Kosovo and Liberia*. London: Zed Books; Richmond, Oliver P. 2011. *A Post-Liberal Peace*. London: Routledge; Mac Ginty, Roger. 2007. 'Reconstructing Post-War Lebanon: A Challenge to the Liberal Peace?' *Conflict, Security & Development* 7 (3), pp. 457-82.

³³ See special issues of *International Peacekeeping* in 2010, 'South American Perspectives on Peace Operations', 17 (5); and in 2011, 'China's Evolving Approach to Peacekeeping', 18 (3).

³⁴ Mac Ginty (see note 32 above); Duffield, Mark. 2007. *Development, Security and Unending War: Governing the World of Peoples*. Cambridge: Polity Press.

³⁵ Pugh, Michael. 2011. 'Curing Strangeness in the Political Economy of Peacebuilding: Traces of Liberalism and Resistance'. In *Rethinking the Liberal Peace, external Models and Local Alternatives*, ed. Shahrbanou Tadjbakhsh. London: Routledge, pp.147-63.

WAR ON TERROR(ISM) – OR DIALOGUE?

Vidar VABHEIM

ABSTRACT

The article discusses dialogue as an alternative to the “war on terror”, by posing a question which *kind of dialogue* is useful in the context of asymmetric conflict, such as the “war on terrorism” that currently dominates on the global scene. Taking into account that the “war on terror” is far from being a success, two models of communication are presented: 1) dialogue or negotiations between high-ranking political and military officers; and 2) open meetings and symmetric dialogues between all stakeholders in a conflict, including extremists. The effects of these two models are discussed in elucidation of three empirical examples of asymmetric conflict: Northern Ireland, Iraq after the US invasion in 2003 and the US/West vs. Taliban/Al-Qaeda in Afghanistan/Pakistan. The article argues that in the two former cases, mediation and negotiations probably preceded the change of attitude among the belligerents, especially those of the rebel groups using terror tactics. However, in the third case, there is hardly any indication that Jihadists will participate in a genuine dialogue. Consequently, a revised or third model of dialogue has to take the following question into consideration: Can genuine dialogue take place between people who are widely different not only in terms of power and relation to the conflict, but also in attitude towards dialogue itself? The paper presents a third model for dialogue that embeds symmetric dialogues in a wider structure of dispute and dialogue.

Key words: terrorism, dialogue, war, asymmetric conflict, Al-Qaeda

АПСТРАКТ

Статијата го анализира дијалогот како алтернатива на „војната против тероризмот“, преку поставување на прашањето: „Кој вид дијалог е корисен во асиметричен конфликт, како што е војната против тероризмот која моментално доминира на глобалната сцена?“ Тргувајќи од фактот дека „војната против тероризмот“ е далеку од успешна, се презентираат два вида комуникација: 1) дијалог или преговори помеѓу високи политички и воени претставници; и 2) отворени средби и симетрични дијалози помеѓу сите засегнати страни во конфликтот, вклучувајќи ги и екстремистите. Ефектите од овие два модела се разгледуваат преку осветлување на три емпириски примера за асиметричен конфликт: Северна Ирска, Ирак по инвазијата на САД во 2003 година и САД/Западот наспроти талибанците/Ал Каеда во Авганистан/Пакистан. Авторот тврди дека во првите два случаја, медијацијата и преговорите претходеа на промената на ставовите на

завојуваните страни, особено на востаничките групи кои користеа терористичка тактика. Сепак, во третиот случај, речиси и да нема никаква индикација дека џихадистите би зеле учество во вистински дијалог. Консеквентно, еден ревидиран или трет модел на дијалог би требал да ги земе предвид следните прашања: „Може ли да дојде до вистински дијалог помеѓу луѓе кои многу се разликуваат не само во однос на моќта која ја поседуваат и во однос на улогата во конфликтот, туку и во поглед на ставовите спрема самиот дијалог како средство за комуникација?“ Текстот презентира трет модел за дијалог кој е втемелен во симетрични дијалози во рамки на пошироката структура на самиот конфликт.

Клучни зборови: тероризам, дијалог, војна, асиметричен конфликт, Ал Каеда

1. THE 'WAR ON TERROR(ISM)': NOT A SUCCESS STORY.

After 1990 the frequency, intensity and mortality of violent conflicts has been declining worldwide. There is one exception to this: *Terrorism, with the Middle East, North Africa and Central/South Asia as the hot-spots*. If we define terrorism as "the use of organized violence against civilians to create fear or terror for political or ideological goals" (Mack (ed.) 2010b: 36), or "the use of armed force by the government of a state, or by a formally organized group, against civilians" (Mack, 2007:2)¹, and use the number of attacks and casualties as main indicators, the number of terrorist *attacks* and campaigns of one-sided violence tripled in the period 2000-2006 (Mack, 2006: fig 2.1, cf.fig.1.4)^{2 3}, and the number of fatalities from terrorism were substantially higher in 2006 than in 1998 (Mack, 2007: fig 1.1).⁴

The surge in terrorist attacks and fatalities reached apex during 2007, as the tide of terrorism in Iraq culminated (Mack, 2007: fig1.2-1.3, p.14), but development since has been very uneven, it has partly moved to new hotspots in Afghanistan, Pakistan, Yemen, Somalia and Mindanao, and there is no reliable reduction on the horizon.^{5 6} The risks now appear to

¹ I find this definition reasonable, as it delimits the concept of "terrorism" to *intentional attacks* on civilians, irrespective of whether the actor is an insurgents or a state. One-sided, state-based violence is included in the numbers, while collateral casualties as a consequence of armed clashes between belligerents or armed groups are excluded. However, genocides and politicides should be subtracted from the number: Despite the fact that terror is an important goal of such actions they are a qualitatively different phenomenon, and they inflate the number of casualties so that the problem of *terrorism in the true sense of the word* is exaggerated. After 2007 there have been no known major incidents of genocide and politicide. A wider definition including collateral casualties and attacks on compounds would make statistics more uncertain, numbers confounded, and discussion more confusing.

² Mack (ed.) 2005. *Factsheet*: <http://www.humansecurityreport.info/press/Terrorism-Factsheet.pdf>;

Mack (2006), fig2.1: <http://www.humansecuritybrief.info/2006/figures/Figure2.1.pdf>

³ PRIO 2009 <http://www.prio.no/News/NewsItem/?oid=84112>

⁴ Numbers and definitions are contested. However, even Mack (2007), who is very reluctant to accept that terrorism has been on the rise since 1998, admits that *including Iraq*, it has surged since 1998.

⁵ <http://www.humansecuritybrief.info/figures.html>; http://www.humansecuritybrief.info/figures/Figure_1.4.jpg

be related to the strength, motivation, and reach of international Jihadist Salafis (Kepel, 2006) such as Al-Qaeda & affiliates, as well as local and regional terrorist groups such as the Taliban, al Shabaab, Boko Haram, Mindanao Islamic Liberation Front etc. (Mack, 2007:14; Jones and Libicki, 2008). Al-Qaeda affiliated national jihadist groups like the Taliban appear to be energized in Afghanistan, Pakistan, Somalia, and possibly Nigeria, while Al-Qaeda claims to be stronger than ever in several places, as distinct from secular movements that apply terrorism as a guerrilla tactic (Jones and Libicki, 2008, Mack, 2007).

In a study on terrorism covering the period 1982-2007, Jones and Libicki conclude that the "war on terror", which was initiated *to wipe out Al-Qaida and their allied networks*, had so far "not significantly undermined its capabilities". Al-Qaida has been involved in "a wider geographical area" post 9/11 2001 than before, and "its organizational structure has also evolved" (Jones & Libicki, 2008: 139). Therefore organizations like Al-Qaeda would proliferate and grow until they were tracked down, uprooted, their leaders imprisoned or killed, and their organizations closed down. After 2008 this strategy has been intensified, but so far there is little evidence that it has been successful. This is alarming, since the main argument *for* a "war on terror" was that terrorist groups would interpret invitations to negotiations as a sign of weakness, which would encourage them to intensify their attacks. Only blood-letting and suffering would pull out their sting, and destroy their capacity and motivation to commit terror actions.

2. DIALOGUE AS AN ALTERNATIVE TO TERRORISM AND 'COUNTER-TERRORISM'

The alternatives to war and violent suppression of terrorism (such as war, counter-insurgency, 'counter-terrorism', targeted assassinations etc.) are some form of mediation or negotiation based on dialogue. Below, I shall present two models of communication, and test their applicability on cases of asymmetric conflict. The two models are: 1) an asymmetric, *top-down*, power-oriented model, and 2) a *symmetric, dialogue-oriented model*. Having discussed their applicability, and identified weaknesses in each of these models in the kind of asymmetric conflict we are currently observing in the Middle East and Central/South Asia, I shall present an alternative model, and investigate whether that model may be useful for the purpose of reducing or ending the waste of lives connected with the "war on terror".

Two alternative models for structuring communication in peace mediation are: 1) dialogues and/or mediation with *two* or a few political or military leaders involved in secret or open talks⁷, and 2) A model that brings all parties, interests, goals and stakeholders into

⁶http://www.humansecuritybrief.info/figures/Figure_1.3.jpg

⁷ 'Open' here means 'known to the public'. The talks are always behind closed doors.

symmetric, empathic dialogues, and where wing parties, ('extremists', *potential spoilers*) have a place more-or-less on a par with others. I shall refer to that model as the Galtung Model.

TWO MODELS OF DIALOGUE

Model 1: Political communication: Two kinds of actors (Alpha and beta actors)

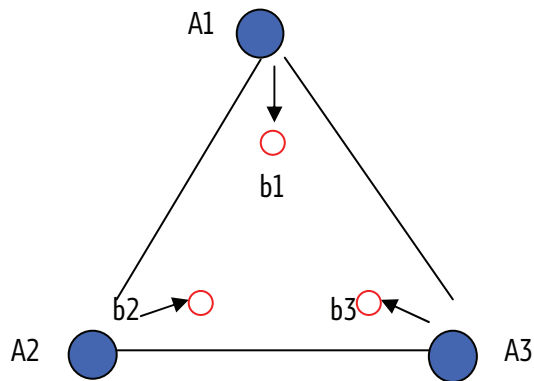

Fig 1: The Alpha/beta model.

The term Alpha here signifies major/dominant actors, beta signify minor/dominated actors. Alphas talk, betas listen/ watch. In this model there are dialogues between Alphas, either two by two or many by many, as in international summit conferences. There is little or no communication among *betas*, and the best betas can hope for, is the role as *spectator*, e.g. when media are let into the summit to broadcast dialogues between Alphas.

Usually, betas will not see or hear the dialogue as it goes on; they will see a TV broadcast, a well-rigged "conversation" on a rigged stage with arranged scenes: Two or more Alphas, sitting in armchairs positioned so that the figures can talk, but not sitting opposite to each other (chairs are turned towards each other in an angle of 45 – 60°). Alternatively there are two speakers' platforms with microphones, so that the two Alphas can make their announcements to the world. The two Alphas shake hands and disappear from the screen until the next political performance. A more engaging form of meeting between Alphas, from the betas' point of view, would be the broadcasting of a real dialogue, discussion, debate (or *dispute*) between them. However, in international politics, this virtually never happens.

Critics of this model argue that the model excludes most stakeholders and creates distrust in the very process, and consequently they often discard the outcomes in advance. Therefore, openness, and an atmosphere of *confidence* among all parties is a precondition for creativity and willingness to try out new solutions, on which all problem-solving depends, and on which sustainable peace depends: Achieving sustainable peace is *problem solving with high complexity*. Good and reliable outcomes depend on new approaches and solutions to known problems, in order to untie Gordian knots and get past impasses. That cannot succeed in an atmosphere of distrust, fear, covert goals or suspicion thereof.

Talks between powerbrokers alone, and especially secret talks, also create distrust in the process, as well as in the motives of those who participate in the process, among those who are excluded from the talks. The latter are usually/always 1) most of the people, who are reduced to spectators; 2) those on the political wings who are most willing to *restart* or continue a conflict, and apply violence to achieve their goals. The latter especially may decide to make their voice heard anyway, and one terror attack may be sufficient to sidetrack a peace process and bring violence back on stage. Therefore, it is essential that the phase of problem solving is characterized by trust, a relaxed atmosphere, and participation of all parties who have a direct interest in the outcome.

3. DIALOGUE VERSION 2: SYMMETRIC DIALOGUES AMONG ALL STAKEHOLDERS

According to Johan Galtung, dialogue presupposes a minimum of *equality and symmetry among the involved parties*, and conflicts always have more than two parties. Therefore dialogues must be among all stake-holders in the conflict. They must also be characterized by settings which facilitate dialogues among many (or all), and especially so that actors at different levels can communicate across conflict lines/ borders. This can be illustrated thus:

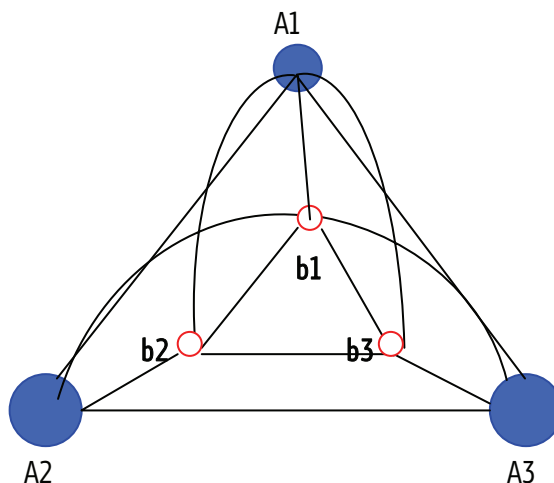

Figure 2: Multilateral, open, symmetric dialogues (symmetry among all participants). The numbers 1, 2 and 3 represent three (or in principle n) sides in, or perspectives on, a conflict. Alpha and beta represent major/dominant and minor/less powerful actors on each/both side of the conflict.

The motto for this kind of dialogue is: *Talks must be open, transparent and characterized by trust*. Only in such an atmosphere can thoughts flow freely, creativity blossom, and many suggestions be voiced and heard, so that *a surplus of proposals/solutions are available*. Motto: Violence, *not conflicts*, is the problem; many options are always better than few, and all who have a stake in the conflict must be invited to the dialogues. *The more suggestions, the more options, and the more options available, the better possibility that one of them can be cultivated and adapted, so that it can fit all*. This is a true Darwinian world of ideas, with mutations of ideas, surplus of ideas and *survival of the fittest idea(s)*.

The goal of creativity is to discover or invent solutions nobody has thought of, or dared to voice before. The mediator/facilitator *especially* must have a great amount of, and a large space for, empathy: Often solutions have to be *invented, worked out and voiced* by the mediator, since the participants' positions and opinions are more or less pre-defined and fixed by their group and group loyalties. They are agents of larger collectives, and therefore have a narrow/restricted role-repertoire, and a tendency of self-censoring.⁸ But even when the people in the negotiation room are agents of collective bodies, audacious ideas and suggestions can more easily be expressed in informal and relaxed circumstances than in formal negotiations. In informal conversations, representatives of collective bodies need not necessarily meet *in the capacity of representatives (or agents) of certain interests, programs, goals or values*. If they meet informally, and not as representatives or agents of collective bodies, solutions can be expressed informally, *as outlines/ideas to be explored*. Groups with 'extreme' viewpoints should be invited to informal dialogues, because they will make their voice heard anyway, e.g. in the form of violent actions when agreements between those who participate in the negotiations are in the process of being finalized.

Groups that have a stake in the conflict, but are excluded from negotiations, will often act as spoilers, acting in ways that are violent, destructive and demoralizing for all involved

⁸ During Camp David, Israeli Prime Minister Ehud Barak reportedly warned Yasser Arafat: "If we don't finish the job now, at the next meeting I will no longer be prime minister." To which the Palestinian leader retorted: "If I give in on Jerusalem, I will be killed and then you will have to negotiate with Ahmad Yassin." (David Hirst: Camp David exposes 'final status' fallacy *Daily Star*, 28 July 2000: <http://www.fromoccupiedpalestine.org/taxonomy/term/153?page=4>).

parties. Informal dialogues may also be a solution when some actors for various reasons cannot meet one another in public, which is the case with states and terrorist organizations.

4. DOES THE MULTILATERAL, SYMMETRIC MODEL WORK?

There is a weighty argument against model no. 2: This kind of dialogue is only practicable, or sustainable, among friends and not among adversaries, even less among adversaries who deeply distrust each other, and certainly not among hardboiled warriors who have been involved in violent conflict, even terrorism and counter-terrorism, for decades. I shall discuss this objection below in the light of two empirical examples, before I present a revised model.

Two examples

Example 1: Iraq 2007.

The *surge* of soldiers in Iraq in 2007, supported by improved military intelligence, *is widely recognized as the decisive step that turned the tide of violence in Iraq in autumn 2007.* However, before this surge, numerous diplomats and mediators during spring and summer 2007 worked intensively with dialogue among different homegrown Iraqi groups, which were involved in the civil-war-like situation that developed from 2005 onwards.

For example, throughout the summer of 2007, John McCormack Graduate School of Policy Studies (Massachusetts, USA), assisted by Martti Ahtisaari's Conflict Management Initiative (CMI) and experienced negotiators from the peace settlement in Northern Ireland and South Africa, brought together a broad spectrum of fighting groups from the internal divisions in Iraq, including active participants in the inter-group violence that had developed after the US invasion, in dialogue processes that lasted all summer. On September 3 2007, representatives of 16 groups published a joint agreement to work towards a robust framework for a lasting settlement and a set of recommendations to start negotiations with the aim of reaching national reconciliation.⁹

The participants stated the following "urgent concerns" and principles:

1. *Inclusivity*, power-sharing, abstaining from violence as a means of resolving political differences.

2. *Commitment* to the agreement by all parties:

All parties must *strictly observe* all principles in the agreement, briefly summarized in point 1 above.¹⁰ This commits all parties, including US forces and Iraqi authorities, in their relation to the signatories to the agreement.

⁹ www.cmi.fi: Press Release Sept 3 2007

¹⁰ Direct links to the press release and the full text by CMI:

<http://www.cmi.fi/?content=press&id=73>http://www.cmi.fi/files/Helsinki_agreement_English.pdf

The implicit rule of game laid down in principle #2 is that “if one defects, all may defect.” This is a highly realistic approach, and there is little doubt that these talks contributed to de-legitimizing and isolating Al-Qaeda in Iraq and facilitated their defeat and partial expulsion/ex-filtration from Iraq. General Petraeus’ new tactics, decentralizing both power and responsibility for security to local groups like the Sunni “awakening councils”, may have been decisive in bringing down the number of terrorist attacks and casualties, but the political work which *prepared the ground for this tactics*, was done by mediators *before* the “surge”, and before the change in military tactics. There was a change in mood already early in 2007, characterized by war fatigue and a longing for “normalcy” among Iraqis. This change was reinforced by the above-mentioned mediation during the summer of 2007.¹¹ This fact indicates that even in counter-insurgency tactics, mediation may be a *precondition* for success, and may have to precede devolution or hand-over of military powers to local groups. This point has been almost entirely disregarded in public discussion and scientific reports on Iraq and other places where terrorism suddenly started to wane.¹²

Example 2: Northern Ireland.

The peace process in Northern Ireland, leading to the Good Friday agreement and subsequent actions to ensure its implementation, was characterized by *a long list of measures* that were agreed on by all involved parties. The *process* that leads to peace in Northern Ireland was a drawn-out one that lasted for at least 2 decades¹³: It started with secret talks between Gary Adams and John Hume in the mid-1980s, and lasted for almost a decade before the signing of the joint Declaration on Peace (Major-Reynolds, 1993). It was then another five years before the Good Friday Agreement, and then another seven years before the IRA declaration in 2005, which formally ended IRA’s armed campaign, and committed the organization to democratic politics from then on. Since then, there was no recourse to the violence of the past, although some fringe groups still carry on.¹⁴

¹¹ Jones & Libicki (2008) give a detailed account of Petraeus’ measures, and their effects in Iraq. However, they also disregard the international mediators, such as the Ahtisaari group.

¹² Even Jones & Libicki (op.cit.), who show the effects of Petraeus’ counterinsurgency tactics, fail to show how the diplomacy by Iraqi and external mediators partly *preceded* the change in military counter-insurgency tactics, when the US started to mobilise the Iraqi “awakening councils.”

¹³ From the perspective of Betty Williams and the Community of Peace People in Northern Ireland it took *three decades*. They started their campaign against violence in 1975.

¹⁴ There have been incidents every year since 2005, but none of them have restarted the conflict. In January 2008, a bomb was found and dismantled outside a school in Belfast. According to the police, it was meant for a military installation, and the group behind the attack were former IRA-members who are dissatisfied with the peace process. However, just like the Omagh bomb, this further alienated the perpetrators from their constituencies, the Catholic majority in Northern Ireland, as well as the IRA/ Sinn Fein, who were now solidly planted on the peace track.

The issues focused on during these talks were a broad range of political problems requiring a solution: The constituencies of MPs, devolution of powers, police reform, how to deal with historical and actual/contemporary grievances of both communities, and how to rebuild trust among former adversaries.¹⁵ A precondition for dealing seriously with the real stuff of the conflict was *trust*: First trust at the personal level between Adams and Hume, then trust between the larger political organizations, constituencies and communities that were involved in the conflict (the IRA/ Sinn Fein and the pro-British organizations and Protestant community in Northern Ireland), then between the British government and public, and finally trust *in their own ability to come up with workable solutions to the problems* that created the conflict.

Example 3:

In an empirical investigation into how terrorism ends, Jones and Libicki (2008) show that in 40% of their cases, terrorism ends when the organizations or their leaders are accepted or integrated in a *political processes leading to some solution*.¹⁶ In 10% of the cases terrorist organizations lay down arms or are dissolved because they are defeated militarily, in another 10% they lay down arms because they reach (some of) their political goals, and 40% end because leaders and cadres are arrested or killed due to efficient intelligence, local informers and local police investigation. *However, religious terrorist groups very seldom lay down arms due to such factors, or because of blood-letting*. These groups are in fact the least likely to lay down arms (Jones and Libicki, 2008). This is partly due to the fact that their political goals are wide, amorphous and non-negotiable. However, the fact that political goals may be amorphous or malleable does not reduce the ability of the mentioned organizations to make and adjust strategies, as well as to adjust to new situations tactically. All of this is evident in the cases of the Taliban and Al-Qaeda.

5. "DIALOGUE" IS THE ANSWER. WHAT IS THE QUESTION?

Taking into account the meagresuccess in the 'war on terror', as well as the fact that *one efficient spoiler alone can sometimes destroy a peace process although an overwhelming majority of the people wants peace*, three questions have to be formulated explicitly:

¹⁵There were a number of actors involved; a separate, let alone *secret*, agreement between the two main actors, the British Government and IRA/Sinn Fein, would not have solved the conflict.

¹⁶Jones and Libicki (2008) count 102 such cases (Jones and Libicki, 2008, Appendix A: 14-186). The PLO and the IRA/UVF are two well-known examples.

1) Is it possible to win (all) hearts and minds in a struggle against terror/-ism by means of open dialogues?

If the answer to question 1 is not affirmative

2) Must we involve all stakeholders, or should participation in a peace process be qualified, and would-be participants *prioritized* according to some peace related criteria, *such as their willingness to make compromise and join the peace process?*

3) From a realistic perspective: Who can have meaningful dialogues with whom?

Terrorism (and state 'counter-terrorism') is a consciously chosen strategy by actors and groups who have abandoned or rejected other alternatives and have decided to start a cycle of violence by appealing to deep-seated "myths justifying hostility" (Kaufman, 2001: 210) which are also alive in their community and among their constituents. Therefore change will take the form of *a series of ideological and political "battles" among people of the same culture or civilization*. These battles will take place among people who share some interests, values, symbols, history, religion, culture, language, cosmology or other features of identity, but disagree deeply on other issues, such as the priority of *human rights, humanism, tolerance, empathy, violence, war as a means to an end (instrumental violence), jus in bello, prisoner treatment, universalism in ethics, democracy, freedom of impression and expression, economic order, justice, rationalism in politics and ethics, and limits to the exercise of political and military power in the name of religion, nation, ethnic group, democracy etc.*

In the conflicts with the highest intensity, the conflict of ideas within each side/on all sides of a conflict - i.e. among actors who are categorized as belonging to the same side of an ongoing conflict although they may not identify with either side - will be about what values we consider as 'holy', 'absolute' or 'key' *for our cultural identity*, civilization, community, ethnic group, nation, religion, political order etc. Even though actors may agree on a set of values, they may disagree on the priority of those values, about *absolutism in value issues*, which values should be considered absolute (e.g. religious values versus human rights) and *what means* we are prepared use to rescue or promote those values: Are we so sure of the righteousness of our own ideas and ideals that we will sacrifice our sons and daughters for these idea(l)s? Moral debates seldom reach the level where the very *idea of martyrdom* as a driver of war is brought up for discussion (Koenigsberg, 2009). If that is the case, the idea of martyrdom has to be confronted directly, not as a 'consequence' of conflict, but as one of the root causes of violent conflict. Both in the Western/'Christian' world and in the Islamic world we have a long history of cultivating the idea of martyrdom and the ultimate sacrifice: giving one's life in war as a heroic act.

Both in the Islamic and Western world we need a broad discussion about what principles are worth sacrificing for, whether the principles involved in the dispute are really principles, and if they are derived from holy (or basic, constitutional) works, are these fundamental/holy principles worth dying for? We have to discuss this, *as well as what our legacy of enlightenment*, democracy, freedom, equality and social responsibility mean to us, why and how much we value individual freedoms and the right to live in personal safety, what we mean by empathy or solidarity with the most needy, and whether we recognize the right of the individual to criticize traditions which are widely and broadly recognized in our own culture, religion and political life.

'We'/the West also have to find out how we relate to *theocratic regimes and theocratic social orders*, to the problem of *moral relativism* and ideas of economic, cultural and political supremacy in the Western/Christian civilization, as well as the problem of *taboos and absolutism*, and ideas of *moral supremacy* in the Middle Eastern/ Islamic civilization (and Christian fundamentalism). We also need to discuss the problem of ethnocentrism and double standards – open as well as latent ones - in both civilizations.

In the West there is a question that is different from the main issues in theocratic or autocratic states: Can and should we sacrifice (some of the) freedom of expression in text, pictures and other cultural utterances, liberal principles in our criminal law system, liberal/tolerant and "negotiating" childrearing practices, (some of the) individual freedoms for the young people generally, and girls especially, in experimenting and discovering their own way in life, or should we try to accommodate Islamic practices in order to integrate Muslims in our political life? Where are the limits to political flexibility and adaptability?¹⁷

The answers to these questions by the most belligerent actors on both sides are often surprisingly similar; despite differences in the way they formulate and legitimize their answers.¹⁸ In addition, they also tend to *reject the legitimacy of the questions posed above*. One reason for the survival and proliferation of some terrorist groups may be the *spiritual dimension* to the kind of terrorism they perpetrate. This is probably underestimated by national as well as international secular powers that are fighting against them: These groups refer to a holy order and war as duty towards God, the religious community and fear

¹⁷When Osama bin Laden said "Americans love life while *Muslims love death*," he pointed, although in a morbid and twisted way, to deep-seated difference between the normative systems in a deeply religious culture and a secular culture. This difference may ring more dramatic, when expressed in bin Laden's words, than it is in the everyday life of the two cultures. However, the difference may be important grounds on which belligerent actors recruit suicide bombers, and legitimize their actions. Therefore, such differences should be discussed in relaxed dialogues in order to avoid misunderstandings. That can happen only if we allow a moral discourse on violence and peace that *transcends the cultures in which the ideas of martyrdom and identity work*.

¹⁸In the case of Taliban and Al-Qaeda, the explicit verbal messages are, for example, extremely ethno-religious, despite their incantation of Ummah.

of/hopes for the afterlife. This makes such groups persevering and resistant to political arguments, as well as military ones, as it provides the perpetrators of such terrorism with legitimacy among a deeply religious constituency. Reilly describes the willingness to commit terror in the name of God as a “spiritual disorder”, a “perverted outcome of a search for meaning” among men who feel a loss of meaning in the modern/western/secular political order (Reilly, 2007).

Juergensmeyer describes terror justified by religion as an attempt at “symbolic empowerment”, which is especially important for marginalized men who feel alienated, but also disempowered by modern, secular development (Juergensmeyer, 2000: ix). These men resort to violence against what they perceive as a “world gone awry”. According to Kimmel, some of these men see contemporary development as the result of a conspiracy of evil forces, where (male) honour, justice, social order and clearly defined (gender, class/ caste, race etc.) roles and identities, to which they attach so much *meaning*, is about to break down. They *prefer meaning* over (modern) values like freedom, democracy, peace, and equality, and try to act to *project this conclusion* onto the rest of the world (Kimmel, 2009).

The combination of “myth-symbol complexes” and “opportunity to mobilize around them” (Kaufmann, 2001:212), often combined with excessive fear and ideas of being involved in a cosmic struggle between good and evil (Galtung, 1996)¹⁹, makes it extremely difficult to eliminate, or even successfully suppress religious terrorist groups by violent means: For the members of these groups, violent attacks confirm their worldview, and arguments from outsiders tend to have no impact. They combine the components of their worldview into a kind of *identity politics*, which feeds charismatic leaders with supporters and recruits with almost unbreakable bonds to their leaders.

6. QUESTIONS TO ADDRESS. PREMISES FOR DIALOGUE.

Summing up the discussion above, religious terrorists insist on submission to their will on the basis of myth-symbol complexes familiar to - and *meaningful* to - sections of the population to which terrorists appeal, sometimes even with support from secret state agencies, or the *deep-state* of a country (Rashid, 2008). These actors are as much at odds with ordinary, secular citizens (“infidels”) among their own constituency, as they are with “Westerners”. They perpetrate ruthless attacks on ordinary civilians who would otherwise be indifferent or negative to the “cause” of these men. Terrorist actions force neutrals to become attentive, obedient, silent and cautious. They want to attract media attention, achieve symbolic empowerment through media reach, and recruit supporters and cadres to their organizations. Terrorist actions work as recruitment adverts for their organizations,

¹⁹Galtung (1996) calls this Manicheism.

and once the fear or expectation of violence is established, the rules of the game change in favour of violent actors on both sides of the conflict. This is common to all terrorism.

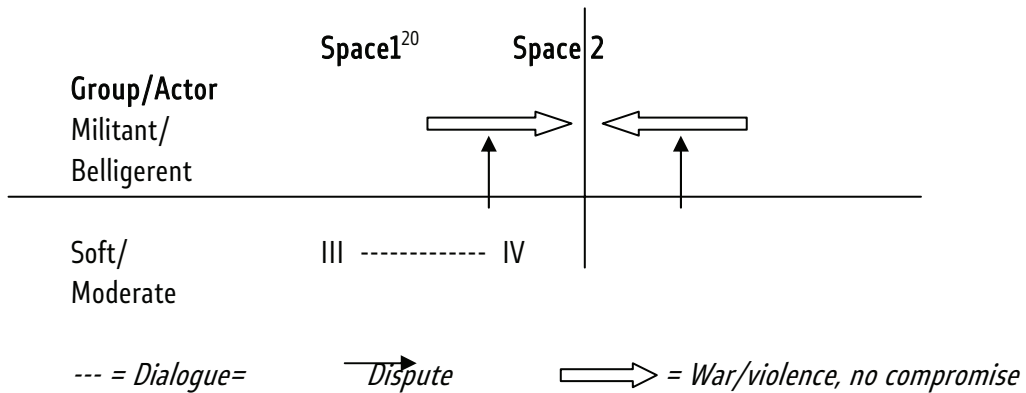
However, religious terrorists have an additional perspective: Eternity. From their perspective, they are engaged in a cosmic battle between two forces of a Manichean type (Galtung, 1996:16). They see the world around them, in culture, politics, economy etc., as a multifaceted, complex attack on the spiritual world order as God once created it, which was meant to last as it was *forever*. They feel humiliated and disempowered by *visible as well as invisible 'forces'* that encroach upon their world. Some of these men conclude that these forces are representatives of the Devil. They resort to terrorism to save or restore "God's order", "moral order", "purity" etc., the way they see it (Juergensmeyer 2000:184-195). Suicide bombers truly believe that they will achieve grace, redemption and reward for their deeds in the afterlife.

On this background, there is reason to see religious terrorism in a different light than secular terrorism, and also to review experiences from Northern Ireland and Iraq, before we apply them on religious terrorism. For example, the experience from Northern Ireland and Iraq apparently support Galtung's model of empathic, symmetric dialogues in all directions, among all parties and stakeholders. However, what the cases of Iraq as well as Northern Ireland *also* teach us is that we have to pay close attention to several decisive details and preconditions for successful talks, such as:

- *Who can talk to whom, from a realistic point of view?*
- *The possibility to have secluded talks:* Not all parts of the process can be open. As shown in both the above-mentioned cases, and as shown even more clearly by the Palestinian-Israeli talks in Oslo, there is a time for secluded talks, and a time for publication. On this point, the critique of the "Alpha approach" in model 1 is exaggerated.
- *Legitimacy* of the process among the belligerents "own" constituencies is crucial
- *Timing*, not least of publicizing that talks are going on, and of results
- *Potential spoilers*, who must be involved in the peace process *somehow*. Spoilers can and often *will* try to revive violence if they are excluded from the peace talks.
- *The opportunity structure:* There are risks and possibilities involved in both pursuing/continuing a violent path, and in abandoning it. Although states as well as terrorist organizations claim to be fighting for long-term goals that cannot be traded off for short-term gains, they also need legitimacy and support among their political core supporters, as well as in the wider community to which they appeal and seek support, and from which they are recruiting cadres. The fact that the public may force the belligerents to the negotiation/mediation table is an underestimated factor.

On this background I will present a model which has been applied before, with success:

Figure 3. Twospaces x two kinds of actors

Comments to figure 3:

The Alpha actors in figure 2 are now called “Militants/Belligerents”, and the betas are called “Soft/Moderate”. “Groups” may be nations, communities, organized political or other groups within nations/communities or supra-state actors (NATO, UN etc.). The difference between figure 3 and figure 2 is: In figure 3, symmetric dialogue is considered a realistic option for only one type of actors, *those who recognize one another as equals, and are interested in dialogue*. In times of conflict, this means that *symmetric dialogues* are possible among moderates on both sides of the dividing line, but not between hardliners, and in reality also not between hardliners and “softliners”, even though they are members of the same group, sharing important aspects of history, culture, language, nation, religion etc. (i.e., have a shared identity). The difference between models 1 and 3 is that in model 1 betas are passive *onlookers* to Alphas in action, or receivers to their announcements. In model 3 they are *active participants in political processes*, and claim to be heard and respected as political actors on a par with Alpha actors.

²⁰In this figure, the concept of “identity” might be substituted for “space”: The vertical dimension refers only to the fact that there are belligerent/militant as well as moderate/“soft” actors on both sides of a conflict line. “Soft” or “moderate” actors communicate with/against actors with whom they share many decisive identity markers, such as language, history etc., but they have different attitudes and opinions on war, violence and hence issues related to the ongoing conflict. However, the social space in which they communicate is “bounded” and apparently closed to people outside that space. Therefore it is difficult to communicate with likeminded on “the other side.” This is partly due to the conflict itself, which creates imagined community of interests, as well as physical and psychological boundaries which are hard to overcome or perforate.

The lack of realism in carrying out genuine dialogues between “softliners” and “hardliners” is taken into consideration in model 3. This is exactly what model 2 disregards.²¹

Model 3 shows an important aspect of the communication that took place between two kinds of actors on *both sides of the iron curtain* during the cold war: While hawks on both sides dug deeper trenches and built higher walls between the camps, invested ever more in sophisticated military weaponry, thought they could *win* a nuclear (and star) war, and escalated their belligerent propaganda to ever new heights, peace movements in both camps *confronted the cold warriors on their own side*, the war profiteers in their “own” military-industrial-scientific complex, and the duplicity of the talk of “freedom” on the one side and “equality” on the other side. Influential groups of professionals and NGOs more and more explicitly expressed their loyalty to the cause of peace, and war lobbyists and the war industry in the east and west were confronted with the (un)ethical consequences of their ever-more sophisticated weapons. In the west, leaders of the peace movement were subject to surveillance and bullying by intelligence services, police and mass media. In the socialist camp the leaders of peace movements were treated even worse: Gagged, arrested, interrogated, put in house arrest or prison like enemies of the state. However, people on both sides resisted the pressure, visited and met with one another legally or illegally, supported and demonstrated for, and kept up the good dialogue with their peace partners on the other side. From this perspective, the peace movements came out of the cold war as the *winners over the cold war*. I shall now try to apply this model to the ‘war on terror/-ism.’

7. CAN DIALOGUE WORK ON TERRORISM?

The global/warlike Jihadists have not been winning the battle of “the hearts and minds” of Muslims: An overwhelming majority of the world’s Muslims dissociate themselves from terrorism. Among Muslims who accept terrorism as a means of ‘just war’, most limit their support to *defensive* war, i.e. to local or national defense against states or powers which encroach upon Islamic territory, such as in Palestine or Afghanistan. Very few Muslims defend violence, let alone terror, as a means to expand Islam, or establish a new Khalifate (Esposito and Moghahed, 2007:95), and there is no evidence to support the idea that the

²¹ Imagine a symmetric, relaxed dialogue between Cheney and Al Zawahiri, or Livni/Perez of Israel and Mashaal/Haniyah of the Hamas, searching for a rational solution to their conflict. Possible? Theoretically maybe, but highly unlikely, and therefore excluded from the range of possibilities here. However, dialoguesymmetric encounters between peace actors from both sides of the divide in Israel – Palestine is a fact, and has been so for decades. Such contacts are possible also between peace actors from the West and Afghanistan or Pakistan, although this is limited by terrorism and war itself.

extremists are in a process of “winning” the hearts or respect of Muslims (Pew, 2010:3, 8). This does not imply that fundamentalist Islamist groups are entirely out of step with Muslim way of thinking, or have less support than Western belligerents, in the Muslim world. This is where the myth-symbol complex comes in: Many are prepared to defend their faith or the Prophet by the sword and not only by the tongue, and a minority of extremists may always appeal to, and mobilize on, deep-seated myths and fears of the other. It *does imply* however that there is a difference between defensive Jihadists and offensive ones, that this difference is important, and so is the difference between local, defensive Islamists and Jihadist Salafis (Kepel, 2006) like Al-Qaeda. The latter groups work to expand Islam by the sword, consider Western civilians as legitimate military targets, and hence use terror attacks against unsuspecting civilians worldwide, while groups like Hamas apply terror tactics locally against occupation of a territory they claim the right to. The latter type of groups refer to the right to self-defense according to international law.

But it is also a fact that alienated young Muslims are continuously being recruited in ever more countries, and that they are recruited to extremist organizations by means of two very typical western inventions: The “CNN” effect (immediate TV broadcasting of terrorist attacks) and *the internet*.²²

In the West, repeated opinion polls have shown that an overwhelming majority among the public were not keen to participate in wars in other foreign countries unless the action were sanctioned by the UN.²³ This resulted in a continuous western majority against the war in Iraq, and also weak support of that in Afghanistan. However, the opinion on terrorists among local populations, such as the Taliban and Al-Qaeda among most groups of Afghans and Pakistanis, is often no more positive than their view of the West. Consequently, there is a potential for mobilization against terror(ism) among the Afghan and Pakistani peoples that has so far not been developed in the service of peace.

Summing up the evidence, it is clear enough that the ‘war on terror’ has had a limited effect on terrorism, and the groups it was designed to hunt down and destroy are capable of giving the USA more resistance locally now than in 2001. The total number of terrorist activities observable since 2007, does not (yet) indicate a sustainable reduction in terrorism. Religious guerrilla groups using terrorist tactics usually do not surrender, they can hardly – if at all – be eliminated by physical means (at least within the limits of *jus in*

²²A simple Google search provides 60 such sites in a few seconds (checked January 2009). However, the most belligerent sites are not easily available.

²³In most West-European and even some East-European countries, as well as in most countries around the world, a majority (in many countries 60-90%) were against the invasion of Iraq, and continued to be against long after the invasion. Two exceptions to this were the USA and Israel, where a majority were in favour of the invasions, at least up to 2006. Since 2010, the support for the US war in Afghanistan has declined in the USA, and in 2011 the majority want troops brought home earlier than the determined date.

bello and international humanitarian law), and trying to exhaust their forces by blood-letting is a highly uncertain undertaking, which may easily backfire. Modern war history, from Vietnam to the Middle East and Central Asia, indicates that guerilla groups and terror(ist) groups can use pinprick actions successfully in campaigns to blood-let and exhaust a militarily superior enemy: This is because they have a much longer time-horizon than states/large armies, because their war is a lot cheaper in economic terms and because “counter-terror” tactics from a superior power tend to victimize civilians, which only serves to reinforce recruitment to guerrilla terrorist organizations, especially in areas where tribal or religiously motivated honor codes prevail.

This implies that military suppression does not work well against such groups. However, open, symmetric dialogues according to model two have not occurred so far and are not likely to: The identity gap and the gap between the worldviews of these actors are too wide: people with worldviews and perspectives as different as international jihadists and (e.g.) secular Westerners, however open-minded, will hardly find much common ground. Further, between parties/actors with such different identities, the question of *who you are* will easily overshadow the question of *what you think*.

However, large numbers of people, probably the majority on both sides, can find common ground on exactly one point: They want an end to war and belligerence *immediately*, and are prepared to sacrifice a lot to achieve it with non-violent means. Moderate people *can* join forces with moderate people on the other side of the dividing line. They can change their situation as passive onlookers and potential victims of violence, and become actors in the struggle to stop an ongoing madness. This implies that the battle for peace is a sharp battle over ideas *within* each of the religions, cultures or civilizations over which the belligerents are fighting. This is where model 3 may be a useful tool.

8. CONCLUDING REMARKS.

The decline in major conflicts and fatalities worldwide since 1990 can be partly explained by an escalation of third party mediation, and a strong escalation of international peace activism by NGOs, UN Organizations, UN peace making and peace keeping missions (Mack (ed.), 2005; PRIO, 2006; Mack, 2010, Jones & Libicki (Rand), 2008).²⁴ Such approaches have, so far, hardly been tried on the ongoing war between states and terrorist groups. However, there are some notable experiences that should not be overlooked.

²⁴Two other factors that have contributed substantially to this development, are 1) the establishment of international tribunals and trials for war crimes and violations of humanitarian law, culminating in the establishment of the International Criminal Court (ICC), and 2) the decline in the number and impact of authoritarian regimes (2 out of 3 have disappeared since 1970s). Despite their importance for the broader discussion to which this paper relates, those two factors are outside the scope and focus of this paper.

In Iraq, mediation led to agreements on division of territories, mutual respect, peaceful interaction and power balance among Iraqi groups that were fighting for control over territories in a situation, in which the state had virtually lost control over large sections of its territory. This resulted in de-escalation of what *might have resulted in a full-scale civil war*, and possibly further de-stabilization of the whole Middle East. So far, the wars in Afghanistan and Pakistan, which may be decisive for the future development of terrorism, have developed into a quagmire, rather like Iraq did in the period 2003-2007. This is partly due to the fact that terrorism in both places is inspired by religious convictions, and such terrorist groups can hardly be beaten by military means, as their goals are many, wide, amorphous, and often leaning towards the extreme. Although violence tends to subside when concrete political conflicts are solved, i.e. when a form of political settlement is found, *or* when insurgents using terrorist tactics are integrated into ordinary political processes, this is not necessarily the case with religious terrorism (Jones & Libicki, op. cit.). Rational choice models of conflict resolution or conflict settlement do not work well in such cases, because myth-symbol complexes feed fear and anger (Kaufmann, 2001, op.cit.). In other words, cultural codes partly shape the preferences on which the rational-choice models rely. The cultural and normative frames, in which choices and arguments are embedded, are best understood by people who share the same basic codes and identities as those who exploit these myth-symbol complexes for belligerent purposes. Hence, cultural insiders are the ones who can rock belligerent actors in such conflicts.

An often forgotten lesson from the cold war is the way NGOs, especially peace movements, women's movements, religious movements and environmental movements *on both sides of the iron curtain perforated and undermined the negative attitudes* that spurred, motivated and provided legitimacy and *popular support for the maintenance of the iron curtain* among the constituencies on both sides. If it were not for the work of the peace groups, *the mental iron curtain* might have foiled the fall of the political iron curtain, prolonged the life of the cultural and social iron curtain, and survived them both for a long time. This fact may have been underestimated by the protagonists of "Realpolitik". Dialogue combined with dispute, as shown in figure 3, can contribute to undermining the kind of blindness following on from "Realpolitik", by undermining the stereotypes, enemy images and (blind) fear on which the hawks feed.

Model three refers to experiences by peace movements during the cold war, to experiences that have led to an increasing number of negotiated settlements of hard conflicts, to methods that contribute to de-legitimizing violence and terror methods, and to de-legitimizing the *culture of impunity* that has been a companion of (civil) war and terror at all times until quite recently (Mack, 2005).

Whether this kind of approach can also contribute to bringing down global, violent Jihadist terrorism and (Western) state-/counter-terrorism, we will not know until religious leaders and others in the Muslim world who have an impact on potential recruits of Islamist terrorist organizations give an unambiguous message to these organizations. The message of Western electorates brought some of the main Western protagonists for war down from power. However, the hope for *change* that came with the US election in 2008 will be undermined if the threat-perceptions, especially fear of Islamist terrorist attacks, do not subside among the public in the West. The messages from Muslim-to-Muslim must be as unambiguous and clear-cut as the messages that were sent to the Western hawks by the Western electorates during recent years. If the threat-perceptions and images of Muslims as dangerous are re-invigorated by renewed terror campaigns, and especially if there is one more "big" attack in the West, peace actors all over the world can only hold their breath.

References

- Esposito, J. & Mogahed, D. (2007): *Who speaks for Islam? What a billion Muslims Really think; based on Gallup's World Poll, the largest study of its kind*. New York: Gallup Press.
- Galtung, Johan (2008): *50 Years 100 Peace and Conflict Perspectives*. Transcend University Press. Bergen : Kolofon.
- Jones, S. G. and Libicki, M.C. (2008) *How Terrorist Groups End. Lessons for Countering AlQai'da*. Rand Corporation. www.rand.org/ Direct url: <http://www.rand.org/pubs/online/terrorism-and-homeland-security.6.html> (Downloaded 20.09.2011).
- Jenkins, B.M. (2009). Terrorists Can Think Strategically. Lessons Learned From the Mumbai Attacks. CT-316. January. Testimony presented before the Senate Homeland Security and Governmental Affairs Committee on January 28, 2009. Rand. Url: <http://www.rand.org/pubs/testimonies/CT316.html> Downloaded 20.9.2011.
- Juergensmeyer, M. (2000): *Terror in the Mind of God*. Berkeley: University of California Press.
- Kaufman, S.J. (2001). *Modern hatreds. The Symbolic Politics of Ethnic War*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Koenigsberg, R.A. (2009). *Nations have the right to kill: Hitler, the Holocaust and war*. New York: Library of Social Science.
- Kepel, G. (2006). *Jihad. The Trail of Islam*. London: I.B. Tauris & Co.
- Kimmel, M. (2009). Gender, class, and terrorism. XY online. <http://www.xyonline.net/content/gender-class-and-terrorism>
- Mack, Andrew & al. (2005, 2006, 2007, 2008): *The Human Security Report Project*:

HumanSecurity Center. The Liu Institute for Global Issues, University of British Columbia, Canada.
[http://www.humansecurityreport.info/index.php?option=content&task=view&id=33&temid= 68](http://www.humansecurityreport.info/index.php?option=content&task=view&id=33&temid=68)
 Mack, A. (ed.) (2007b). The Human Security Brief 2007.
 Graphs and Tables. <http://www.hsrgroup.org/human-security-reports/2007/graphs-and-tables.aspx>
 Reilly, R.R. (December 4 2007): "Losing the War Of Ideas?" Claremont Institute.
http://www.claremont.org/publications/pubid.741/pub_detail.asp
 (Downloaded January 27 2009).
 Mack, A. (ed.) (2010). The Human Security Reports Project 2009-2010. The Causes of Peace and the Shrinking Costs of War.
 Mack, A. (ed.) (2010b). *The Human Security Reports Project. Miniatlas*.
<http://www.hsrgroup.org/our-work/publications/miniatlas.aspx> Download Oct 3 2010.
 Kohut, A. & al. (eds.) (2010). *The Global Attitudes Project*. Pew.
<http://pewglobal.org/files/pdf/268.pdf> Downloaded Oct 7 2011.
 Rashid, A. (2008). *Descent into Chaos: the United States and the failure of nation building in Pakistan, Afghanistan, and Central Asia*. London: Viking Books.

LIBYA – WHAT SHOULD HAVE BEEN DONE?

Jan OBERG

ABSTRACT

This article comes in three parts. First, what decision-makers could have learned about conflict-management in the light of the major conflicts the last few decades, beginning if you like with the lessons learned from (mis)handling the Balkans. Secondly, the author argues that a series of initiatives could - and should - have been tried and found in vain before taking to the NATO bombing campaign in the name of protecting the Libyan people. It also disputes the stated motives of that decision even though it had a mandate from the UN Security Council. The third part makes up a status as of August 15, 2011; a series of facts are presented that have not been featured prominently in the Western mainstream media, including the fact that over 15% of the Libyan people have become refugees which indicates a deficient protection. Next it makes 9 predictions about the future of Libya and argues that the NATO bombings may well be the starting point of a prolonged and complex violent conflict. The article ends with some reflections - pertaining to Scandinavia but other too - on whether war has become "Salongfähig" with both the Right and the Left; it is the first time in the history of Denmark, Sweden and Norway that their parliament votes "yes" to NATO's intervention with one little xenophobic party in Sweden as the only exception. In summary, although the author is strongly critical of this case of conflict-handling, the main thrust is the article is the constructive perspective - and thus the title - that it could have been handled with much less violence had the knowledge, the tools, the interests and the political will been present.

Key words: Lybia, intervention, NATO, conflict-management, peace

АПСТРАКТ

Статијата е составена од три дела. Прво, се поставува прашањето кои лекции требаа да ги научат носителите на одлуки, во контекст на главните конфликти од изминатите неколку децении, почнувајќи од (мис)менаџментот на Балканот. Второ, авторот изложува низа иницијативи кои можеа (и требаа) да се пробаат пред НАТО да започне со бомбардирање во име на заштита на либискиот народ. Во статијата се преиспитуваат и декларираните мотиви зад оваа кампања, иако таа доби мандат од Советот за безбедност на ОН. Во третиот дел се дава пресек на состојбата во Либија на 15 август 2011 година; презентирани се серија факти, кои западните медиуми не ги изложија, вклучувајќи го и фактот дека над 15% од либискиот народ станаа бегалци, што е индикатор за нивна недоволна заштита. Во продолжение авторот дава девет

предвидувања за иднината на Либија и аргументира дека бомбардирањето на НАТО може да биде вовед во пролонгиран и сложен насилен конфликт во земјата. Текстот завршува со неколку рефлексии, кои се поврзани со Скандинавија, но и со други региони, за тоа дали војната стана „салон за битка“ и на десницата и на левицата; имено, за првпат во историјата на Данска, Шведска и Норвешка праламентите гласаа позитивно за интервенцијата на НАТО, а единствен исклучок беше една мала ксенофобична партија во Шведска. Накусо, иако авторот е многу критичен кон овој случај на справување со конфликт, главниот акцент е ставен на конструктивна перспектива (за што зборува и насловот) дека истиот можеше да се третира со многу помалку насилство, доколку беше внесено знаење, инструменти, интереси и политичка волја.

Клучни зборови: Либија, интервенција, НАТО, менаџирање со конфликт, мир

I PROLOGUE - WHAT WE SHOULD HAVE LEARNED BY NOW

It is a safe assumption that people in general neither like nor love war. They prefer peace, and major organizations such as the United Nations and the European Union state that their highest aim is world peace. There are distinguished prizes for peace, and peace people like M. K. Gandhi, Luther King Jr., Dalai Lama and Nelson Mandela to name a few are revered by everyone. There is nothing similar for those who bomb, kill and rape. In consequence all wars and security and defence policies are legitimated by noble motives, among them the wish to maintain or create peace.

In the recent case of Libya surprisingly few have protested compared with, say, the war on Iraq. From right to left, men and women, human rights and peace movements as well as scores of intellectuals have - admittedly more or less hesitantly - endorsed NATO countries' intervention, mainly with reference to there being so little time and that a genocide on thousands of people were immanent. And media people cried: *do something!*

It's hard to believe that they all love war, isn't it?

It is! And therefore the assumption we make here is that *they accept it more or less reluctantly because they don't see alternatives to war - bombings and interventions. (And because they are seduced by their own talk about being so noble, but that is another matter).*

Thus, if we all became better at thinking about alternatives to war, there would likely be fewer wars. Another word for that is *pro-peace* - the search for treatment and not only for critical analyses of the assumptions, the diagnosis and the prognosis. It's necessary to be critical but it is never enough to change the world.

It has always been easy - too easy - for peace people to denounce warfare. The real challenge for a peace person and for peace politics is to answer this question: If war is unacceptable, *then what can we do to deal with a conflict? What tools can we use instead of those of violence?*

This three-part analysis is an attempt to stimulate a dialogue about some possible answers. The first part is mainly theoretical and general. In the second and third we apply it to Libya.

You may choose to read only one of them, but if you want to *do* something and help make this a better world, let me tell you that there is nothing so practical as a good theory and no theory better than that which is based on practice in the real world.

1. LEARN LESSONS

It would be good for the world if decision-makers could reduce the propensity to repeat the mistakes of their predecessors. Drawing at least some lessons from Yugoslavia, Somalia, Georgia, Afghanistan, and Iraq - about the role of propaganda, the character of civil wars, noble motives versus state interests, military intervention in civil wars, No-Fly Zones, etc. would have helped us to do better in the case of Libya - and over time move from conflict amateurism to professional international conflict management based on expertise (as military activity is based on professional knowledge, training and historical experiences).

So, learn lessons from earlier conflict mis-management and improve your skills. It will help you serve as a model to others and to be principled instead of erratic and self-serving.

2. DO SOLID FACT-FINDING

It is so important to have at least basic knowledge about the parties - widely defined - and ourselves as participants in most of the conflicts. The West is not a noble mediator; it is a historical participant in virtually all conflict zones.

We need to know much more about Libya's history, social structure, political culture, modern development, Bedouin modes of thinking, local peace and conflict traditions and economy simply to know how the people and its leader are likely to react to what we do. And we need media that can tell us about those things and not only show pictures of war, military parades and the faces of leaders they suddenly decide are 'dictators'.

So, know the parties, know the 'enemy' and - not the least - know yourself! Spin-doctored messages and smart media presentations must not substitute knowledge about the parties, their problems and professionalism in conflict-management. Those who let them do so will fall into their own traps, sooner rather than later.

3. AIM AT COMPLEX UNDERSTANDING

If truth is the first victim in war, complex understanding is the second. Focussing only on Khaddafi (as media do) and making one man the root cause of everything (as politicians do) is human folly, a dangerous ignorance of complexities in any conflict anywhere. Everything in Iraq is not fine because Saddam is dead. All problems will not be solved if Khaddafi goes. (And Obama could not make everything fine in U.S. foreign policy).

So, to believe that everything will be fine if one man goes or comes, is a recipe for wrongheaded policies - as we have seen everywhere else. *To be on the safe side, ask many questions and seek answers from many and different people - or you'll be surprised later!*

4. ANALYZE THE CONFLICT, THE PROBLEM - DON'T APPORTION GUILT

Conflict analysis has a minimum of four elements: Who are the Parties? What are their Attitudes? What is their Behaviour? And what is the Conflict about? - P + A + B + C. Be aware that there is their understanding inside the conflict and yours which is the outsider's.

When you have a solid understanding of these things, make your Diagnosis, Prognosis and Treatment - *before* you intervene.

We can apply a lot from medicine to conflict-handling and conflict-resolution; a professional doctor doesn't just blame the patient for the disease but focuses on therapy, healing, on health and prevention of the disease in the future. In short, s/he looks at the problem to be solved rather than get blinded by whom to blame.

So, be tough on the problem and softer on people and beware that if your Diagnosis is wrong, everything else will go wrong! For these kinds of things, you need professional conflict and resolution expertise, area experts etc. - if you don't consult professionals the result will be as miserable when a person without medicine performs surgery on a cancer patient.

5. IT IS THEIR CONFLICT, NOT YOURS

If you believe you know everything better than the parties do and you have the solution they can't see, you'll do more harm than good. If you intervene, you must keep in mind that it is their conflict and that, therefore, the only solution(s) that will work are those they have participated in developing and are willing to live with after you have left.

So, the moment you steal the conflict from them, dictate or threaten solutions or know best - you become a participant, not a mediator, never a peace-maker.

6. WIDEN THE SPACE OF THE CONFLICT

Don't think for a moment that this is about Libya only. It is about the whole of the Middle East, about the West's future encounter with the BRIC countries Brazil, Russia, India

and, not the least China. It is about the future control of the world's oil and financial transactions flowing from it, etc., not the least in Africa. It's about Europe, Africa and the Middle East.

So, the war-zone is only like a stage in a theatre, the drama acted out there builds on material derived from society outside the theatre.

7. EXTEND THE TIME OF THE CONFLICT

Don't believe for a moment that this is about Libya February 2011. It's about Libya over a hundred years as it was occupied in 1911 - Italian North Africa that was divided in the Eastern Cyrenaica and the Western Tripolitania, quite similar to today. It is about Libyans fighting for independence and the Italians killing tens of thousands of people in fighting and through starvation in camps. It about the British taking over East and West 1943-51 while the British controlled the southwestern one-third, Fezzan. It is about independence under King Idris 1951-69 and the Khaddafi revolution 1969-2011 that has created a country different from all others.

So, apply a minimum of history, also the one that include your own Western-created horrors and hatred in the past.

8. LOOK AT HOW NON-VIOLENT AND VIOLENT METHODS OF SOCIAL CHANGE ARE EMPLOYED?

Why did it become violent in Libya? Who armed Khaddafi and made him the "dictator" he suddenly was called by Westerners? Who armed the rebels? Why did the rebels change from nonviolence to violence, from saying 'No' to any foreign intervention and to - allegedly - begging for it?

As part of the D-P-T above ask: What can non-violence achieve under what circumstances? What can violence methods achieve under what circumstances? Interestingly, the long chain of liberation struggle from authoritarian leaders around the world in our contemporary history has been overwhelmingly non-violent and failed in cases where violence dominated.

It's an ignorant, lazy intellectual who advocates violence before having explored the non-violent options. A doctor can never justify causing more blood-spilling or pain than what is necessary to heal a patient.

So, to be on the safe side: Investigate the potentials of non-violence in any conflict, before you recommend violent methods which - in its turn - must be seen in the light of what you want to achieve. As Gandhi said "the means are the goals in-the-making."

9. APPLY A LITTLE COMMON SENSE, EMPATHY AND HUMAN PSYCHOLOGY

Decision-makers in conflict situation tend to make a series of fallacies such as believing that 'they' will react as 'we' wish them to react upon our actions - and get surprised that they don't. Living yourself into the situation of, say, Khaddafi and his regime is not a sign of sympathy but of sound empathy-based analysis: What would 'we' do if they did to 'us' what we now do to them? Having good answers to such a question minimize the risk of going wrong and drive on wishful thinking - they will do as we say! Secondly, how come decision-makers so often believe that what we know does not function in closer human relations - such as threatening violence or humiliating someone - will work at the international level?

Third, learn from history that it won't work in the long run that we conduct policies on the basis of one set of norms and laws for 'us' and another for 'them'.

So, it is wise to continuously challenge our own assumptions about persons, cultures and politics before we intervene in someone else's conflict - and better take time planning to make it right than jumping to conclusions and make everything worse. And since people are not dumb, double and triple standards will be revealed.

10. BEWARE OF YOUR LIMITATIONS AND BIASES - DON'T COMMIT HUBRIS!

It's been proven again and again that the global system invests billions and billions in military tools but lack the most basic when it comes to civilian conflict-management, peace education, peace and conflict academies, research in the human dimensions of international conflicts etc.

We can kill hundreds of millions fellow human beings in well-planned, sophisticated nuclear war, we plan to be able to shoot down missiles with missiles and we can make iPhones.

But humanity still does not know how to live and thrive through unity in diversity. It has not solved the problems of poverty and structural underdevelopment; human suffering is unbearable even though some would argue that the world is a better place on some indicators than a few decades ago. We have known for 5-6 decades that the oil would peak and disappear but we haven't done much to meet the challenge. You can go on yourself!

The strongest have little wisdom but the banal, missionary and deeply violence-prone idea that everybody should become like us, i.e. the big standardizing project worldwide. Frankly, this total mismatch between our military investments and our human investment is not very impressive in terms of civilization.

So when conflict happens - and it always will - the gut reaction is: Send the marines or the air force, kill first and ask questions later. One reason so many otherwise sensible people advocate violence is that they don't see alternatives but also that it is so easy - it is all available and ready to use. The more you have of it, the easier it is to take down from

the shelves, shoot and ask questions later. Ask how much weaponry a country or culture has and you have a fairly good indicator of how interventionist, trigger-happy it is.

Thus, there is no parallel to NATO, there are no peace ministries and academies, there are virtually no funds for peace research compared with military research - and little conflict journalism in an ocean of war reporting and violent imagery. There is military service but no parallel civil peace service - continue yourself with indicators of the militarist society of our time.

So, the international "community" is woefully inadequate in terms of norms, decision-making mechanisms, governance, organization, education and civilian conflict-handling. It is totally unbalanced. When conflict happens, we have most of what we need the least and lack what we need the most. To remain civilized. It doesn't really help to have five hammers in your tool box, when your window is broken or your tapestry needs to be glued to the wall. The end result is likely to be no windows and no walls.

There is a reason that, in contemporary history, big, militarily strong countries have systematically lost wars in smaller countries. They will in Libya, too.

Omnipotence is a bad navigator and war is an outdated way of handling humanity's problems. Conflict professionalism and peace-making is the emerging paradigm.

II WHAT COULD HAVE BEEN DONE BEFORE THE UN/NATO DECISION TO BOMBING?

The following is based on a - consciously naive - assumption: That the international so-called community was really trying to help solve a serious internal conflict in Libya. And the question we ask is this: What should, under such an assumption, be done?

However, if the real issue is a power game - be it about sheer Western interventionism, gold, finance capital, oil or a primitive urge to simply kill someone we don't like - then the thoughts and ideas below are of course naive. But if so, we must also draw the sad conclusion a priori that the noble motives stated by the Western powers about the need to save human lives, pave the road to democracy, having a responsibility to protect and similar stated goals is nothing but deception and propaganda - and self-delusion.

What I do below is simply to take such noble motives seriously and ask: If we believe in them, what should then have been done?

1. MUCH BETTER INTELLIGENCE GATHERING AND EARLY WARNING

Generally, it can safely be assumed that foreign units and intelligence people were on the ground in Libya way before all this happened. British SAS units are known to have been there.

Thus, it is not credible that it was all a surprise, particularly given the popular uprisings in Tunisia and Egypt.

Better intelligence would mean, among other things, that we would have known more about Khaddafi's intentions and military planning as well as about who the rebels/freedom fighters were.

The time pressure so often referred to it as not credible. The truth is that the Western decision-makers were woefully uninformed by those who should be knowledgeable about world affairs and make early warnings exactly to prevent leaders from being caught by surprises as well as providing them with information in time for them to make quality decisions instead of panic policies.

Thus, there was more time to decide what to do. A society in which we have made numerous deals and in which Western intelligence and other agencies allegedly have made numerous attempts to kill the leader - well, that must be a society we also know quite a lot about. And if Western leaders did, they ignored that knowledge for other reasons.

Given all this, one wonders: Where was the early warning, the early listening and early action to *prevent* the violent conflicts inside the Libyan society to blow up?

2. FACT-FINDING MISSIONS, EXPLORATORY TALKS, HEARINGS, GATHER STAKE HOLDERS

The basic rule of thumb of all conflict management applies of course in this case too: Never get involved in someone else's conflict without doing your homework. Presidents, prime ministers, foreign and defence ministers should have gathered all materials possible from Libya and other area experts, conflict-resolution experts, connoisseurs of Islamic and Beduin thinking, etc. and listened to their opinions.

One or more delegations could have been sent to Libya to speak with all sides and not just with the rebels. Further fact-finding could have been done by inviting various parties to the conflict to the EU, holding hearings in the European Parliament and in the United Nations General Assembly. Let the parties tell their stories to the world, answer questions from enlightened media people and others - and we may begin to understand complexities and get a broader understanding in space and time.

With a global media structure, there is no reason why CNN, Aljazeera, BBC and many others could arrange panel discussions and roundtables where representatives of the parties could confront each other - and listen to each other - in civilized manners. In and of itself it would give media an opportunity to do professional work while also helping a little to bring about peace rather than mobilizing energies in the direction of war.

With due respect: basing French foreign policy on the uninformed views of an egocentric, celebrity philosopher only tells one thing: how utterly poorly equipped France,

and the rest of the world for that matter, is when it comes to conflict-management and peace-making.

Had the UN kept its older fact-finding capacity and lessons learned units, or had it had a corps of fact-finders and mediation professionals - it would have been possible to develop a much broader understanding and devise a more complex reaction than the one-and-only No-Fly Zone that amounted simply to aggression on another sovereign state (something which Khaddafi has not done).

To mention just one advantage: We would have avoided the classical banalization conflicts that consists in believing that even complex conflicts have only two parties, one evil and one good with no shades of grey and with no other parties. A simple reading of the Libyan society gives at hand that there are unlimited potentials for conflicts in what is basically a society divided into almost 150 family/clan units, some 6 million Libyans and about 1,5 foreigners, workers and others. One does have to be a fortune-teller to imagine also that there will be a huge de facto party to the conflict - however latent rather than manifest, consisting of all those who one must suppose are neither pro-Khaddafi nor with the rebels.

One would also have gathered some understanding of possible answer to the question: What kind of vacuum will appear if Khaddafi is deposed or killed? Which groups will try to move in there and with what means? One of the most naive beliefs in the person-fixated West is that all problems are caused by a single person with a few loyalists around him - say, Mohammed Farah Ideed, Saddam Hussein, Slobodan Milosevic, etc. - and that everything will be just fine the day such leaders fall.

Without a comprehensive diagnosis everything - *everything* - that follows will be wrong and most of the future actions will be decided with a view to cover up for the deficient diagnosis - like performing various other surgeries and spilling more of a patient's blood because we thought the problem was to cut off a leg where a better diagnosis would have led to a completely different and efficient treatment.

3. COORDINATE AND CO-OPERATE WITH REGIONAL ORGANIZATIONS

In terms of history, structure, culture and religion Libya is partly West, partly East, partly Middle East and very strongly African. Chances are that other governments than those of the United States, United Kingdom and France would have not only had a better understanding of Libya but would also have better access to the regime.

The most relevant regional organizations of course would be the African Union, the Arab League, perhaps the Gulf Cooperation Council & OPEC; they are all organizations that Western media and state-financed security experts are happy to describe as inefficient and

not getting their act together - without seeing that the same applies to the European Union - perhaps only to a higher degree.

If these institutions had been systematically involved with some kind of division of labour among them, we would likely have seen more diversity in views, more different aspects discussed - we would have seen much more emphasis placed on civilian-political methods and negotiation, whereas with the West believing it knows everything and can run the show alone - it is bound to make all the simplification and mistakes *in relation to* the stated goal of conflict-resolution. We would also have witnessed a higher degree of cultural sensitivity and respect.

In the year 2011, it would have been natural to expect for a sophisticated EU and UN to have mechanisms in place to always be able to handle conflicts in co-operation with regional organizations as well as respect the UN Charter norm of trying to make 'peace by peaceful means' before taking to bombers and aircraft carriers.

Regrettably, however, the international community is not that mature, its governments not that conflict-competent and the interest in civilian/human security not that strong that such mechanisms are in place. So much more has been invested for decades by every government around the world in the military that that is the only tool that stands ready in emergency situations. 'Send the Marines', may be relevant in some cases, but if you say so just because you have no other ideas of how to deal with a situation, everybody is guaranteed to be worse off down the road.

4. AVOID SAYING ALL THE ALARMIST, HATE-INDUCING AND OFFENSIVE THINGS - TREAT THE CONFLICT SIMPLY AS A PROBLEM TO BE SOLVED

Inflammatory notions, accusations and demonization of those we profess to work with to find a solution - such as persuading Khaddafi to stop killing his own citizens, accept a ceasefire, or step down - is not helpful, to say the least. It seems to be rooted in, and speak to, the basest instincts here and there for revenge, death and fast victory.

So, notions such as accusing someone of planning a genocide without the slightest evidence, switching in days from 'Colonel' and 'head of state' to 'dictator' militates against every professionalism. Would any Western leader sit down at a table with anyone who had called him a 'mad dog' or 'dictator' or 'criminal' prior to any moves made? The answer is obvious.

'No-Fly Zone' perhaps sounded fine but there were three reasons why it would not fly in the context of mediation and conflict-resolution; it was the 'only plan in town' (intellectual poverty with no other position to fall back on), it was de facto and de jure aggression against a sovereign state; in other words an indication of contempt for law or what we

accused Khaddafi to show. And, third, it sent the wrong signals, namely this: No matter what you do or don't do now, we intend to bomb you.

'Regime change' is another idea that won't fly for basically the same reasons. A regime can change, yes, but only - according to democratic theory - by the will of the people or by some elite negotiation process that usually takes quite a lot of time. Regime change through military intervention, attempts to kill or actually killing individual leaders and their families is unthinkable from a conflict-management perspective - but of course not from an interventionist-imperialist or neo-colonialist perspective.

So, if you say and do all these things, chances are that you are by no means aiming to solve a conflict with as little violence as possible and help the citizens on the way to democracy. Rather, you use these terms as a pretext for policies of dominance, humiliation and the fulfillment of strategic and other interest of your own. At any rate, you opponent's red warning lamps and sirens will go off at hearing any of this.

So, to put it crudely, we still lack even the contours of a professionally trained and effectively structured conflict-handling apparatus in every country as well as internationally.

5. ESTABLISH AN INTERNATIONAL MEDIATION COMMISSION

True mediation and problem-solving requires a minimum of objectivity or impartiality. We would have served the cause of peace better, had we put together a truly global Commission with people from all continents, several religions and high standing - former UN, Nobel Prize laureates, people of culture who could have shuttled back and forth between different capitals and talked at length with every side in Libya - a kind of Jimmy Carter-like endeavor, showing respect for all parties (broadly defined) and operating in professional ways that it could not be accused of having taken sides.

Its members would have to possess a series of competences and personal experiences and come from countries that have no interests in a particular solution to the conflict in Libya. They would speak on for themselves and not in any way as representatives of any country. Its task would be to present, say, 2-3 proposals to the parties, to various organizations and to the world community. What a delightful, innovative idea it would be if such Commission's proposals could become objects of a vibrant discussion throughout parliaments, media, bloggers and others and encourage citizens as well as experts in debating the best possible solution to the conflict.

6. STICK TO CERTAIN PRINCIPLES, AVOID SELECTIVE MEASURES WITH THEM AND EXCEPTIONALISM FOR YOURSELF

Get your principles right and use them in a principled way - don't tell the world that your humanitarian concerns are so deep and noble in the case of Libya where very few

people have been killed while you did not lift a finger in Cote d'Ivoire, Bahrein, Syria and perhaps above all, in the case of Israel's law- and UN resolution-defying occupation since 1967 and its systematic violations of all possible laws and rights including its activities on the West Bank, Gaza and in Lebanon which are much worse than Khaddafi's human rights violations.

The counter-argument of course is: But there is neither willingness nor resources available to intervene everywhere when such unacceptable things happen. The counter-argument to that counter-argument of course is: but then show us at least one case where you intervened rapidly and with military means where there were absolutely no material or strategic interests present. Even in cases of pure humanitarian concerns, say the hunger catastrophe at the Horn of Africa happening simultaneously and which threatens about 12 million lives, 2000 dying per day in July 2011, has mobilized only a tiny fraction of the political, economic or military energy invested in the case of Libya.

Governments with deep, long-term commitments to human suffering beyond their own national and vested interests are far and few between. Until proof of genuine humanitarian concerns can be discerned in the real world - say, in meeting the Global Millennium Goals and many other goals such as nuclear disarmament that have been high on the international agenda for decades - concepts like the Responsibility to Protect and military interventions to promote democracy, human rights (including women's liberation) and welfare can be written off as noble aims turned into salesmanship vis-a-vis media and the taxpayers who pay for the wars.

7. A ROBUST UN MISSION SHOULD HAVE BEEN TRIED BUT WE KNOW WHY IT HAS NOT

A robust UN mission that could keep government and rebel forces from each other and from killing each other mercilessly should have been tried. It would have to consist of the three classical components: a) a well-armed military (some 20.000-30.000 perhaps) from all over the world, plus a few thousand globally composed UN Police and UN Civil Affairs people.

In the case of Libya there would have had to be a clear mandate of impartiality but also a robustness to disarm any side that would violate a ceasefire or non-attack agreement. Would the parties have accepted such a mission at an early stage? While we really cannot know because it was never even mentioned, the author believes the answer is positive. Why?

Khaddafi would be smart enough to see that he could lose a battle in the long run if the rebels in Benghazi would accumulate international support over time. Such a mission would make him a player in the game rather than open up for a violent regime change.

At the early stage of the conflict, the rebels were so weak, untrained, disorganized and inexperienced that they - who had originally vowed to fight only with non-violent means - would have seen it in their interest to work *with* and appear co-operative with the international community to gain legitimacy rather than against the international community and thereby get protection from the regime through such a mission.

Third, the vast majority of Libyans would have benefitted from such a mission too - earning money from tens of thousands of foreigners being in the country and providing at least some protection for those who are always, without exception, paying the prices for warfare: the innocent majority who do not take an active part in the fighting but are its victims.

It wouldn't be so difficult, would it? Eight thousand robust Canadian troops defeated Franjo Tudjman's forces in no time in Eastern Slavonia, Croatia - perfectly doable in Libya too. What was needed was to disarm anyone who breaks the protected zone with weapons, taking the weapons from this or that side and store them into a warehouse to which only the UN military would have the key. Weapons going into depots open up possible negotiations, arming the different sides - which is, predictably, what happened to the opposite. Believing Khaddafi, his family and country can be bombed day and night and that *that* will make him come your way and/or give himself up to the International Criminal Court is not supported by historical evidence; it's a foolish, if not stupid, assumption. Believing that people will side with NATO - and the Libyans stand with flowers along the roads when troops roll in - well, Iraq should have taught us that lesson.

Outside military pressure, bombings and destruction is perceived by normal people as humiliating and unfair *even if* they hate their leader. It usually increases people's dislike of the West and provides the leader with an opportunity to become a hero, standing up for the nation, becoming a martyr, etc. And the clients on the ground of those bombing countries become dubious in the eyes of others on the ground: Do we want new leaders who invited people to bomb us to pieces in order to become our new leaders right away (don't forget that the Benghazi fighters at a very early stage declared themselves the only legitimate representatives of the Libyan people, 300 people gathered who didn't consult anyone about that decision!) I've seen myself how these psycho-political mechanisms worked out both in former Yugoslavia and in Iraq before the war. I don't see why it should be different in the case of Libya.

But some kind of UN involvement was not even mentioned. Why? Because the norms of the UN Charter are still not understood or adhered to by the far majority of the member

governments; because none of the stronger international players want any organization like the UN beside or above them; because the UN will never be better than its member states want it to be; because the UN has been systematically undermined, underfunded and underutilized during the last 20 years and because Secretary-General Ban Ki-moon is, beyond any doubt, the weakest - some would say most incompetent and spineless - UN leader since the establishment of the world organization.

The fact that a UN peace-keeping or -making intervention of some kind was not even discussed - and the absence of such a discussion not discussed either - is indicative of how very serious the situation is: the UN is perceived as utterly irrelevant by the strong, except in its role as fig leaf for Realpolitik strategies.

8. FOLLOW THE UN CHARTER NORM OF "PEACE BY PEACEFUL MEANS" UNTIL EVERYTHING HAS BEEN TRIED AND PROVED IN VAIN

As everybody knows now nothing was really tried, the No Fly Zone being the only tool seriously contemplated and planned. The Western countries did not *want* a peaceful, negotiated solution with Khaddafi. And this in spite of the fact that they are committed to the principle of the UN Charter's extremely urgently important and central norm: that everything shall have been tried first non-violently before military action is set in motion.

If the task was to get rid of Khaddafi, as we are told, and create conditions for a better life for the Libyans, contemporary history offers more than enough evidence that non-violence is considerably more effective in ridding the world of dictators than full-blown war. One has only to think of cases such as the Marcos family in the Philippines, the Sha of Iran, the Solidarnosc movement in Poland, the Velvet Revolution in Czechoslovakia, the fall of Slobodan Milosevic in Serbia, of Shevardnadze in Georgia, etc. Right in front of our eyes, a comparative study in social change is going on - compare the changes in Tunisia and Egypt with those in Libya. While these processes are hugely complex and - by late summer 2011 when this is written - we have not seen which path the largely non-violent revolutionary changes will take in those two countries, we can still be hopeful and perceive non-violent mass uprisings as an eye and door opener to a better future. That is not the view anyone can have who has witnessed Libya's destruction from March 19 till early August 2011.

9. SOME KIND OF MECHANISM AND MODEL TO ACHIEVE A NEGOTIATED SOLUTION

Its main argument of this analysis is that each of the above proposals as well as their synergic effect *could* have contributed to what ought to be seen as intelligent professionalized conflict-management aimed at a fair and sustainable solution. This is admittedly a kind of counter-factual assertion but so is the one stating that nothing else

but the so-called No Fly Zone covering up for a de facto mass bombing of Libya was the *only* option.

As a matter of fact, unless you believe blindly in the non-substantiated claim that Khaddafi was about to commit genocide - eradicating parts of or all of a people, i.e. his own Libyans - which militates against common sense in a non-ethnic setting like this, much more speaks for the hypothesis that other options *were* available but deliberately not tried, options that are likely to have created a less devastating and hope-killing process than the one the world has witnessed over the 5-6 months of NATO bombing.

Together these proposals, if implemented, would open the path for a mechanism to be established with a structure and functions that could be open for consultations, one-on-one explorative talks, various types of facilitations, secret diplomacy, confidence-building etc. - until some kind of negotiations would have begun in reasonably good faith by all relevant parties. It is not the aim here to describe such a mechanism in any detail, its modalities, place or time perspective.

Instead of playing the less than constructive role as bombing nations, the West - led by the UN and the EU could have served as constructive facilitators in close co-operation with other regional actors, the above-mentioned international mediation commission. In short, provided good offices rather than become the most destructive actor in the conflict theatre.

Unfortunately, Western nations are better at bombing and forcing through their own solutions than at dialoguing-facilitating-mediating while listening intensely to possible solutions coming out of conflict zone itself, i.e. from those who not only *know* their own society, culture and problems best but are also those who are going to implement and *live with* a solution. However, it must be remembered that a conflict can only be solved and sustained over time when the parties, broadly defined, a) changed their goals, perceptions and behaviour to some - converging - extent; b) when they have come to some kind of vision of the future that they can live with (albeit not perfect for all), c) have a strong feeling of being stakeholders and co-implementers, and d) have come to that result in a voluntary manner. (Signing a peace treaty written up by foreigners with a pistol in the back, is not exactly conflict-resolution or peace-making even if politicians and media would have us believe that peace is identical with the dying down of direct violence in a conflict area).

The elements described above are not exhaustive, neither are they prioritized. It's a common experience that any conflict to be solved requires some common or general elements and initiatives but also deserves tailor-made treatment in terms of who can do what, when and how - a process that relies thoroughly on both excellent science and creative arts.

III STATUS 6 MONTHS LATER AND SOME – HOPEFULLY WRONG - PREDICTIONS

1. ELEMENTS OF A STATUS OF THE PERIOD MARCH TO AUGUST 2011

1. According to an urgent appeal on the UNHCR website in August, over 1 million Libyans have fled the continuing violence to seek refuge in Tunisia, Egypt, Niger, Chad, Sudan and Algeria. That is 15% of the people! Allegedly, several thousands have died on their journey across the Mediterranean, on small boats not rescued by NATO- and other vessels in the vicinity. This is the opposite of the alleged motive for the intervention - the Responsibility to protect people in danger.

2. Already 6 weeks into NATO bombings, in late April, a U.N. Human Rights delegation to Tripoli and rebel-held areas reported an estimated 10.000-15.000 killed civilians “on both sides”.

3. While NATO insist that all its missions target only military targets, regime palaces, building where Khaddafi was supposed to stay, radio and television stations etc. have been turned into ruins. One grandchild, one son and possible another son have been killed. As an example, on August 11, Amnesty called on NATO to investigate allegations that it killed 85 civilians of whom 33 children, in airstrikes on forces loyal to Moammar Khaddafi.

4. One small but very active bomber country, Denmark, has flown 441 missions and thrown 740 bombs by August 10; the Danish defence minister, Ms. Bech, states that she has no reports that any civilians have been killed (by Denmark).

5. Although UN SC resolution 1973 permits a broad variety of military action, except deployment of ground forces, its emphasis is on bringing about a ceasefire and a negotiated solution as well as on protecting civilians with every means except deployment of ground forces. It is clear that many of those who voted in favour of it and those who abstained did not anticipate a drawn-out, full-blown war with the type of ferocity and destruction that it has been rather much from Day One. Few had envisaged that *this* was the reality behind the seemingly rational and war-limiting concept of No Fly Zone. It is therefore highly unlikely that the bombing nations will be able to come back and get another mandate and fig-leaf legitimacy from the UN for continued warfare. The mission “creep” has been far too conspicuous, and the authorized bombing, so far at least, no problem-solver but, rather, a problem accumulator.

6. It is very clear that the assumption that the “Libya problem” would be solved within 3 months or so, has turned out to be wrong. The Khaddafi regime’s power position and military tenacity surprise and annoy everyone whether or not they admit it. While diplomats and officers have defected from the regime, there are no signs that the Libyan masses have revolted against “the mad dog” as Ronald Reagan called Khaddafi.

7. The National Transitional Council that has been recognized as the new government by numerous countries, led by NATO members, and units around it are known to have elements of Al-Queda. The NTC is deeply split on a number of issues and in late July its military leader was liquidated in cold blood. Western countries have increasingly begun to question who they so quickly threw in their support for back then in March 2011.

8. This Council, of course, wasn't worth the Western support - except if you base yourself on the banal assumption that the enemy of my enemy is my friend. In two weeks in February the 300 people making up the Assembly in Benghazi managed make a 180 degree change on their two vital, original provisions: 1) they would fight only with non-violent means like their brothers in Tunisia and Egypt and 2) they would make the revolution by themselves and not call upon the international community. In addition, they chose themselves as the only legitimate representatives of the Libyan people - of course without having consulted the 6-7 million other Libyans they represented. It is indeed a peculiar support for democratization to recognize the NTC as many NATO countries have done.

9. The Council has, very carelessly, been granted access to billions of dollars in frozen Libyan assets abroad and thereby given an opportunity to buy modern expensive weaponry. (This is one reason that the Council's first important decision was to establish a new Libyan national bank). The first oil deals have also been done between these forces and Western powers.

10. In late July, Britain's foreign secretary, William Hague, made a turnabout by stating that Khaddafi could stay in Libya - quite a change from the earlier chorus that he has lost legitimacy, must leave and should be brought to the International Criminal Court.

11. French President Sarkozy aired the idea, a few days before Hague, that it was time for negotiations with the regime, but his test balloon was shot down within hours by Mme Clinton: NO negotiations with Khaddafi!

12. The UN Security Council Resolution 1973 was voted through with no representative of Tripoli being present. The Libyan ambassador to the UN had resigned the day before and given a special passport by the Secretary-General. Not to hear any functioning representative of a country party to a conflict being debated in the Council is a clear violation of its rules.

13. A number of countries, among which France, have delivered arms to the rebels. Whoever pumps in weapons to either of the sides do only three things - earns money on death and destruction; prolongs the fighting and increases the suffering and, three, effectively prevents a cease-fire and, thereby, a negotiated solution.

In addition, Security Council resolution 1973 strengthens the arms embargo imposed in Resolution 1970 and, so, it ought to be against the resolution to deliver weapons to either side. Of course, the resolution airs nothing but noble pretense; the "merchants of death"

knows exactly how to exploit arms embargoes, as was the case in former Yugoslavia. These merchants are never treated like war criminals, only those who use their weapons.

14. It has become impossible to hide from the public how divisive this war has been within NATO and the EU and between them and the United States. This is a war that was predominantly started by European countries and not by the United States. There has been very little enthusiasm among allies to make contributions whether in terms of fighter bombers or funding.

In the case of Libya, the Lisbon Treaty goal of the Union's members speaking with one voice in foreign and security policy matters almost appears almost farcical. When it comes to NATO, President Obama seems very aware about the necessity of not involving the U.S. in yet another war; the preceding ones have been more than enough of costly catastrophes contributing substantially to the de facto bankruptcy of the country.

15. By August it is clear that the rebels in Benghazi are increasingly sliding into factionalism and infighting among tribes and various groupings and also showing no signs of a democratic mode of operation or capacity to rule a post-Khaddafi Libya. There is extremely little reason to believe that the Libyans will see the Benghazi rebels as a great improvement compared with Khaddafi. With Khaddafi they know, for good and for bad, what they have - including a very high level of welfare, education, health care system, etc.

2. SOME PREDICTIONS BY LATE SUMMER 2011

The following points are based exclusively on the author's experience from a number of war-zones combined with lessons that-should-be-learnt from places such as Vietnam, Afghanistan, Somalia, etc.

1. *This conflict and its violence are likely to continue for years.*

The fighting has drawn out way longer than NATO ever anticipated in its hubris mood in February-March. The war will not be over even if Khaddafi is murdered or gives in somehow. There will be too many competing for filling the power vacuum after him - a full-blown civil war being the most realistic prospect. And that could last for anywhere between 2-3 years and a decade.

2. *The logic of war will prevail. There will be no serious human(itarian) concerns*

The bombing countries will continue to ignore whatever Responsibility to Protect they profess to have and no matter that the war they're having costs more innocent lives than Khaddafi has ever killed.

It would be naive to believe that increasing human costs over time would compel the governments that participate in the bombing to simply stop.

Given the experiences from a number of places - former Yugoslavia, Afghanistan and Iraq to mention some - Western governments are much more focused on "winning" than on sparing

or saving human lives - no matter whether the original motivation may have been to protect civilian lives at the firing line or human rights in general. In other words, wars have a certain logic and it is extremely difficult to be the first to stop. And think.

3. *An unconditional bomb stop is unlikely*

The only factors likely to stop the bombing will be a) the economic cost to the main bombing countries, such as France and Denmark; b) internal political divisions in NATO and the EU and between Europe and the United States - or c) other countries in the world managing to push a Stop The Bombing Now to the top of the international agenda, including the UN. This is not likely to happen; e.g. the BRIC - Brazil, Russia, India and China - as well as, say, the Shanghai Cooperation Organization, SCO, will enjoy waiting and seeing the bombing nations break their neck in the Libyan quagmire desserts and mountains as well as waste their money.

4. *Ground troops may be deployed somewhat dependent on who will be the next U.S. president.*

When the bombing has drawn out ad absurdum, the voices in favour of a troop invasion will increasingly be heard. Since it can not be taken for granted that Obama will be elected for another term, a new President in the U.S. may be much less hesitant to engage the U.S. in this war - and argue that "we have for all practical purposes left both Iraq and Afghanistan; here is a chance to resurrect NATO and show who the real master of the West is - and it is not the Europeans and their Union, as we have seen since March 2011."

5. *It is highly likely that the country will be split in two or three.*

The contours of a split Libya are already there - a replica of what European states did one hundred years ago. We only have to imagine the scenario that the rebels will not be able to win over and oust Khaddafi and that the Khaddafi regime will not be able to control all of the country again. Western powers have always had a propensity to "solve" conflict by divide and rule, drawing lines in the sand etc. Former Yugoslavia and Kosovo in particular are the most recent examples (or keeping North and South Korea split at all costs to the Koreans).

6. *There will more attempts to kill Khaddafi*

The - naive - assumption is of course that the Libyan problem is embodied in one personality, unable as the West seems to be in terms of intellectually comprehending complex conflicts. The death of Khaddafi will not bring peace and stability; more likely is that it will open a new chapter to a full-blown civil war - with numerous tribes and factions and individuals fighting each other to fill the vacuum and control the country's wealth in terms of oil and gold.

7. *One country after the other will drop off from NATO's Operation Unified Protector*

The longer this war goes on with none of the original political goals being reached, it will

become increasingly difficult for parliaments to extend their participation and get the necessary funding in place. Operation Unified Protector was always small; the initial coalition consisted of Belgium, Canada, Denmark, France, Italy, Norway, Qatar, Spain, the United Kingdom and the United States. Norway ended its military participation at the end of July. Belgium has an ongoing political crisis. Denmark presumably holds elections in autumn. France carries a major burden of the Operation and its economy is crisis-ridden. Italy is deep in economic and political crisis, so is Spain. And the UK - another major carrier of the military and financial burden - was hit by serious rioting in early August 2011. The United States is virtually bankrupt and President Obama fighting for his political life against an increasingly strong Republican/Tea Party.

To get new countries on board with air and navy forces and thereby make a decisive difference in Libya amounts to little but wishful thinking.

8. The day it is all over - say, 2016-2020 - there will be a bill to pay in terms of rebuilding an almost completely destroyed Libya (provided a miracle does not happen in the meantime). NATO countries would hardly feel morally obliged to provide that aid. But they are likely to build mega-bases like the Bondsteel Base in Kosovo and the dozen of bases in "liberated" Iraq. They will have done their utmost to secure control over the main oil fields and ports in Libya, i.e. siding with the local parties that may eventually control them. IMF, the World Bank and others will get access to Libya which was virtually impossible in Khaddafi's Libya where there was only one national banking system controlled by the regime.

9. Western mainstream media will continue to under-report the human costs of NATO's bombings and systematically ignore the views of the Khaddafi regime. The war as such will receive less and less coverage. In Danish and Swedish media, for instance, the fact that these countries are at war - Denmark for the 4th time, Sweden for the first, in about 50 years - is hardly mentioned anymore. Media that stage-set the black-and-white image of "the dictator" and more or less explicitly urged and pushed for the "No Fly Zone" will see it in their own interest to *not* highlight how deficient and lacking in basic conflict understanding their own trade is - again.

10. The majority of Libyans will be caught in the middle, neither wanting Khaddafi forever nor trusting for a moment the foreign-aided, money-making "freedom" fighters of the NTC. No one will ask what they - perhaps 75% of the people - would want. Their hatred of the West will be significant. In the worst of cases, the West is now creating yet another terrorist producer. For generations ahead, there will be animosity between "Christian" and "Muslim" cultures - the contrary of what we need, namely mutual understanding, dialogue and respect.

3. POST-SCRIPT

The wars in former Yugoslavia split many otherwise cohesive groupings. Traditionally pacifist Green parties and human rights advocates urged bombings - so did intellectuals such as Habermas; women groups and even peace movement people - "humanitarian intervention" and "we can't stand idly by when a new Hitler (Milosevic) ravages a part of Europe" being the slogans of those days. On the famous other hand, you would find high-level militaries, political hawks and right-wingers who were adamantly against the roles of US/NATO in Croatia, Bosnia and in the Kosovo-Serbia conflict in particular.

Thus, one may say that Yugoslavia turned about much of the classical configurations along right/left and hardline/softline and Realpolitik/Idealism and, finally, between war as destructive and war as constructive in some sense.

A major factor in a series of European states seems to have been that the Social Democracies basically went with hardline Realpolitik and gave up every commitment to international solidarity, the UN, international law - not to speak of its historical anti-militarism. It was, for instance, a government lead by Social Democrats in coalition with small liberal (historically pacifist) party that made Denmark go to war in former Yugoslavia. In Sweden it was Social Democracy that gave its unreserved political support to NATO's bombing of Serbia, to the war on Afghanistan and Iraq and to the war on terror. For those who may still think that Sweden still is what it was in the 1970s and up to the 1990s in the era of Olof Palme with a strong emphasis on solidarity with the small countries, high profile on disarmament, international law and the UN, and seeking to be a mediator, etc - it is indeed time for a reality check. Today, for instance, Sweden is militarily present in Libya with 6 JAS Gripen aircraft albeit not in bombing rôles and while its troops are under NATO command in Afghanistan, there is not a single Swede in the UN Blue Helmets anymore.

Much of these changes can also be explained by increasing EU foreign policy integration. There is no need for original, independent or "alternative" inputs from each member - the reason being that foreign policy has become much more of a positioning game within the Union which pretends to be working under the Lisbon Treaty provision of speaking with one voice in foreign and security policy matters. (The only time it ever did was when it recognized Slovenia and Croatia as independent out of Yugoslavia, which was *the* main reason for the war breaking out in Bosnia 5 months later).

In comes the Libyan crisis and what happens? For the first time in their histories, the Left and the Right converge on warfare being the solution to the problem, i.e. on a pro-war stance. From the far left to the far right in Denmark, all members of parliament, Folketinget, voted for the Danish F-16s to be deployed to Libya. In Sweden, only the tiny new right-wing xenophobic Sweden Democrats voted against; all social democrats, greens

and socialist party members voted pro-intervention/war with the right-wing coalition government. In Norway, like in Denmark, all MPs from right to left voted pro-war.

This is something fundamentally new in the mentioned countries. We are witnessing European parliamentarians with no personal experience from the Second World War or the Vietnam War and a limited sense of the Cold War. We have seen the Nobel Peace prize being awarded people who are responsible for war in indisputable violation of the will of Alfred Nobel. War is peace?

The new trends raise the question about the role of war and interventions in contemporary society. Overall, warfare seems to have become more acceptable, pressing anti-militarist and non-violent options and ethics further into the background. It can indeed be seen as mind-boggling that these parties in these countries choose the options they do with three failed war projects fresh in mind or ongoing - former Yugoslavia, Afghanistan and Iraq.

Perhaps each generation believes that this war will be different, that *this* time they get it right. In the case of Libya they haven't and they won't - either. One can only hope that this fourth war failure in-the-making will make *some* think next time. But will they?

ПОИМ И ДЕФИНИЦИЈА ЗА БЕЗБЕДНОСТА И ТЕОРИЈА НА РЕЛАЦИОНИЗМОТ ВО РАЗГЛЕДУВАЊЕТО НА БЕЗБЕДНОСТА

Игор ЈАНЕВ

АПСТРАКТ

Цел на овој труд е да се идентификуваат и подлегнат на соодветна методологија најважните теории за безбедноста. Со истражување на компаративниот вид на класичната и современа теорија, дојдено е до заклучок дека поимот за безбедност најприкладно го одредуваат современите меѓународни концепти. Неолиберализмот и неореализмот постепено доведуваат до заклучок за потребата од вклучување на системскиот аспект за дополна на основните варијабли со колективни зависни променливи. Безбедноста овде може да се согледа како мултиваријантна појава која може да се изучува низ операциони истражувања, а посебно со обличите на програмирање. Со критика на постоечките групи теории, вклучувајќи го и системскиот правец, се доаѓа до заклучок дека најконзистентниот начин на дефинирање на безбедноста е оној кој го вградува новата релационистичка филозофија и методологија.

Клучни зборови: безбедност, демократија, капацитет, интеграција, установи

ABSTRACT

The goal of this article is to identify and discuss with relevant methodology main theories of Security. Using the comparative approach on classical and modern theories, it has been derived that term Security is best described in international concepts. Neoliberalism and Neorealism gradually develop conclusion on necessity of introduction of systemic aspects to the basic variables expanding approach with collective dependent variables. Security can here be defined as the Multivariational term, on which relevant Operational Research, and in first place programming, can be of particular high relevance. In methodological critical analysis of main groups of theories, including systemic theory or approach, it has been concluded that most consistent way of defining of the Security is the one provided by Relationalistic Philosophy and methodology.

Keywords: Security, Democracy, capacity, integration, institution (s)

ВОВЕД

Во овој труд ќе биде изградена методолошка рамка за развојот на теоријата на безбедноста и ќе биде направен обид за дефинирање на поимот за безбедност. Овде ќе бидат третирани класичните и современи доктрини и теории за безбедноста и помеѓу нив ќе биде воспоставена соодветна теориска и развојна врска на методолошкиот вид. Како што во истражувањето може да се претпостави, најпогодниот метод за дефинирање на поимот за безбедност, земајќи ги притоа предвид критиките на постоечките теории е релационистичкиот метод. Ваквата нова методологија посебно наоѓа свое место во редифинирање на поимот за меѓународна безбедност со воведување повеќеслојни релациони варијабли.

1. ОПШТА МЕТОДОЛОШКА РАМКА ЗА ПОЈАВАТА И ПОИМОТ ЗА БЕЗБЕДНОСТА

Појавата на безбедноста е предмет на проучување на повеќе општествени науки, како и на филозофијата. Основните методи на филозофскиот пристап за поимот на безбедноста, како што може да се забележи, се поклопуваат со методите на социјологијата и политичко-правните науки. Во меѓународното право не постои општоприфатена дефиниција на поимот за безбедност, па ниту некои посебни поделементи, како што е на пример поимот за тероризам²⁵. Посебни дисциплини, како што е криминологијата, исто така, не излегуваат надвор од рамките на постоечката општествена методологија. Сличен заклучок може да се даде и во врска со формалните теории кои и покрај посебните методско-технички постапки, остануваат на широкиот терен на општествената научна методологија. Имајќи го ова во вид, треба да се забележи дека дефиницијата за безбедноста мора да се базира на социолошко-политичкото заклучување, каде методот на социјологијата се дополнува со филозофскиот научен метод, пред сè во рамките на филозофијата на настанокот на државата и правото.

Општата методолошка рамка за разгледување на поимот за безбедноста би требало да ги вклучи следниве безбедносни концепции или теории: 1) структурална теорија за безбедноста; 2) реалистичка теорија за безбедноста; 3) функционална и структурално-функционалистичка теорија за безбедноста; 4) дијалектичка теорија за безбедноста; 5) системска теорија за безбедноста; и 6) формална теорија за безбедноста. На овие теории по правило им се додаваат: идеалистичката и либералната (т.е. неолибералната) теорија и теорија на меѓузависности во односите. Овие либерално-идеалистички доктрини се во тесна врска со функционализмот (и неофункционализмот) односно, доктрината на меѓузависност (во безбедноста) се сведува на структурално-

²⁵ Види поопширно Р. Гафиновић: Антитероризам, Драслар Партнер, Београд, 2006, стр. 23-28.

функционалистичко објаснување на безбедноста.²⁶ Критиката на овие теории и концепции, како што може да се види во ова разгледување, ќе нè доведе до идејата за примена на релационистичката теорија во научното согледување на феноменот, појавата и поимот за безбедноста.

Овде ќе се осврнеме на основните карактеристики на споменатите групи теории за појасна класификација на методолошките правци во науката за безбедноста. Структуралната теорија за безбедноста е базирана на општиот структуралистички метод на општествената наука. Оваа теорија настојува да открие, прикаже (опише) и објасни од кои елементи и едноставни својства се конституира безбедноста. Тука се идентификуваат, лица, групи или установи кои се заштитуваат од другите субјекти (од ист или сроден тип) кои ги загрозуваат. Потоа, се објаснуваат или опишуваат елементите на методите и постапките на загрозување, потоа елементите на методот на заштита, како и други компоненти во рамки на елементаристичко-структуралниот приод. Реалистичката теорија, која се развива наспроти идеалистичкиот институционализам, се заснова на објаснувања на безбедноста, особено во меѓународните односи, преку единствената сила или системски условената сила (неореализмот). Реалистичката теорија во основа останува во рамките на методолошкиот правец структурализам, со извесно отстапување во рамките на неореализмот кој елементаристичкиот приод го комбинира и проширува со аспектите и компонентите на општата теорија на системите.²⁷ Наспроти овие групи теории, се развива функционалистичката теорија која ја дополнува идеалистичко-институционалната концепција и која настојува на експликацијата на појавата безбедноста да ѝ овозможи нови димензии низ квалитетно објаснување на врските и конгломерати на врски меѓу елементите на појавата на безбедноста (и соработката). Функционализмот и неофункционализмот се засновуваат на објаснувањето на потребата која ги врзува елементите во целина и причините за ваквата поврзаност во структурата. Либерализмот ова го дополнува со мноштво мотиви или типови потреби (цели) кои делуваат на преформулација на појавата за безбедноста, каде силата (на субјектот) повеќе не е единствена, монолитна и основна компонента на безбедноста. Функционализмот, понатаму, има екстензија во настанување и развој на теоријата на меѓузависноста. Овој методолошки и теоретски правец настојува да ја преформулира меѓународната безбедност низ укажување на значењето на разновидната (поливалентна) плурално мотивирана меѓународна соработка и, посебно, значењето на креирање *мрежа* од сложени или комплексни заемни зависности помеѓу државите во

²⁶ Види E. Luard: Basic texts in International Relations, St. Martin's Press. 1993, pp. 552-559. и C.W. Kegley Jr, Controversies in International Relations theory, St. Martin's Press. 1995. pp. 25-35.

²⁷ Види K. Waltz, Theory of International Politics, Random House, 1979. pp. 38-60.

меѓународните односи.²⁸ Значителна, екстензија на теоријата на безбедноста наоѓаме, потоа, во дијалектичкиот концепт, каде безбедноста се формулира (со противречности на борбата на спротивности) во широкиот меѓународен поредок во движење. Понатаму, особено битна надградба на основниот функционализам среќаваме во системската теорија за безбедноста. Таа, покрај динамичната развојност, внесува и системско, синергистички ефекти, како и други колективни ефекти или варијабли кои динамички ја обликуваат појавата на безбедноста. Овде треба да се забележи дека единствено неореализмот (Waltz, Gilpin) ги вклучил до крај ваквите динамични аспекти во формулацијата на безбедноста. Слични обиди во рамки на неолибералниот правец досега не беа забележани во досегашниот развој на таа теориска група. Конечно, следи и формалната теорија за безбедноста. Таа се базира на екстензија на математичко-операционите истражувања на областа безбедност. Овде посебно место нашла теоријата на игрите (посебно Зеро-Сум) и на овие модели (повеќе или помалку на конфликтна игра) примена на постапките од теоријата на веројатноста. Безбедноста во многу аспекти може да се сведе на конфликтна игра која се повторува, ограничен или неограничен број пати. Мерењето на исходот од овие игри претставува важна дисциплина на теоријата на игрите во областа на безбедноста. Добрата страна на операционите истражувања е и можноста за проверка и проценка на вредноста на главните теории во меѓународната безбедност. Ова пред сè се однесува на неореализмот и неолиберализмот како досега носечки правци на доктрината.

Критиката на сите овде наведени теории треба, во овој труд да ни укаже на можноста на воспоставување нова теорија (и дефиниција) за безбедноста.

2. ВОДЕЧКИ ТЕОРИИ НА СОВРЕМЕНО КОНЦЕПИРАЊЕ И ПОИМ ЗА БЕЗБЕДНОСТА

Првите теории кои ги вклучувале елементите на формулирање на поимот за безбедност ги наоѓаме уште кај древните мислители на стара Кина и Грција.²⁹ Кај Платон веќе се јавува поимот на стабилност на општественото уредување и улога на законот во отстранување на општествените конфликти. Овде е позната Платоновата теорија за расипување на државните облици на власт, односно три нерасипани и три (симетрично-антидопски) расипани вида на политичко владеење.³⁰ Со пропаѓање на државните облици кон тиранија или оклократија доаѓа до распад на општеството, ширење на конфликтите и општа нестабилност за граѓаните во заедницата.³¹ Во врска со

²⁸ види C.W. Kegley Jr, *Controversies in International Relations theory*, St. Martin's Press. 1995. pp.83-150 . и P. R. Viotti, M. V. Kauppi: *International Relations Theory*, Allyn and Bacon, Macmillan, Boston, 1993, pp.228-513., види и R. C. Art, R. Jervis: *International Politics*, HarperCollins College pub. 1996. pp. 319-375.

²⁹ види E. Luard: *Basic texts in International Relations*, St. Martin's Press. New York, 1993 , pp. 5-26

³⁰ види Платон „Држава“: K. W. Thompson: *Fathers of International Thought*, Louisiana state univ. Press. 1994, pp. 26-35

³¹ види Аристотел „Политика“: K. W. Thompson: *Fathers of International Thought*, Louisiana state univ. Press. 1994, pp. 36-43

најмалата клетка на општеството, Аристотел забележува дека е потребно да постои одлучна власт на мажот над жената и децата за да биде семејството стабилно. Потоа, Аристотел врши класификација на политичките облици на власт на правилни и неправилни (според етички принципи) и ги поврзува со квалитетот и *здравјето* на општеството, кои се сведуваат на стабилност на заедницата. И кај Платон и кај Аристотел, улогата на законот има за функција спречување на конфликти и гарантирање на *овоземна* правда (која е налик на идеалната правда), која е неопходна за мирни односи во општеството.

Понатаму, заштитата на правата на граѓаните ја проширува и Римското право, каде веќе се назираат моменти на ограничување на моќта на владетелот. Теоријата на Полибиј овде има посебно значење, предлагајќи модел на контрола на власта. Овде власта подлегнува на принципот на поделба, што ќе стане основен елемент на подоцна настанатите класично-либерални доктрини. Низ средновековните теории за државата (Августин и Т. Аквински) се среќава идејата за хармонично функционирање на општеството кога луѓето се подложни на вистински морални или божји вредности. Ако државата е „сотонска“, тогаш ќе следи неминовниот крај на општествената заедница, бидејќи таквата заедница не била божје дело, туку „ѓаволска творба“. Кај Свети Августин и до некаде Аквински, власта на владетелот не може од страна на поданиците да се доведува во прашање. Насилното рушење на тиранската власт донесува неволји и општи конфликти во заедницата, бидејќи потеклото на власта е единствено во Бога. Аквински, меѓутоа, во најбезобсирни и најекстремни тирански услови допушта бунт на народот против таквата тиранија. Безбедноста, како и политиката овде се врзуваат за моралот.

Во ренесансата Н. Макијавели ја раскинува цврстата врска на политиката и етиката.³² Со ова е овозможено егоистичката функција на власта да се издвои од општиот интерес што било услов за подоцнежен заклучок дека безбедноста на општеството во практика се сведува на безбедноста на владеење на владетелот. На овој начин, Макијавели ги поставил темелите на подоцнежниот реализам, во кој етиката и општата хармонија, вклучувајќи ги и институциите, губат значење, особено ако се доведува во прашање власта, а со тоа и безбедноста на владетелот. Нестабилноста на владетелот и власта овде се врзуваат за нестабилност и судири во општеството.

Современи претходници на формулацијата на поимот за безбедноста наоѓаме, во потесна смисла, дури кај теоретичарите на природното право и општествениот договор. Овде правата на луѓето се заштитуваат низ (општ) општествен договор со кој настанува државата. Тука е јасно, по првпат формулиран предметот на заштитата, и тоа, како човечки права на припадниците на одредено општество.

³² види N. Makijaveli: Vladalac, Enigma, Pančevo, 1998. str. 22-92

Кај Ж. Боден се појавува сфаќањето дека суверенот е ограничен само со природното право. Тоа е божја волја, потоа стекнато и со меѓународно право и правата кои се содржани во приватната сопственост. Законот на владателот треба, меѓутоа да биде создаден по „божји пример“.³³ Боден, значи прв ја истакнал идејата за вродените природни права кои постојат во преддржавна сопственост. Сувереноста по него е неделлива и најстабилниот систем е монархијата. Таа е гарант на мирот и безбедноста во општеството.

За основачот на меѓународното право Х. Гроцијус, природното право содржи своја егзистенција во сопствената човечка природа, односно сопствениот авторитет над свеста. Природното право овде одделно се третира од позитивното и треба да се најде во битието на самиот човек, кој има биолошка, но и разумна страна. Гроцијус се прашува какви услови државата мора да исполни за да ги задоволи човечките потреби и побарувања земени индивидуално. Државата е цел на човековата природа. Природата на човекот се исполува во тежнеењето тој да живее мирно и организирано во заедница со другите луѓе, во склад со принципите на разумот. Секој општествен човек е ограничен со правата на другите луѓе, додека личната корист потекнува од задничкиот живот. Природното право е условено со начелото на социјабилитет. Државата е настаната со договор на сите и поради тоа претставува единство на слободни луѓе во која мора да биде отелотворен законот на природата и „мирна и регулирана“ општествена состојба. Државата треба да го обезбеди мирниот внатрешен, како и мирниот „надворешен“ живот. Помеѓу народите треба да се постигне мир и согласност на база на природното право и принципот на социјабилитет.³⁴

Според Б. Спиноза за да го осигураат својот живот, луѓето создаваат договор за да можат да го остварат колективното право кое им служи на интересите на сите луѓе во заедницата. Тука се здружени сите сили и природното право на сите да живеат „на подобар начин“³⁵. Со создавањето на државата, се создаваат услови за остварување на полна слобода на сите, односно остварување на слобода за секој, што не било можно во небезбедната природна состојба (дефинирана пред настанокот на државата). Државата се ограничува со неотуѓивите права на човекот и волја на повеќето народи, но и во преддржавната состојба постои извесна хармонија која, не е осигурана поради фактот што нема општествен договор. Овде безбедноста на луѓето е многу помала.

Пробој во теоријата среќаваме кај Т. Хобс. Според Хобс природниот закон е закон на егоизмот и тој закон го упатува човекот на самозаштита. Единствено интересот, а не природната склоност на човек кон човека (алтруизмот) е услов на делување. Природната

³³ види у J. Kolaković: *Historija novovjekovnih političkih teorija od XV stoleća do 1848.* ,SNL, Zagreb, 1981, str. 54-60

³⁴ види истиот извор, стр. 71-75

³⁵ Исто, str.. 76-80

состојба е борба на „секој против секого“, бидејќи основата на човековата природа е егоизмот. Државата настанува со договор на сите, поради стравот на едните од другите и неможноста за заштита на било какви права во природната состојба каде владее „силата и измамата“. Поседувајќи еднаков нагон за исти нешта, луѓето тежнеат кон исти вредности и се обидуваат да ги сочуваат природните права кои ги сметаат за свои. Поради тоа, се генерира непрекинат страв и реална опасност, за кои излезот овде се гледа во органицистичка држава со апсолутна власт.³⁶ Со воспоставување на државата, човекот се одрекува од оние права кои ги поседувал во природната состојба, пренесувајќи ја сета власт на државата со апсолутен авторитет. Значи, овде јасно ги гледаме рамките на новиот реалистички безбедносен правец, кој ќе им биде противтежа сè до денешен ден на либералниот и неолибералниот концепт. Основа на Хобсовата филозофија е потпирање на „сила“ и егоистички интерес на секој припадник на заедницата. Силата е основа (појава) на безбедноста.

За разлика од Хобс, Џ. Лок сметал дека човекот е разумно суштество и дека слободата е „недвоива од среќата“. Цел на политиката е барање на среќата која се одредува низ категоријата „мир, хармонија и безбедност“.³⁷ Претходно кај овде наведените автори, божјата волја веќе била заменета со иманентниот ред на човековата природа. Кај Лок, природното право е единственото легитимно, можно и сфатливо право. Во либералниот дух, Лок ја гледа целта на природното право во функција на зачувување и оправдување на принципот на лична слобода. Природната состојба е состојба на релативен мир, имајќи ја во вид алтруистичката природа на луѓето, а општествениот договор кој ја воспоставува државата, може да биде предмет на отповикување. Закон и полиција во природната состојба нема, тие се производ на „граѓанското“ општество.³⁸ Според Лок, државната власт е засолниште за сопствениците на сопственоста од сопствениците. На меѓународен план, Лок ја споменува федералната власт и можноста за разумно меѓународно право, чија цел е зачувување на меѓудржавниот мир и општата безбедност.

Ш. Монтескје ја продлабочува либералната теорија на Лок. Пред општественото право и закон постојат природните права како нивен предуслов. Од природата на владеењето произлегуваат закони, а законодавството е зависно од обликот на власта. На секој облик на власт му се потребни посебни закони, освен во случај на деспотство, каде власта (владетелот) самоволно владее. Слободата е остварување на законитоста, а законот е по своја природа продукт на разумот. Слободата е невозможна ако две или дури и три основни власти се најдат во исти раце (овде основните власти се:

³⁶ Исто, стр. 84-88

³⁷ Исто, стр. 91-96

³⁸ Исто

законодавна, извршна и судска).³⁹ Мирот и безбедноста подразбираат сите три власти да бидат во рамнотежа. Управната власт, исто така, мора да биде ограничена за да се осигура законитоста и мирот.

Понатамошна либерална екстензија на класичарите Лок и Монтескје, наоѓаме во неолиберализмот на Б. Констан. Сопственоста и власта според Констан, мора да се согласуваат и да бидат во исти раце за да се зачува мирот и безбедноста. Сопственоста не е природно право, туку е облик на општествен договор, што не ја чини помалку неповредлива. Овој теоретичар укажува дека не е значајно само кому му припаѓа власта, туку во која мера таа власт се користи.⁴⁰ За да се сочува слободата на личноста и нејзината приватна независност Констан предлага такви институции кои можат да ја обезбедат таа слобода и општествениот мир. Тие се базираат на „силата на јавното мнение“ и поделба на власта на што поширока основа. Констан според принципот на поделба на власт воведува и принципи на рамнотежа, ограничувања и контрола на власта. Како што можеме да воочиме идеите за контрола и ограничување на власта се основа на современиот конституционализам. Неолибералниот елемент на филозофијата на овој автор е потребата за што помала количина на користење на власта, бидејќи општеството не може да биде демократско со јаки установи каде власта е концентрирана. Од друга страна, Констан, последователно на својата теорија за државна лимитација, е и против неограничената сувереност на народот. Отсуството на силни установи овозможува мирен и безбеден живот на луѓето, со полна слобода на сопственичкиот вид. Ограничување на власта е услов за легитимитет и мир.

Теориите за безбедноста, потоа, имаат понагласен меѓународен аспект. Поаѓајќи од идејата за рационална држава, Кант предлага меѓународната безбедност да се зачува низ „општество“ или „сојуз“ на држави, над кои би била наддржавна власт т.е. „држава на народот“.⁴¹ Услов за безбедност е државите да не можат да бидат предмет на наследство, купување и дарување и нивните војски да не смеат да се мешаат во внатрешните работи на другите држави. Само републиканскиот (демократски) облик на власт овозможува мир помеѓу народите. Оттука и познатата теорија на неолибералите дека демократиите не одат во војна. Тука е важна улогата на слободата на печатот и улогата на јавното мнение, кои имаат потпора во разумната природа на човекот.

Слична теорија со либерален облик имаме и кај Фихте. Државите, засновани со општествен договор, мораат да коегзистираат „признавајќи“ се една со друга. Фихте се залага за федерација на држави, кои се суверени и не мораат, доколку не сакаат, да влезат во таква наддржавна договорна творба. Меѓутоа, кога оваа федерација ќе биде

³⁹ Исто, стр. 107-113

⁴⁰ Исто, стр. 227-225. види и А. Tocqueville, ист извор стр. 227-232

⁴¹ Исто, стр. 237-245

проширена на целата планета ќе се воспостави вечен мир, кој ќе биде заснован на правото согласно на разумот.⁴² Тој предвидува и постојана војска и судство на оваа надржавна федерација кои би биле гаранција за зачувување на правдата и мирот.

Потоа, во теоријата за меѓународна безбедност го имаме сфаќањето на Маркс за можноста за вооружен народ и изумирање на класичната држава, како и Лениновото сфаќање за потеклото на војната поради противречности во развојот на меѓународната економија. Според Ленин, извозот на капитал и неговата нееднаква концентрација доведуваат до законската потреба современата циклична економија да тежнее кон зачувување на своите (империјалистички) интереси преку водење војни.⁴³ Оваа теза, како што забележуваме, е сосема поинаква од тезата на Кант дека републиките (демократски) не започнуваат војни.

Имајќи ги во вид сите изнесени теоретски размислувања, сега можеме да се осврнеме на модерната теорија за безбедност, со посебна нагласка на државната и меѓународната безбедност.

3. ОСНОВНИ СОВРЕМЕНИ ТЕОРИИ ЗА МЕЃУНАРОДНА И ДРЖАВНА БЕЗБЕДНОСТ

Во овој дел од трудот, за дефинирање на поимот безбедност, имајќи ги во вид главните методолошки (изложени) правци, ќе издвоиме клучни елементи и аспекти на најважните теории, првенствено на меѓународната безбедност. Правецот на развој на доктрината за безбедноста од Кант и Фихте сè повеќе се придвижува кон меѓународните релации.

Во теоријата на реализмот Е. Х. Кар предвидува зајакнување на егоизмот на националната држава, пораст на меѓународните судири и сè помалку прилагодливост на меѓународното право на реалноста на меѓународните односи. Тој ги застапува овие ставови: 1) либералните рационалисти од минатиот век во своите анализи на релации ги разгледувале тогашните претежно хомогени општества, со слободна трговија, што ги довело до идеалистички и утопистички заклучок за постоењето на „природна хармонија на интереси“; 2) подоцнежниот развој, со отфрлање на начелото на слободна трговија, ги изострувал конфликтните интереси, кои можеле да бидат решени само со преговори, што го смалувало значењето на моралните норми во решавањето на споровите; 3) внатрешните социјални мотиви, невработеноста и распределбата на доходот, стануваат позначајни од максимизацијата на профитот, производството и доходот; 4) таа тенденција на приоритет се пренесува во надворешната политика, каде што, сè помалку добивката, а сè повеќе „силата“ станува клучен приоритет; 5) економската соработка е сè повеќе предмет на безбедносните консидарации; 6) социјално-економските цели на

⁴² Исто, стр. 246-253

⁴³ V. I. Lenin: Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma, Kultura, Beograd, 1949. и Лењин: Сочиненија, том 3, стр. 43

нацијата можат да се остварат само ако се влијае на политиката на другите држави; 7) конфликтите помеѓу државите може да се решат само со жртвување на интересите меѓу преговарачите; 8) утопистички е да се замисли поредок заснован на „коалиција“ каде секоја држава се обидува да се одбрани и да го потврди својот интерес; 9) националниот интерес не се поклопува со моралот и „силата“ креира морал за заштита на својот интерес; 10) прашањата за „силата“ се неизразива категорија на моралот, макар помеѓу силата и моралот постои присутна врска; 11) државата води сметка и за моралот, бидејќи политиката заснована само на сила може да предизвика само револт кај другите држави; 12) силата има примат над моралот; 13) за да се создаде меѓународен поредок, издржлив на конфликтите, неопходно е една единица на режим да биде значително „посилна“ од другите единици (т.е. држави) и да има превласт која обезбедува во конфликти да не мора да се зазема страна.⁴⁴

На Е. Х. Кар потоа се надоврзува и познатата теорија на Моргентау за реалистичко и структуралистичко определување.

Во својата теорија тој го застапува гледиштето дека националниот интерес претставува автономна категорија, која не е позначајно условена ниту со домашни, ниту со меѓународни институции: 1) поимот на национален интерес содржи два елемента, еден „логичен“ неопходен и статичен и другиот „варијабилен“ (зависен од околностите); 2) во светот, нациите се натпреваруваат за располагање со што поголема „сила“ и тука се јавуваат судирите додека надворешните политики на државите се повикуваат на „опстанокот“ како неопходен чинител на националниот интерес; 3) нациите ќе направат сè за да го заштитат физичкиот, политичкиот и културниот идентитет од загрозување; 4) елементите на идентитетот го сочинуваат ентитетот наречен нација и, поради тоа, интересот на нацијата поставува приоритети и ја насочува надворешната политика; 5) додека меѓународната заедница е организирана како заедница на национални држави, националниот интерес е „последниот збор“ на надворешната политика, а некоја повисока меѓународна организација тој интерес не може да го заштити, бидејќи политиката на таа организација нема можност да го заштити дури ни физичкиот опстанок на државата а притоа нациите не се ни подготвени да платат било каква цена (никаква цена) за својата независност; 6) варијабилниот елемент на националниот интерес може да има помало или поголемо влијание на надворешната политика, во зависност од внатрешнополитичките интереси на државата, кои се под влијание на интересните групи, државните и недржавните институции, а особено и „секторските интереси“ и политичките партии; 7) легитимитетот на националниот интерес може да се доведе во прашање со „узурпирањата“ на тој интерес, кој според нив може да биде од

⁴⁴ види поопширно кај Е. Н. Carr: The twenty years' crisis: 1919-1939, Macmillan, 1946.

субнационален, надворнационален и супранационален вид; 8) националниот интерес може да биде узурпиран со наднационален интерес кој, кај меѓународните организации нема силно влијание, а повременото поклопување на политиката на државата со политиката на меѓународната организација не претставува повинување на државата, туку „случајно поклопување“; 9) потребно е да се воспостави поредок на вредности на националниот интерес и средства за нивно извршување, кои се оскудни, додека при воспоставување на приоритетите варијабилните елементи често имаат карактеристика (субјектите) да настојуваат да ги прикажат како помалку или повеќе „неопходни елементи“; 10) концептот на национален интерес не подразбира ниту природно ускладена, мирна меѓународна заедница, ниту неизбежност на војната, која може да се минимизира со добра дипломатија.⁴⁵

Сродни теории на структурално реалистичкиот правец наоѓаме и кај Неибур, Вајт, Арон и Бул.⁴⁶ Класичната теорија на реализмот, меѓутоа набрзо ќе биде заменета од неореализмот, врамен пред сè во делото на Валц (K. Waltz) и делото на Гилпин (R. Gilpin).

Во своето дело „Теорија на меѓународната политика“ Валц на класичниот реализам му го приклучува системскиот метод. Тој зазема вакви ставови: 1) за да се избегнат пропустите на „редукционистичките“ теории потребно е да се примени системскиот пристап; 2) меѓународниот политички систем треба одвоено да се разгледува од економскиот и социјалниот, но економските фактори треба да се земат предвид при утврдување на „способностите“ (односно силата) на системските единици, кои (овде) се државите; 3) потребно е да се утврди заедничкиот чинител кој ги поврзува единиците во целината на системот; 4) основна компонента која е сеопфатна за единиците е „принципот на поредок“ кој е дел од системската структура; 5) покрај принципот на поредок, единиците не се единствени компоненти, туку пред сè распределувањето на „способностите“ претставува посебна компонента на системот; 6) структурата на системот содржи: а) принцип на поредок, кој првенствено го одредува уредувањето на власта и организацијата на државата (единица); б) единици на системот (како суверени држави); в) дистрибуција на способности помеѓу државите; 7) разгледувањето треба посебно да ги третира „променливите“ на единиците, но и променливите на системот; 8) за да се добие системско разгледување, потребно е да се утврди, со апстрахирање на конкретни односи на единиците, како овие единици се „ангажирани“; 9) меѓународниот систем, имено е анархичен (нецентрализиран), при што денес единиците на системот се

⁴⁵ H. Morgenthau: Another Grand Debate, the National Interest of the US, American political science review XLVI, 1952, pp. 971-978. , види и H. Morgenthau: Politics among nations, Harper and Row, 1948.

⁴⁶ види пошироко во монографијата на I. Janev: Međunarodni odnosi i spoljna politika, IPS, Beograd, 2002, стр. 119-144, стр. 192-193.

наоѓаат во извесна можна координација; 10) основно својство на единиците се нејзините функции и задачи и овие единици денес имаат исти функционални задачи, но нееднакви способности за нивно извршување, така што системски е релевантна само „способноста“ на државата.⁴⁷

Меѓународните политички системи се разликуваат според распределбата на способностите и макар способноста е индивидуална, распределбата на способности е системска карактеристика (т.е. имаме системи со помалку или повеќе големи сили). Системските променливи Валц ги илустрира на примерот на претпријатијата каде сите тежнеат кон поголеми примања, но колективното дејство на истите резултира со спуштање на цената и смалување на примањата.⁴⁸ Најстабилниот политички меѓународен систем, според Волц е системот со минимален број големи сили, а тоа се две големи сили, според предложениот модел $((n-1)n/2)$.⁴⁹

Друга неореалистичка (системска) теорија наоѓаме кај Гилпин кој инсистира на уште поголема динамизација на теоријата. Меѓународниот систем е настанат од истите причини како било кој политички систем, а тоа е тежнењето на единиците (актерите) со влегувањето во социјални односи и со креирањето на социјални структури да ги остварат политичките и други интереси. Гилпин ги зазема следниве значајни ставови: 1) бидејќи интересите на едните субјекти доаѓаат во судир со интересите на другите, посебни интереси од „социјалниот“ аранжман на поредокот ќе имаат склоност за одржување на релативните сили на субјектите внатре во системот; 2) иако системот наметнува лимитација за однесувањето на секој актер, системот законито ќе го „казнува“ или „наградува“ однесувањето на актерите, но, барем иницијално и низ промена на системот ќе ги одржува (фаворизира) и одразува интересите на најсилните држави; 3) со минување на времето интересите на субјектите и балансот на силата помеѓу нив ќе доживуваат промени кои се резултат на развојот, при што субјектите кои имаат најголема добивка со овие промени и кои се здобиле со доволно сила да ги извршат овие промени, ќе тежнеат кон измени на системот кои ќе ги задоволат нивните интереси; 4) изменетиот систем ќе одразува нова дистрибуција на сила на своите субјекти, од што произлегува дека е предуслов за промена во противречностите помеѓу постоечкиот систем и редистрибуцијата на силите (сега, кон оние актери кои ја имаат најголемата добивка со промената на системот); 5) меѓународниот систем е стабилен ако ниту една држава не верува во профитабилност од промената на системот; 6) државата ќе се обиде да го промени системот доколку очекува добивката да ги надмине трошоците; 7) државата ќе тежне да го смени системот низ територијална и друга

⁴⁷ види K. Waltz: *Theory of International Politics*, Random House, 1979. pp. 81- 201

⁴⁸ Исто, p. 90.

⁴⁹ Исто, pp. 134-138.

експанзија, сè додека маргиналните „трошоци“ на понатамошните промени не станат еднакви или поголеми од маргиналните добивки; 8) кога еднаш ќе се воспостави еквилибриум на трошоците и добивките настанати со промените (понатамошни), тренд е економските трошоци на одржување на новонастанатата состојба да растат побрзо од економските капацитети кои треба да го поддржат постоечкиот статус кво; 9) доколку дисбалансот во системот не биде разрешен, системот ќе биде повторно изменет и нова рамнотежа, одржувајќи ја редистрибуцијата на силата, ќе биде воспоставена.⁵⁰

Друга голема група теории во меѓународната безбедност ја сочинуваат плуралните неолибералистички (институционалистички) и неофункционалистички (организациони / кооперативни) теории. Ќе ги изложиме само карактеристичните претставници.

За Р. К. Ешли основните недостатоци на класичниот и доцен реализам се изразуваат низ следните ставови: 1) реалистичките аргументи/концепти се премногу зависни од сензибилитетот на истражувачот на појавите; 2) реализмот недоволно ги одвојува субјективните и објективните аспекти на политиката, при што субјективните перцепции ги занемарува, а кај неореализмот ова се врши и преку давање приоритет на системот; 3) реализмот слабо се потпира на општествената теорија, вклучувајќи ги и социологијата и економијата; 4) реализмот запаѓа во слабоста на автономноста на „политичката сфера“ и безбедноста, не респектирајќи ги економските процеси и не решавајќи ги „политичко-економските“ проблеми; 5) структуралистите секогаш се спротиставени на феноменалистичките и еволуционистичките знаења, додека „свеста“ на субјективитетот кај структуралистите предизвикува сомнеж; 6) структурализмот интерпретира сè од гледиштето на „тотализиран“, општествен, и не се интересира за конкретната по себе практика, сведувајќи ја на услови одговорни за важноста на практиката или за станување на практиката важна; 7) структурите со правила, според реализмот, не го регулираат однесувањето, туку го овозможуваат, додека единиците (државите) немаат идентитет независен од целината; структуралистите вршат „апсолутно“ раздвојување на статичкото и динамичкото и евентуално, укажуваат на нивната зависност, каде таквата зависност е „еднонасочна“⁵¹; 9) државниот центризам е заблуда на неореализмот, бидејќи не ја уважува транснационалната „класа“ на односи и идеолошки се лимитира на аспектите со кои сè се сведува на државните интереси; односно државата му претходи на меѓународниот систем, каде оваа се дефинира како единица, а потоа се одредува структурата; 10) неореализмот има недостатоци на утилитаризмот и позитивизмот, кои ја објаснуваат акцијата на инструменталистички начин.⁵²

⁵⁰ R. Gilpin: *War and Change in World Politics*, Cambridge Univ. Press, 1981, pp. 10-14

⁵¹ види R. K. Ashley: *The poverty of Neorealism*, у књизи *Neorealism and its Critics*, Columbia Univ. Press, 1986, pp. 255-300.

⁵² Исто, pp. 260-267

Помеѓу неолибералите се вклучува и дијалектичкиот теоретичар Р. Кокс кој се смета и за модерен неомарксист. Неговиот пристап е недетерминистичкиот марксизам: 1) основата на промените кај неореализмот е неадекватно објаснета, а посебно улогата на државата и другите субјекти; 2) во поново време постои феномен на интернационализирање на државата, од значење е конкуренција на бирократијата/управата и слабењето на државата на меѓународен план како последица на транснационалните мрежи активности; 3) за разлика од конфликтите во неореализмот, кој е константен, дијалектичкиот материјализам во конфликтот гледа процес на континуиран развој на човечката природа и социјалните модели кои ги менуваат правилата на односите т.е. во споредба со неореализмот каде конфликтот е последица на структурата, дијалектиката го гледа конфликтот како извор на промената; 4) неореализмот недоволно добро ја согледува „вертикалната“ димензија на моќта, која дијалектички се илустрира со односот на доминација на метрополата над периферијата, каде денес имаме изменета улога на државата и интернационализација која е во врска со производните односи; 5) историскиот материјализам ги зема предвид комплексноста на односите на државата и општеството (нивните релации) и го проширува погледот на односите на цивилното општество и државата (нивните релации). Марксизмот го воочува влијанието и односот на економско-структурните ограничувања и „етичко-политичките“ структури на делувањето на државата; 6) материјализмот го проучува производствениот процес како клучен елемент во анализата на историските форми на комплексот општество/држава, а посебно, во врска со ова е битна и улогата на производствените „сили“ која мора да се доведе во врска со „државната“ сила.⁵³

Од овие изложени идеи ја гледаме теоретската корелација со плуралистичките концепти за комплексните цели и мотиви на акција, како и основите на развојот на функционализмот, оличен во Дојч, Хас и Митраниј.⁵⁴ Понатамошниот развој на теоријата на меѓузависности (комплексни мрежи на соработка) ги дополнително наведените неолиберални сфаќања.

4. ФОРМАЛНИ ТЕОРИИ ЗА БЕЗБЕДНОСТА

Во науката за безбедноста, особено меѓународната, важен исчекор направиле формалните теории за односот и безбедноста. Овде пред сè се издвојуваат теоријата на игрите, применетата теорија на веројатност, теоријата на хаосот, теорија на катастрофа, мултиваријантна теорија (на база на мултиваријантна анализа) Cost-Benefit и теоријата

⁵³ R. W. Cox: *Social Forces, States and World Order* во книгата *Neorealism and its Critics*, Columbia Univ. Press, 1986, pp. 204-249

⁵⁴ види кај I. Janev: *Međunarodni odnosi i spoljna politika*, IPS, 2002, str. 145-152.

на графови и когнитивни карти.⁵⁵ За потребите на овој труд ќе се осврнеме само на теоријата на игри и мутиваријантна анализа, бидејќи овие имаат значајно влијание врз развојот на основните концепти и проверка на вредноста на главните групи теории.

Теоријата на игрите, а особено конфликтните со „Zero-sum“ исход се базира на претпоставката дека сопствената безбедност секогаш зависи од ефикасноста на играта на другиот (или другите) конкуренти во заемно поврзан конфликтен однос. Заемниот страв од загрозување, на најмалку два актера, условува донесување оптимални или „подоптимални“ (за ситуацијата најдобри) одлуки кои се зависни од можните однесувања на другиот субјект (или субјекти). Најкористените типови игра се „затвореничка дилема“ и „дилема на кукавицата“.⁵⁶ Кога играта непрекинато се повторува (што е блиску до описот и дефиницијата на „состојбата“ на безбедност) за пресметување на исплатувањето (на добивката) и оптималното одлучување, се користат методите на теоријата на веројатност за секвентни процеси.⁵⁷

Друг важен пристап на разбирање и објаснување на појавата за безбедност наоѓаме во мутиваријантната анализа. Мултиваријантниот метод на анализа на податоци претставува и опфаќа статистички методи кои симултано ја испитуваат меѓузависноста на повеќе обележја (варијација на променливите) од еден или (повеќе) зборови на објекти на анализа. Основниот метод на регресија е да се востанови како зависната променлива Y се менува, не само од една, туку од повеќе посебни променливи ($X_1, X_2, \dots, X_n$). Значи, се мерат варијациите на Y и нејзиниот просек според измените на повеќе „подваријабли“ односно (независни) посебни варијабли односно нивните вредности кои влијаат на вредноста на зависната (Y).⁵⁸ Можеме да забележиме дека постои извесна сродност на ваквата анализа, со идеите во операционото истражување дека со програмирање (од линеарен или нелинеарен тип) се добиваат оптимални решенија за повеќе променливи кои треба да се оптимизираат. Од овој контекст извлекуваме заклучок дека загрозеноста на субјектите е мултиваријациона појава, каде некоја загрозеност Y (зависна променлива на загрозеност) зависи од низа други променливи извори на нарушување на безбедноста ($X_1, X_2, \dots, X_3$). Ако безбедноста е мултиваријантна појава, а таа е секогаш тоа, забележуваме дека соодветен метод на проучување на оптималноста на безбедносната одлука е операциониот метод на изнаоѓање најдобри решенија во рамките на линеарното, нелинеарното и динамичкото програмирање.⁵⁹

⁵⁵ види I. Janev: Teorija međunarodne politike i diplomatije i nova definicija politike, IPS, Beograd, 2006. стр. 99-274.

⁵⁶ види I. Janev: Međunarodni odnosi i spoljna politika, IPS, Beograd, 2002, стр. 98-101.

⁵⁷ Исто

⁵⁸ I. Janev: Teorija međunarodne politike i diplomatije i nova definicija politike, IPS, Beograd, 2006. стр. 237-274

⁵⁹ види исто, стр. 171-202

Овде решенијата се добиваат со оптимизација од повеќе променливи во системот на поврзани изрази.

5. РЕДЕФИНИЦИЈА НА СИСТЕМСКИОТ МЕТОД НА БЕЗБЕДНОСТА И ПРЕДЛОГ НОВА ТЕОРИЈА НА РЕЛАЦИОНИЗАМ

Системскиот метод (општа теорија на системите) доведува до модернизирање на сите методи, вклучувајќи го и дијалектичкиот метод. По дефиниција системот ги поседува следниве својства: 1) тоталитетот на колективни обележја го креира режимот на целината; 2) отвореноста на оваа целина е неопходна и таа е динамичен тоталитет; 3) динамичкото движење на секоја точка од тоталитетот и динамичкото креирање на тоталитетот, заснован на колективните варијабли; 4) влијание на секоја точка на секоја друга и тоталитетот во целина; 5) саморегулација на сите колективни движења во системот. Според Берталанфиј овој приод не влијае значајно на структурализмот и дијалектичкиот концепт, според кои појавата е објаснета со (дијалектички) опис и откритие на елементите во целина.⁶⁰

Сега овде можеме да дадеме и наша дефиниција за состојбата на безбедност (B_s). Таа би имала системски вид на поврзани изрази:

$$B_s = \left. \begin{array}{l} d B_1/dt = f_1 (B_1, B_1 \dots B_n) \\ d B_2/dt = f_2 (B_1, B_1 \dots B_n) \\ : \\ : \\ d B_n/dt = f_n (B_1, B_1 \dots B_n) \end{array} \right\}$$

каде B е количина на својството на безбедност.

Од овде претставената дефиниција за безбедноста (преку врзани системски изрази) се гледа дека промената на било кој B_i влијае на сите B .

Системскиот метод е подложен, донекаде и на оправдана критика, затоа што го задржува елементот како основна појдовна точка на системот. Ова, меѓутоа е случај и кај класичната и современата дијалектика. За да се надмине овој проблем ние овде ќе предложиме нова релационистичка методологија.

Ако одредени знаења на природните науки, односно физиката на елементарните честички укажуваат на настанување на честичките од физичкото поле, како и

⁶⁰ L. von Bertalanffy: General System Theory, Penguin Press, London, 1971.

примарност на интеракцијата во однос на нејзините полови и продукти, можеме да сметаме дека релацијата е попримарна категорија од елементите кои влегуваат во нивната содржина или состав.⁶¹

Редоследот во кој релациите имаат примат над елементите на структурата до крај ја динамизираат постоечката методологија, што е особено значајно за општествените науки. Тој нов редослед подразбира кон елементите со својство на сингуларитет, во отсуство на посебен оператор, само да се тежнее, т.е. таквите елементи или полови никогаш во процесот на тежнеење да не се достигнат. Елементот, значи, самостоен по себе е невозможен и дефиниран е само со релација кон друг, па макар и сингуларен елемент. Елементите надвор од релацијата не постојат, а онтолошки најниска релација е онаа помеѓу *ништото* и тоа што од него е поразлично, а тоа е *нешто*. Како што гледаме *нештото* е спротивно на *ништото* и овие два пола се наоѓаат во системска (односно релациона) врска.

Дефиницијата за безбедноста според релационизмот ги содржи следните компоненти и аспекти: 1) поимот за нечија безбедност има смисла само во релација на најмалку два субјекта; 2) конкуренцијата и оттука конфликтноста претставува системска неопходност, дури и кога се претпоставува дека луѓето (идеално) имаат (природно) само алтруистички својства; 3) релациите на два или повеќе народа или луѓе/држави, секогаш креираат конкурентни системи, со динамичка конфликтност и чувство на загрозување на своите добра и вредности; 4) оттука е и тежнеењето на сите автономни субјекти овие добра/вредности, опишани како интереси, да ги заштитат независно од моралните склоности и начела; 5) релационизмот секогаш подразбира надворешно загрозување на автономниот субјект, кое е во релациона конкуренција со изворите на загрозување (уважувајќи ги и внатрешните противречни релации внатре во самиот субјект); 6) безбедноста на државата настанува во моментот на обележување на државната граница и тука релациите на безбедност ги условуваат настанокот и развојот на државата, сфатена како поширок (посебен) систем. Власта како појава, исто така, настанува со релационо загрозување на субјектите кои тежнеат кон доминантна општествена позиција. Помеѓу надворешното загрозување и субјектите секогаш постои релациона врска, така што елементите на безбедноста имаат секогаш свој извор во безбедносните релации кои ги креираат овие елементи. Тоталитетот на безбедноста е релационен систем настанат со релациони системски променливи.

⁶¹ I. Janev: *Međunarodni odnosi i spoljna politika*, IPS, Beograd, 2002, стр. 254-263.

ЗАКЛУЧОК

Развојот на теоријата за безбедност, во главните идејни движења, досега имал три основни правци. Тоа се реализам (неореализам), неолиберализам и неофункционализам и на крајот системската теорија. Под критика на либералните и неомарксистички сфаќања класичниот релизам се трансформирал во системски неореализам. Неолибералната теорија го согледува значењето на мрежата зависности кои ја рedefинираат безбедноста, но овде недостасува системскиот приод (посебно на „второто ниво“ на колективни варијабли). Конечно самиот системски метод запаѓа во пропустите на структуралистичкиот и елементаристичкиот вид со оглед на тоа дека елементот е основна градивна компонента. Во овој поглед, во изложениот труд, даден е предлог за нова теорија каде релацијата го заменува елементот, на таков начин што релациите ги креираат елементите на режимот. Безбедносните елементи и целините секогаш можат да се опишат со надворешните интеракции на субјектите кои ја перцепираат загрозеноста од другиот актер или група/целина на актери. Таа интеракција на сопственото и надворешното, каде надворешноста секогаш содржи противречности, ја дефинира безбедноста како зависна од надворешноста, односно продуктот безбедност станува одреден со безбедносната релација која овозможува таков елемент на целината.

RESUME

Neoliberalism and Neorealism gradually develop conclusion on necessity of introduction of systemic aspects to the basic variables expanding approach with collective dependent variables. Security can here be defined as the Multivariational term, on which relevant Operational Research, and in first place programming, can be of particularly high relevance. In metrological critical analysis of main groups of theories, including systemic theory or approach, it has been concluded that most consistent way of defining of the Security is the one provided by Relationistic Philosophy.

Библиографија:

1. R. O. Keohane (editor), Neorealism and its Critics, Columbia Univ. Press, 1986.
2. K. Waltz: Theory of International Politics, Random House, 1979.
3. R. Gilpin: War and Change in World Politics, Cambridge Univ. Press, 1981.
4. H. Morgenthau: Politics among nations, Harper and Row, 1948.
5. E. H. Carr: The twenty years' crisis: 1919-1939, Macmillan, 1946.
6. V. I. Lenin: Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma, Kultura, Beograd, 1949.
7. E. Luard: Basic texts in International Relations, St. Martin's Press. New York, 1993.

КРИЗАТА НА ТРАДИЦИОНАЛНИОТ КОНЦЕПТ НА ВНАТРЕШНАТА БЕЗБЕДНОСТ НА ДРЖАВАТА

Саша МИЈАЛКОВИЌ

Тања МИЛОШЕВСКА

АПСТРАКТ:

Концептот на националната безбедност припаѓа во т.н. стари, традиционални пристапи на безбедноста. Во неговиот фокус е опстанокот на суверената држава, т.е. нејзиниот територијален интегритет и политичка независност (сувереност) кои се штитат со дипломатски, разузнавачки и воени капацитети, т.е. способност да се одврати воена агресија или успешно да се одговори. Затоа оправдано се нарекува концепт на државна безбедност. Во реалсоцијалистичките држави, под државна безбедност се подразбирало и состојба на заштитеност на државата од политичкиот криминал, како и безбедност на (социјалистичкиот, комунистичкиот) режим на власт. Затоа националната, односно државната безбедност, начелно се делела на т.н. надворешна (безбедност од вооружена агресија) и внатрешна (безбедност на режимот и државата од внатрешниот непријател). Денес, во услови на евроатлантски интеграции, овој традиционален концепт на национална безбедност е радикално изменет. Во фокус на современиот концепт на национална безбедност е безбедноста на државата, општеството и поединецот кои од загрозувањата ги штитат мноштвото субјекти на државниот и недржавниот, воениот и цивилниот, националниот и меѓународниот сектор, како и партиципирање на државата во сферата на меѓународната и глобалната безбедност. Идејата на внатрешна безбедност е заменета со концептот на т.н. сеопфатна безбедност со која се заштитуваат и т.н. социетална безбедност, национално достоинство и гордост, национален идентитет, енергетска безбедност, еколошка безбедност, економска безбедност, социјална безбедност, национални информациски ресурси и други државни и национални вредности.

Клучни зборови: национална безбедност, државна безбедност, внатрешна безбедност, вестфалска држава, пост-вестфалска држава, евроатлантски интеграции.

CRISIS ON THE TRADITIONAL CONCEPT OF INTERNAL SECURITY OF THE STATE

ABSTRACT:

The concept of national security is one of the so-called old, traditional approaches to security. In its center is a "survival" of a sovereign state, its territorial integrity and political independence (sovereignty) to be protected by diplomatic, intelligence and military capacities, i.e. ability to deter military aggression or to respond to her successfully. Therefore, justified it is called-the concept of national security. In real socialist countries under the state security meant more security and status of protection of the state of political crime and safety (socialist, communist) regime in power. Therefore, national or state security, was generally divided into so-called shared external (security against armed aggression) and internal (security regime and the state of the internal enemy). Today, in terms of Euro-Atlantic integration, the traditional concept of national security has changed radically. The focus of the modern concept of national security is the security of the state, society and individuals from danger, which protects by a multitude of state and non-government entities, military and civilian, national and international sector, as well as state participation in the spheres of international and global security. The idea of internal security was replace by so-called concept of comprehensive security that protects even the so-called societal security, social security, national unity, national dignity and pride, national identity, energy security, environmental security, economic security, social security, national information resources and other state and national values.

Keywords: national security, state security, internal security, Westphalia state, post-Westphalia state, euro Atlantic integration.

ВОВЕД⁶²

Концептот на национална безбедност е заснован на Доктрината за неповредливост на суверенитетот која датира од Аугсбуршкиот мир од 1555 година со кое владарот добива право да одлучува за религијата на својата земја (*cuius regio, eius religio* - *чија е областа, негова е и религијата*). Ова право е потврдено и ревидирано со Прашкиот мир од 1635 и Вестфалскиот мир од 1648 година со кој е прекината Триесетгодишната верска војна во Европа помеѓу католиците и протестантите.⁶³ После тоа, европските владетели одбивале да ја признаат секуларната власт на Римокатоличката црква, заменувајќи го системот на папска власт од средниот век на географски и политички одвоени држави кои не признавале никаква повисока власт. На новоослободените земји им биле дадени истите законски права: територија под нивна контрола, неограничена контрола за прашањата на домашна политика и слобода на водење на надворешна политика и склучување договори со други држави. Световните водачи на католичките држави можеле да го игнорираат папскиот повик за воена контра-реформаторска политика. Концептот на државниот суверенитет по кој никој не е над државата, подразбира политички авторитет заснован на територија и автономија. *Територијалноста* е право исклучително на политички авторитет над одреден географски простор (внатрешна сувереност), а *автономност* значи дека ниеден надворешен фактор - како што е друга држава - нема авторитет во границите на дефинираната држава (надворешна сувереност).⁶⁴ Ваквата држава е позната како „вестфалска држава“.

Внатрешната безбедност традиционално, е една од компонентите на националната безбедност.⁶⁵ Sprema *ортодоксната верзија* на овој концепт, во фокус на безбедноста е

⁶² This paper is the result of the realization of the Scientific Research Project entitled „*The Development of Institutional Capacities, Standards and Procedures for Combating Organized Crime and Terrorism in the International Integration Conditions*“. The Project is financed by the Ministry of Science and Technological Development of the Republic of Serbia (No 179045), and carried out by the Academy of Criminalistics and Police Studies in Belgrade (2011-2014). The leader of the Project is Associate Professor Saša Mijalković, PhD.

⁶³ Судирот околу верата и превласта на Светото Римско Царство, т.е. Папата како врховен суверен кој владее на основа на божествено право ја предизвикува граѓанската војна во Бохемија во 1618 година, која се проширува во Европа. Станува збор за последната феудална и прва војна на суверена држава.

⁶⁴ Види - Nye J. S. Jr.: *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*, Longman, New York, 1999, p. 207; Кегли, Ч. В.; Виткоф, Ј. Р.: *Светска политика - тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука и Дипломатска академија МСП ЦГ, Београд, 2006, стр. 121; Holsti, K. J.: *States and Statehood, Perspectives on World Politics* (eds. Little, R.; Smith, M.), Routledge, London-New York, 2006, p. 17-23; Heywood, A.: *Political Ideas and Concepts - An Introduction*, MacMilan Press LTD, London, 1994, p. 49.

⁶⁵ За ова ниво на безбедност традиционално се користи називот *национална безбедност*. Со оглед дека со овој термин се обележува безбедноста на државата, неговата употреба не е потполно прецизна. Затоа терминот *државна безбедност*, иако помалку се користи, всушност би бил посоодветен. Категоријата - нација е најчесто со поширок обем од државата затоа што државите и не мораат да бидат национални, односно територијално да се поклопуваат со категоријата - нација. Истовремено, значењето на синтагмата на државна безбедност кај нас е доживувано како заштитеност на државата од загрозувањето на политичкиот криминал, заштита на поредокот на властите и во СФРЈ е поврзувано за Службата (Ресор) за државна безбедност.

државата, односно нејзиниот опстанок, виталните вредности (суверенитет, територијален интегритет, политичка независност, опстанок на државата, национално единство) и државните интереси во надворешната политика кои треба да се штитат од директните закани кои доаѓаат од другите држави. Примарно средство во (само)заштитата на државите е нивната „сила“, која генерално се сведува на воена, а потоа и на економска моќ. Поради тоа се нарекува уште и *државноцентричен* пристап на безбедноста.

Грижата за секојдневната безбедност на луѓето била занемарувана или за некои нејзини аспекти „срамежливо се полемизирало“. Најголемите закани и опасности по националната безбедност се перцепирале дека се вооружените напади однадвор или разни облици „субверзии однатре, кои се потпомогнати однадвор“ (и обратно), а не економските, социјалните, еколошките, образовните, здравствените, прехранбените, проблемите на физичка безбедност и други проблеми на луѓето. Во таа смисла, националната безбедност е поистоветувана со т.н. *надворешна безбедност на земјата*, а граѓаните биле инструмент во функција на безбедноста, односно одбраната на земјата.

Освен дипломатијата, разузнавачката и воено-одбранбената функција се издвојувале како примарни потфункции на националната безбедност, односно заштита на виталните општествени вредности. Тоа значи дека најголем дел на националните организациони, кадровски, технички и материјални ресурси биле во функција на разузнавачките служби и вооружените сили. Општествените вредности биле заштитувани со агресивна разузнавачка, одлучна контразузнавачка и перфидна субверзивна активност. Безбедноста е поистоветувана со доволна воена способност за борбена готовност со која државата би победила во евентуална војна за заштита на сопствените вредности и интереси. Истовремено, *економската моќ* претставувала „материјална база“ на националната безбедност. Со зголемување на воената, политичката и економската моќ и реализацијата на националните интереси на противничката држава често се сметани како непосредна закана по сопствените вредности, интереси и безбедност.

Со тек на време, секторот за надворешна безбедност се развивал на штета на секторот на внатрешна безбедност: додека многу држави водеа трка за вооружување и се подготвуваа да водат одбранбена војна од воен напад однадвор, се срушија однатре. Произлезе дека најголемите закани за националната безбедност всушност се етничкиот и верскиот национализам, политичките превирања, зголемување на димензиите на (организираниот) криминал, неединство и судири на општествените групи, економски и социјални противречности и кризи кои, за жал, често прераснуваа и во вооружени конфликти. Резултат на тоа се граѓанските војни, граѓанските револуции, насилните промени на политичката власт и распад на државите. Таква судбина доживеаја државите на реалсоцијализмот. Примерите кои ја аргументираат оваа теза се свежи:

сведоци сме на развојот на ситуацијата во Советскиот Сојуз, Чехословачка, Романија, Албанија, „втора“ и „трета Југославија“, Србија.⁶⁶

Како резултат, концептот на национална безбедност се покажал неодржлив во неговиот традиционален модел. Неговата реконцептуализација била условена од бројни национални и меѓународни фактори, а резултирала со промена на обемот и содржините на поимот на витални национални вредности и интереси, со агенда на безбедносни закани и реформа на секторот за безбедност.

ТРАНЗИЦИЈА НА ТРАДИЦИОНАЛНИОТ КОНЦЕПТ НА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

Несопирливите европски интеграции, кои имаат за цел поттикнување урамнотежен и траен стопански и општествен развој, посебно создавање простор без внатрешни граници, јакнење на стопанската и општествена кохезија и воспоставување економска и монетарна унија; потврдување на сопствениот идентитет на меѓународната сцена, посебно преку водење на заедничката надоворешна и безбедносна политика, вклучувајќи и дефинирање на заедничката одбранбена политика; јакнење на заштитата на правата и интересите на државјаните на државите членки; развивање блиска соработка во областа на правосудството и внатрешните работи, во мала мера ја доведоа во прашање оправданоста на постоење на „вестфалска држава“ и традиционалниот концепт на државен суверенитет, но не го условија нивното исчезнување.

Исто така, бројните светски турбуленции во постстудената ера очигледно дека ја разлишаа улогата на државата на меѓународната сцена, но не ја надминаа: иако помалку доминантен, меѓународниот систем е и понатаму моќен; државите се менуваат, но не исчезнуваат; државниот суверенитет еродира, но сè уште силно се брани; владите ослабнаа, но сè уште се и понатаму влијателни; границите спречуваат криминалци, но сè повеќе се порозни; иако е евидентна седимензионалната отуѓеност на поединецот и групите, територијалноста е преокупација на многу народи.⁶⁷

Меѓутоа, безбедносната реалност се промени: националната безбедност е *реконструирана* во меѓународна безбедност, бидејќи безбедноста на државата зависи од безбедноста на меѓународните региони; тоа ја *промени агендата на безбедносни закани* од исклучително воени (пред сè, глобална или нуклеарна војна) кон поширок спектар на други кои се однесуваат на животната средина, миграции и род; националната безбедност е *деконструирана* бидејќи нацијата и државата најчесто географски не се

⁶⁶ Поопширно види во: Мијалковиќ, С.: Национална безбедност – од вестфалског до постхладноратовског концепта, *Војно дело – општевојни научно-теоријски часопис*, број 2, Министерство одбране Републике Србије, Београд, 2009, стр. 55–73.

⁶⁷ Rosenau, J. N.: The Dynamism of a Turbulent World, *World Security – Challenges for a New Century* (eds. Klare, M. T.; Chandrani, Y.), St. Martin's Press, New York, 1998, pp. 18–21.

поистоветуваат, и фокусот на националната безбедност е *релоциран* од државата на поединецот и заедницата како примарни референти на безбедноста.⁶⁸

Иако постојат сфаќања според кои „моќта, интересите и материјалното богатство на државите како лост на нивната безбедност уште долго ќе претставуваат важни фактори на меѓународниот живот“⁶⁹, очигледни се три пристапи на проширување на традиционалниот концепт на национална безбедност.

Првиот пристап бара надминување на сфаќањето по кое воената агресија е најголема закана за националната безбедност преку вклучување нови, потенцијални закани како што се: негативниот економски развој, еколошките деградации, кршење на човековите права, загрозување на демократијата и големи миграциони движења.

Вториот пристап подразбира проширување на содржините на безбедноста вклучувајќи бројни аспекти на безбедносни прашања од индивидуално, регионално до глобално ниво.

Третиот пристап се темели на традиционалниот државноцентричен пристап на безбедноста со вклучување нови форми и содржини (заедничка, колективна и кооперативна) безбедност.⁷⁰

Националната безбедност се разгледува на три нивоа и низ неколку подрачја на човекова активност. Нивоата на разгледување се: *индивидуално*, *државно* (национално) и *меѓународно*, додека сферите на човекова активност ги вклучуваат: воено, политичко, стопанско, социјално и подрачјето на заштита на животната средина. Државното ниво е најбитно, бидејќи ги одредува останатите две нивоа: во современи услови, стандардна единица на безбедност е суверената територијална држава. Подрачјата кои се важни за националната безбедност се: *воено*, кое ги вклучува офанзивните и дефанзивните способности на државата; *политичко*, односно грижа на државата да ја обезбеди сопствената стабилност, системот на власт и идеологијата која ја легитимира; *стопанско*, т.е. можност за пристап до природните богатства, пазарот и финансиите кои одредуваат прифатливо ниво на благосостојба; *социјално*, кое ги одредува постојните услови и еволуција на традицијата, културата, јазикот, националниот идентитет и обичаите; и *заштита на животната средина* која вклучува грижа за биосферата од која зависат сите човекови потфати.⁷¹

⁶⁸ Shaw, M.: The Development of "Common-Risk" Society: A Theoretical Overview, *Military and Society in 21st Century Europe – A Comparative Analysis* (eds. Kuhlman, J.; Callaghan, J.) Transaction Publisher, LIT, Hamburg, 2000, pp. 13–26, во: *Реформа сектора безбедности*, (ур. Хаџић, М.), Институт Г 17 плус и ЦЦВО, Београд, 2003, стр. 186.

⁶⁹ Wendt, A. E.: *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, p. 41.

⁷⁰ Таталовић, С.: *Национална и меѓународна сигурност*, Политичка култура, Загреб, 2006, стр. 8.

⁷¹ Buzan, B.: *People, States & Fear – An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Lynne Rienner Publishers, Boulder-Colorado, 1991, стр. 19–20.

Проширувањето на содржините на националната безбедност се рефлектирало на меѓународната и глобалната безбедност: помеѓу двата референтни објекти - државата и народот, се воспоставува дијалектички однос, како и помеѓу внатрешните и надворешните закани на овие објекти и помеѓу механизмите на нивна заштита. Современата национална безбедност се јавува како среден пат помеѓу традиционалните државноцентрични и човекоцентрични безбедносни пристапи. Безбедноста на луѓето опфаќа широка идеја на безбедност, од исклучително зачувување на безбедноста на државата (*државна сувереност*), до безбедност на поединецот (*индивидуална сувереност*). Државата е клучна за одбрана на човековата безбедност, бидејќи нема безбедност на државата ако нејзиниот народ не е безбеден. Истовремено, и државата и човековата безбедност се главни содржини на меѓународните обврски и предмет на интересирање и напори на меѓународните организации и држави во нивните односи. Така доаѓаме до заклучок дека личната (индивидуалната), државната и меѓународната безбедност се тесно поврзани, а првенствено државите поседуваат капацитети да ги заштитат. Човечкоцентричната ја надополнува државноцентричната безбедност со фактот дека е фокусирана на луѓето и се занимава со облиците на небезбедност кои не се закани за безбедноста на државата. Нив ги надополнува меѓународната и глобалната безбедност. И покрај овие аргументи, многу држави и понатаму се склони кон државноцентричниот пристап, почитувајќи ја безбедноста на луѓето.⁷²

Препознавањето на појавите кои му се закануваат на националниот опстанок не е ограничено повеќе на воената област; обемот на закани ги почитува и човековите права, животната средина, економија, болести, криминал и социјална неправда и нееднаквост. Последица на тоа е проширување на овој концепт во однос на природата и видовите загрозувања појави, како и методологија на нивно спречување и сузбивање и тоа: од воени кон невоени предизвици, ризици и закани за безбедноста; од воени кон невоени механизми за спротивставување на новите безбедносни проблеми; од поединично дејствување на државите кон заеднички (здружени) одговори на безбедносните проблеми и од заштита на територијата и сувереноста кон заштита на заеднички вредности.⁷³

Мноштвото споменати фактори, направија традиционалниот концепт на националната безбедност да стане неодржлив и условија криза на т.н. внатрешна

⁷² Slaughter, A-M.: A North American Perspective, *The New Challenges to International, National and Human Security Policy*, The Trilateral Commission, Warsaw, 2004, p. 9, 19; Kerr, P.: Развој дијалектичког односа измеѓу државоцентричне и људскоцентричне безбедности, *Људска безбедност 2* (ур. Дулић, Д.), Фонд за отворено друштво, Београд, 2006, стр. 22, 35-39, 45.

⁷³ Baldwin, D. A.: The Concept of Security, *Review of International Studies*, No 23, British International Studies Association, 1997, pp. 5-26; Johnson, T. A.: *National Security Issues in Science, Law and Technology*, Routledge, London, 2008.

безбедност на државата. Така е проширено истражувачкото и практичното поле на национална безбедност во повеќе правци:

- „кон горе“, кон меѓународната и глобалната безбедност;
- „кон долу“, кон општествената, човекова и индивидуална безбедност и
- „бочно“ („хоризонтално“), кон културна, политичка, економска, еколошка, здравствена, енергетска, информациска сфера на безбедност.⁷⁴

Содржините од проширениот традиционален концепт на националната безбедност „кон долу и бочно“, механизмите на нивна заштита, но и партиципирањето на државата во меѓународната и глобалната безбедност, поточно потпирање на нивните безбедносни механизми за заштита на државните и национални вредности, конституенти се на *проширеното сфаќање на националната безбедност* (т.н. *сеопфатна - интегрална национална безбедност*). Исто така, содржините од проширувањето на националната безбедност „кон долу“ и „бочно“ условно може да се подредат во современиот сектор за внатрешна безбедност.

Современата национална безбедност е синтеза на безбедноста на општеството (без оглед на етничкото, верското, расното и идеолошкото определување на неговите членови) и безбедноста на државата, но и нивно учество во меѓународната и глобалната безбедност. Станува збор за одредена состојба на заштитеност на нивните витални вредности и интереси кои се оптимизираат со функцијата на државниот и недржавниот сектор на системот за национална безбедност, со поткрепување на разни форми на меѓународна соработка во безбедноста.

Референтните национални и државни вредности и интереси се заштитуваат од широката лепеза загрозувачки појави (денес, пред сè, од криминал, тероризам, внатрешни вооружени судири, еколошки и социјални закани, природни и техничко-технолошки несреќи), а не доминантно од вооружена агресија, политички, воени и економски притисоци или субверзивни активности од други држави. Значајна сфера на заштитната функција е превенција на загрозувачките појави (намалување на опасностите).

Во заштита на националната безбедност учествуваат субјекти на сите нивоа на безбедност: поединци, општество, држава, меѓународна заедница. Државите (и сојузите на држави) и понатаму единствено ги имаат сите капацитети (човечки, материјално-технички и организациони) за заштита на сите нивоа на безбедност од најголем број предизвици, ризици и закани.

⁷⁴ Спореди со: Alkire, S.: Концептуални оквир за људска безбедност, *Људска безбедност 1* (ур. Дулић, Д.), Фонд за отворено друштво, Београд, 2006, стр. 109.

Едно од важните обележја на поимот на национална безбедност е неговата „отвореност по која, во зависност од промена на условите, времето и местото, одделни ги вклучува и исклучува нови и некои стари вредности“. Традиционалните референтни вредности на националната безбедност се претставени како опстанок во најшироко значење, опстанок на државата, национален опстанок, физичко самоодржување, територијален интегритет, политичка самостојност, квалитет на живот, национален идентитет, национален интерес. На прагот на третиот милениум, како витални вредности на националната безбедност, покрај одбраната на земјата, се издвојуваат и безбедност на граѓаните, здравствена безбедност, економска безбедност, еколошка безбедност и социјална безбедност.⁷⁵

Значи, националната безбедност е состојба на непречено остварување, развој, уживање и оптимална заштитеност на националните и државните вредности и интереси со кои се достигнува, одржува и унапредува функцијата на безбедност на граѓаните, на националниот систем на безбедност и наднационалните безбедносни механизми, како и отсуство (поединечно, групно и колективно) на страв од нивно загрозување, т.е. колективно чувство на спокој, извесност и контрола над развојот на идните појави и случувања од значење за животот на општеството и државата.

Референтните вредности првенствено се мир, слобода, право и безбедност на луѓето и општествените групи; квалитет на животот; национално единство; достоинство, гордост и идентитет; здрава животна средина; енергетска стабилност, економски и социјален просперитет; информациски ресурси; правен поредок и владеење на правото; територијален интегритет; политичка самостојност и опстанок на државата и општеството. Референтните интереси се во функција на достигнување, овозможување на непречено уживање, развој и заштита на референтните вредности.

НАДМИНУВАЊЕ НА ИДЕЈАТА ЗА ВНАТРЕШНА БЕЗБЕДНОСТ НА ВЕСТФАЛСКАТА ДРЖАВА

За компоненти на националната безбедност можно е да се зборува само во контекст на структура на функциите (*група потфункции*), состојби и/или системи (*група потсистеми и субјекти*) на националната безбедност. Состојбата на националната безбедност подразбира квалитативен статус на виталните општествени вредности и интереси кој е остварен во одредени сфери и сектори на општествениот и државниот живот. Со почитување на различни критериуми, возможно е да се идентификуваат повеќе компоненти на националната безбедност.

⁷⁵ Симић, Д. Р.: *Наука о безбедности – савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ и Факултет политичких наука, Београд, 2002, стр. 30.

Внатрешна безбедност се однесува на непречено функционирање на конкретниот уставен поредок, односно на функционирањето на општествено-економскиот и политичкиот систем на државата, како и заштитеноста на другите вредности и добра и објекти на заштита.

Надворешна безбедност во суштина се однесува на заштитата на независноста, суверенитетот на земјата и територијалната целокупност.

Меѓутоа, ова сфаќање треба да се земе со резерва. Прво, многу загрозувачки појави настануваат истовремено, со комбинирани или синхронизирани дејствувања на загрозувачките фактори однадвор и однатре.⁷⁶ Второ, многу од нив се, без оглед дали доаѓаат однадвор или однатре, истовремено деструктивни по повеќе различни традиционални референтни вредности на надворешната и внатрешната безбедност на државата.

Доколку како критериум за дефинирање и динстикција на компонентите на националната безбедност се одреди сферата на општествениот и државниот живот во рамка во која се достигнуваат, уживаат и заштитуваат виталните државни и национални вредности, може да се зборува за компоненти (*видови, сфери, сектори*): мир и слобода (на безбедноста од воени предизвици и закани); безбедност на националниот суверенитет; безбедност на територијата; безбедност на политичкиот систем и политичката независност; безбедност на правниот поредок; економска безбедност; енергетска безбедност; информациска безбедност; социјална безбедност; еколошка безбедност и безбедност на националниот идентитет, гордост, чест и достоинство.

Од аспект на референтните субјекти на безбедноста, можно е да се разликуваат повеќе компоненти на националната безбедност, и тоа: безбедносен сектор на поединецот; безбедносен сектор на општествените (етнички, верски, расни, роднински, полни, сексуални, културни, врснички и други) групи и малцинства; безбедносен сектор на целокупното општество и безбедност на неговите членови кои живеат во другите држави; безбедносен сектор на државата и сектор на партиципација на државата во меѓународната и глобалната безбедност.

Структурирањето на националната безбедност, поточно, нејзино прикажување како сложен феномен кој е составен од повеќе компоненти, возможно е само од дидактичко-педагошки и теориски причини. Практично, овие сфери се толку испреплетени, влијателни и меѓузависни, и затоа е проблематично јасно да се дистанцираат (на пример, односот на економската со политичката, социјалната или еколошката сфера на национална безбедност). Преку загрозување на одделни, се загрозуваат и другите

⁷⁶ Види пошироко во: Котовчевски, М.; Национална безбедност на Република Македонија (прв, втор и трет дел), Македонска цивилизација, Скопје, 2000.

компоненти на национална безбедност (на пример, со загрозување на економската, се загрозува и социјалната компонента на националната безбедност).

Истовремено, националната безбедност е генерално загрозена секогаш кога е загрозена било која нејзина компонента. Покрај тоа, строгите граници помеѓу надлежностите на одделни субјекти кои традиционално се грижат за т.н. надворешна безбедност на земјата (војска, органи на надворешна политика), односно за нејзината внатрешна безбедност (на пр., полиција), денес практично се надминати. За ова придонесува и експанзијата на т.н. недржавен безбедносен сектор. Значи, правилно е да се зборува само за *сеопфатна*, т.н. **интегрална национална безбедност**, како „заокружена“ потполна, единствена и неделлива категорија, која ги опфаќа сите наведени компоненти.

Заштитата на наведените сектори на национална безбедност е во надлежност на соодветните субјекти на националните системи за безбедност. *Во широка смисла*, националниот систем на безбедност ги опфаќа сите потенцијали (природни, човечки, материјално-технички, нормативно-политички и институционални) на една земја, кои се ангажирани за зачувување на виталните национални и државни, но и меѓународни и глобални вредности и интереси. *Во потесна смисла*, тоа се само делови од овие ресурси кои се специјализирани и професионално, легално и легитимно, директно или индиректно, да ја реализираат функцијата на националната безбедност.

Попрецизно, *системот за национална безбедност* е форма на организирање и функционирање на државата и општеството за спроведување превентивни, репресивни и санациони мерки и активности со кои референтните национални вредности и интереси се достигнуваат/остваруваат, унапредуваат, овозможуваат нивно уживање и ги заштитуваат од безбедносните предизвици, ризици и закани, односно се ревитализираат доколку се загрозени. Се состои од хоризонтално и вертикално поставени потсистеми и микросистеми на безбедност, помеѓу кои постојат одредени организациски и функционални врски. Овие потсистеми и микросистеми се државни органи, јавни служби или други недржавни (невладини) субјекти. Во организациска смисла, тоа е дел на државната и општествена организација-конвенционални, нековенционални и суплементарни субјекти на безбедност⁷⁷ кои извршуваат и спроведуваат одредени активности и мерки, а во функционална смисла, се инструмент за достигнување и заштита на нивните вредности и интереси.

Системите за безбедност можат да бидат помалку сложени и посложени, во зависност од тоа дали државите се унитарни или сложени (федерации, конфедерации). Тоа, исто така, зависи и од сложеноста на националната и меѓународната безбедносна

⁷⁷ Спореди со: Стајић, Љ.; Мијалковић, С.; Станаревић, С.: *Безбедносна култура*, Драганић, Београд, 2005, стр. 135-136.

проблематика: мултиманифестност и голем број деструктивни безбедносни закани, бара постоење на повеќе релативно самостојни специјализирани субјекти на безбедност. Најпосле, зависи и од моќта на земјата-помоќните држави имаат поразвиени системи на безбедност.

Традиционално, националниот систем за безбедност го сочинуваат пет сектори: воен, полициски (јавна и тајна полиција), правосуден, надворешно-политички и економски, што од аспект на модерна држава е само едно потесно одредување. Воените и надворешно-политички сектори ја сочинувале компонентата на надворешна безбедност, а останатите ја сочинувале компонентата на внатрешна безбедност.

Компонентите на современиот национален систем за безбедност можат да се поделат на *цивилен и воен безбедносен сектор*. Истовремено, мора да се уважи и фактот дека сите субјекти на безбедноста, покрај поделбата на конвенционални, неконвенционални и суплементарни, почитувајќи го критериумот на основачот и сферите на дејствување, можат да се подредат во *државен и недржавен безбедносен сектор*. Овие се пошироки одредувања на компонентите на системот за национална безбедност.

Во традиционално организираниите системи за национална безбедност јасно се дистанцирани:

- *воениот сектор на безбедност* (кој го сочинуваат војската, воената полиција, воените служби за безбедност, цивилна одбрана и заштита, воено правосудство, а неретко и воен систем на социјално и здравствено осигурување и воено здравство;

- *цивилен сектор на безбедност* (кој го сочинуваат останатите субјекти на безбедноста, како полиција, разузнавачки служби, правосудство, органите за извршување на санкции, инспекција и царина).

Таква структура воглавно е застапена и во современите системи за безбедност, со укинување на грубите поделби на одделни надлежности на воениот и цивилниот сектор на безбедност (на пр., во спротивставувањето на тероризам, организиран криминал, техничко-технолошки опасности, природни непогоди и сл.).

По Втората светска војна во државите на глобалниот Запад се развива недржавниот безбедносен сектор. Таквите тенденции во земјите на источниот блок се забележани значително подоцна. Иако полето на нивното дејствување првобитно е насочено кон заштита на референтните вредности кои се обврска на цивилниот сектор на безбедност, со тек на време започнаа да извршуваат и одредени воени функции во рамки на т.н. *приватни безбедносни компании за воен менаџмент, консалтинг и обезбедување воени услуги*. Недржавниот безбедносен сектор, кој обавувал некои од функциите на цивилниот безбедносен сектор, попримил атрибути на државно-воен сектор за

безбедност. Меѓутоа, оваа тенденција во нашата земја сè уште не е практично заживеана.

Денес е изразена поделбата на:

- државен безбедносен сектор (субјекти и сили кои ги формира државата), и
- недржавен безбедносен сектор (субјекти и сили на недржавни актери).

Во системите за безбедност на некои земји се забележуваат и субјекти на меѓународниот сектор за безбедност, како цивилни, така и воени, како и меѓувладин, така и невладин сектор-НВО (на пр., воено-цивилни мировни мисии, воени компании во улога на мировни мисии, претставници на институции за меѓународна полициска и воена соработка, органи под меѓународно покровителство, претставници на меѓународни невладини хуманитарни организации итн.).

Системот за национална безбедност е потсистем на државата и општеството кој ги опфаќа субјектите и функциите - државни и недржавни, цивилниот и воениот сектор за безбедност со кои се заштитуваат општествените и државните вредности и интереси од воените и невоените безбедносни предизвици, ризици и закани. Најчесто неоправдано се поистоветува со системите на одбрана, внатрешна и надворешна безбедност.

Системот за одбрана е само еден од потсистемите на системот за национална безбедност. Со него од воени безбедносни закани се бранат националниот суверенитет, уставниот поредок, територијалниот интегритет, независноста и населението, дава помош на цивилните власти и населението за отстранување на последиците од вонредните ситуации кои ги загрозуваат човечките животи, животната средина и материјалните добра од поголем обем, но и учествува во изградба и зачувување на мирот и безбедноста во светот и во заштита на меѓународните и националните вредности на териториите на другите држави преку учество во меѓународни воени, мировни и хуманитарни операции под покровителство на меѓународни организации и во духот на меѓународното право. Системот за одбрана го сочинуваат *воената одбрана* (вооружени сили и нивни специјализирани формации) и *цивилната одбрана* (цивилна заштита, државни органи, органи на локалната заедница, јавни служби, стопански и други установи и поединци кои во одбрана на земјата учествуваат со невоени методи). Двата сектора на одбрана се водени од националното право, стратегијата и политиката на национална безбедност, од стратегијата и политиката на одбрана и одредена воена доктрина, почитувајќи го меѓународното, пред сè, Хашкото и Женевското (воено и хуманитарно) право.

Системот за внатрешна безбедност е систем на субјектите кои се грижат за заштита на државното уредување, внатрешниот јавен поредок и безбедноста на луѓето од невооружено и вооружено загрозување кое претежно се случува во границите на државата (криминал, природни непогоди, техничко-технолошки опасности итн.) и од

некои невоени закани кои доаѓаат однадвор (прекуграничен криминал, заразни болести итн.). Составен е од повеќе потсистеми (сектор/министерство за внатрешни работи, разузнавачка и безбедносна служба, надзорни и инспекциски органи, органи на правдата и други правосудни органи).

Системот за надворешна безбедност е традиционален термин за воена, разузнавачка и дипломатска функција чија првостепена мисија претставува заштита на безбедноста на државата и општеството од воени, политички, субверзивни и економски закани кои доаѓаат однадвор, од другите држави, меѓународни организации и недржавни актери.

Современите системи за национална безбедност ги сочинуваат т.н. вертикални и хоризонтални потсистеми. *Вертикалните потсистеми* се „простираат од врвот до дното на државната организација“ и најчесто се концентрирани во рамки на одделни државни ресори (министерство за одбрана, правосудство, внатрешни работи итн.).

Хоризонталните потсистеми на системот за национална безбедност се наменети за спротивставување на одделни видови загрозувања на националната безбедност. Ги сочинуваат повеќе постојни или новоформирани субјекти на безбедност или повеќе организациони единици со вертикални потсистеми на национална безбедност, поврзани во систем (на пр., системот за безбедност на државната граница е составен од специјализирани единици на полицијата, царина и инспекција; системот на спротивставување на организираниот и високотехнолошки криминал го сочинуваат специјализирани единици од полицијата, обвинителство, судови и органи за извршување кривични санкции итн.).

Хоризонталните потсистеми за безбедност можат да бидат формални-единствено институционализирани, дефинирани, организирани и уредени со единствен законски, поретко со стратегиски пропис кој може да се разработува и дополнува со законски и подзаконски прописи, односно со потстратегии и акциони планови. Такви потсистеми се националните системи за спротивставување на организираниот криминал, високотехнолошкиот криминал, воените злосторства, безбедноста на државните граници итн. Останатите хоризонтални потсистеми функционираат со координирано дејствување на голем број безбедносни субјекти.

Системот за национална безбедност е елемент и на некои од *наднационалните безбедносни механизми* (колективна безбедност, колективна одбрана, безбедносна заедница, безбедносен режим, безбедносен комплекс, безбедносна соработка). Со учество во овие меѓународни безбедносни институции, државите настојуваат да ја заштитат сопствената (традиционална) надворешна и внатрешна безбедност.⁷⁸

⁷⁸ Пошироко види во: Мијалковиќ, С.: Безбедност државе и концепти меѓународне безбедности, *Дефендологија*, број 25–26, Дефендологија центар за безбедносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, 2009, стр. 69–83.

Оваа нова филозофија на структурирање на секторот за безбедност е условена со новата агенда на безбедносни закани.⁷⁹ Имено, за разлика од традиционалниот пристап на националната безбедност по кој воените закани и субверзии се најголеми опасности за виталните државни вредности и интереси, денес безбедносните предизвици, ризици и закани „сè повеќе внатрешни и невоени, отколку надворешни и воени; доаѓаат од недржавни актери, а сè помалку од суверени држави“.⁸⁰

Денес доминираат *политичките закани* (внатрешна нестабилност, „неуспешни држави“, тероризам, кршење на човековите права итн.), *економски закани* (сиромаштија, зголемен јаз помеѓу сиромашни и богати, меѓународни финансиски рецесии, влијание на неформалните центри на финансиска моќ, пиратерија итн.), *еколошки закани предизвикани од човекот* (нуклеарни катастрофи, планетарни еколошки проблеми, деградација на земјиштето и водата, недостиг на храна и на други природни ресурси итн.) и *општествени закани* (судир на мнозинството и малцинството, пренаселеност, организиран криминал, илегални миграции, инфективни болести и зарази итн.). Сето ова предизвика поместување на фокусот од т.н. *воена* кон т.н. *сеопфатна безбедност*.⁸¹

Значи, загрозувањето на националната безбедност опфаќа *дејство и последици на сите загрозувачки појави кои се насочени против виталните општествени и државни, односно национални вредности и интереси*.

Попрецизно, тоа се *сите активности, случувања и појави од човечко, природно и техничко-технолошко потекло кои може да имаат или имаат за последица оневозможување или отежнување на непречено достигнување и уживање на државните и национални вредности и интереси или деградирање на нивната оптимална состојба, што резултира со страв од нивно загрозување, колективно чувство на неспокојство, неизвесност и отсуство на контрола над развојот на идните појави и случувања од значење на општеството и државата*.

НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК

Преку анализа на традиционалниот и современиот концепт на националната безбедност, т.е компонентите, секторите и потсистемите на традиционалните и современи национални безбедносни системи, како и агендата на традиционални и современи закани за националната безбедност, може да се заклучи дека поделбата на безбедноста на државата на внатрешна и надворешна е само условна, и оправдана само

⁷⁹ За новата агенда на безбедносни закани пошироко види во: Мијалковић, С.; Кесеровић, Д.: *Основи безбедности са системом безбедности Босне и Херцеговине*, Факултет за безбедност и заштиту, Бања Лука, 2010, стр. 115-120.

⁸⁰ Terriff, T.; Croft, S.; James, L.; Morgan, P. M.: *Security Studies Today*, Polity Press, Cambridge, 2001, стр. 135.

⁸¹ *Parliamentary oversight of the Security Sector – Principles, mechanisms and practices*, DCAF-Inter-Parliamentary Union-CCMR, Belgrade, 2000, стр. 16.

од дидактички причини. Практично, не е возможна. Затоа е можно да се зборува само за сеопфатна, интегрална национална безбедност, во која по принцип на поврзани садови, се евидентни корелациите помеѓу сите безбедносни предизвици, ризици и закани и сите витални вредности и интереси на општеството и државата, а која зависи и од механизмите на меѓународната безбедност.

Оваа теза ги докажува и стратегиските определувања на државите од поранешна СФРЈ по кои основна појдовна точка на националната безбедност ги сочинуваат суверенитетот и територијалниот интегритет, економскиот просперитет, социјалната стабилност, развој на демократијата и владеење на правото, почитување на човековите и малцинските права, европска надворешнополитичка ориентација и унапредување на соработката со највлијателните субјекти на меѓународната заедница и државите во регионот. Со тоа се потврдува приврзаноста на новоформираните држави кон општи демократски вредности, меѓународно право и почитување на сопствената државотворна традиција, кои се подготвени во рамки на ООН, европските и други меѓународни организации и регионални структури, да придонесат за изградба и унапредување на сопствената, регионална и глобална безбедност.

Целите на политиката на националната безбедност на современите држави се: јакнење на соодветните институции и спроведување ефикасни мерки и активности на безбедносен план заради заштита на националните интереси и успешно превентивно дејствување и совладување на предизвиците, ризиците и заканите по безбедноста. Тоа подразбира развој на политичко и економски стабилно и просперитетно општество, учество во изградба на поволно безбедносно опкружување на регионално и глобално ниво преку вклучување во европските интеграции и останатите регионални и меѓународни структури и соработка со другите демократски општества.

Политиката на национална безбедност на современите држави, па и државите на Балканот, се заснова на начелата на превенција, право на одбрана, компатибилност, **неделливост на безбедноста и одговорност**. Основни компоненти на современата политика на националната безбедност се: надворешната политика, политиката на одбрана, политиката на внатрешна безбедност, економска политика, социјална политика и политики во другите области на општествениот живот. Заедно и унапредувањето на образованието, науката, научноистражувачката работа, заштитата на животната средина, културата и други области на општествениот живот, како и нивно ускладување со стандардите на Европската унија, имаат стратегиско значење за заштита на националните интереси.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Alkire, S.: Концептуални оквир за људску безбедност, *Људска безбедност 1* (ур. Дулић, Д.), Фонд за отворено друштво, Београд, 2006.
2. Baldwin, D. A.: The Concept of Security, *Review of International Studies*, No 23, British International Studies Association, 1997.
3. Buzan, B.: *People, States & Fear – An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Lynne Rienner Publishers, Boulder-Colorado, 1991.
4. Heywood, A.: *Political Ideas and Concepts – An Introduction*, MacMilan Press LTD, London, 1994.
5. Holsti, K. J.: States and Statehood, *Perspectives on World Politics* (eds. Little, R.; Smith, M.), Routledge, London-New York, 2006.
6. Johnson, T. A.: *National Security Issues in Science, Law and Technology*, Routledge, London, 2008.
7. Кегли, Ч. В.; Виткоф, Ј. Р.: *Светска политика – тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука и Дипломатска академија МСП СЦГ, Београд, 2006.
8. Kerr, P.: Развој дијалектичког односа између државоцентричне и људскоцентричне безбедности, *Људска безбедност 2* (ур. Дулић, Д.), Фонд за отворено друштво, Београд, 2006.
9. Котовчевски, М.: Национална безбедност на Република Македонија (прв, втор и трет дел), Македонска цивилизација, Скопје, 2000.
10. Мијалковић, С.: Национална безбедност – од вестфалског до постхладноратовског концепта, *Војно дело – општевојни научно-теоријски часопис*, број 2, Министарство одбране Републике Србије, Београд, 2009.
11. ММијалковић, С.: Безбеденост државе и концепти међународне безбедности, *Дефендологија*, број 25–26, Дефендологија центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука, 2009.
12. ММијалковић, С.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.
13. Мијалковић, С.; Кесеровић, Д.: *Основи безбједности са системом безбједности Босне и Херцеговине*, Факултет за безбједност и заштиту, Бења Лука, 2010.
14. Nye J. S. Jr.: *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*, Longman, New York, 1999.
15. *Parliamenraty Oversight of the Security Sector – Principles, mechanisms and practices*, DCAF-Inter-Parliamentary Union-CCMR, Belgrade, 2000.
16. Rosenau, J. N.: The Dinamism of a Turbulent World, *World Security – Chalenges for a New Century* (eds. Klare, M. T.; Chandrani, Y.), St. Martin's Press, New York, 1998.

17. Симић, Д. Р.: *Наука о безбедности – савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ и Факултет политичких наука, Београд, 2002.
18. Стајић, Љ.; Мијалковић, С.; Станаревић, С.: *Безбедносна култура*, Драганић, Београд, 2005.
19. Slaughter, A-M.: A North American Perspective, *The New Challenges to International, National and Human Security Policy*, The Trilateral Commision, Warshaw, 2004.
20. Shaw, M.: The Development of "Common-Risk" Society: A Theoretical Overview, *Military and Society in 21st Century Europe – A Comparative Analysis* (eds. Kuhlman, J.; Callaghan, J.) Transaction Publisher, LIT, Hamburg, 2000, во: *Реформа сектора безбедности*, (ур. Хаџић, М.), Институт Г 17 плус и ЦЦВО, Београд, 2003.
21. Таталовић, С.: *Национална и међународна сигурност*, Политичка култура, Загреб, 2006.
22. Terriff, T.; Croft, S.; James, L.; Morgan, P. M.: *Security Studies Today*, Polity Press, Cambridge, 2001.
23. Wendt, A. E.: *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

ИНИЦИЈАТИВИТЕ НА НАТО И ЕУ ЗА РЕГИОНАЛНА СОРАБОТКА НА ЗЕМЈИТЕ ОД ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

Андреј Илиев, Драге Петрески, Јанче Илиевски
Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“- Скопје

АПСТРАКТ:

Овој труд ги анализира иницијативите на НАТО и Европската унија за регионална соработка на земјите од Југоисточна Европа како предуслов за воспоставување траен мир, економски просперитет, почитување на човековите и малцинските права и инструмент за евро-атлантска интеграција на земјите од Југоисточна Европа.

Во денешната светска и европска политичка агенда, регионализмот стана преовладувачки тренд.

Регионализмот денес, светот го дефинира пред сè врз база на темелни социо-економски врски, но сепак генерално постојат два пристапа на регионалниот идентитет.

Првиот регионален идентитет се фокусира врз база на културата, историското искуство и јазикот, а додека вториот е врз база на регионална заедница, односно современата демократска и политичка конструкција.

„Регионалната соработка“ претставува изнаоѓање заеднички општоприфатливи решенија во повеќе сфери и полиња, а во нашиов случај тоа се однесува на земјите од Југоисточна Европа.

На крајот резимираме дека земјите од Југоисточна Европа со засилена регионална соработка се стремат што побрзо да се интегрираат во НАТО и Европската унија, иако истите не треба да забораваат дека тоа е базичниот, односно „групниот предуслов“ за евро-атлантско интегрирање, а индивидуалните успеси на секоја земја поединечно е клучниот фактор за интеграција во НАТО и ЕУ.

Клучни зборови: НАТО, Европска унија, интеграција, регионална соработка, Југоисточна Европа

THE INITIATIVES ON NATO AND EU FOR REGIONAL COOPERATION IN THE COUNTRIES OF SOUTHEASTERN EUROPE

ABSTRACT

This paper analyzes the initiatives of NATO and the European Union for regional cooperation in Southeast Europe as a precondition for lasting peace, economic prosperity, respect for human and minority rights and an instrument for Euro-Atlantic integration of Southeast Europe.

In today's world and European political agenda, regionalism has become a prevailing trend.

The world today determined the regionalism on the basis of thorough socio-economic ties, but generally there are two approaches to regional identity.

The first focuses on regional identity based on cultural, historical experience and language, while the second is based on regional community that contemporary democratic and political construction.

"Regional cooperation" represents a common finding of generally acceptable solutions in many areas and fields treated in our case it refers to the countries of Southeast Europe.

At the end summarize the Southeast Europe with enhanced regional cooperation as soon as possible to integrate in NATO and the European Union, although they should not forget that it is basic or "group precondition" for Euro-Atlantic integration and individual successes of each country individually is the key factor for integration into NATO and the EU.

Keywords: *NATO, European Union integration, regional cooperation, South-East Europe*

ВОВЕД

Воените конфликти кои се случија на тлото на Југоисточна Европа, во постконфликтниот период наметна нормализација катастрофалните последици од воените конфликти да се решаваат преку регионални иницијативи за соработка помеѓу земјите од овој регион.

Оние кои на индиректен начин првично ги започнаа иницијативите за регионална соработка на земјите од ЈИЕ беа надворешните фактори (САД, Европската унија и НАТО).

Регионалните иницијативи на НАТО и ЕУ се делат на: политичка, економска и воено-безбедносна сфера.

Во услови на сè поинтензивна глобализација која се отсликува во позитивните и негативните трендови во светот, што таа со себе ги носи, расте и значењето на регионалната и суб-регионалната соработка, што ги отсликува заедничките услови и предизвици за регионалните актери⁸².

Овие предизвици можат да се совладаат преку регионални иницијативи за економски развој и евро-атлантска интеграција на регионот на Југоисточна Европа, како важен предуслов за траен мир во регионот⁸³.

Ова што погоре го наведовме не е доволно за успешна регионална соработка доколку не постои политичка желба за соработка помеѓу земјите од Југоисточна Европа.

Во таа смисла, трудов ја промовира улогата на регионалната соработка во Југоисточна Европа, а особено во земјите на Западен Балкан, како предуслов за побрза евро-атлантска интеграција и одржлив развој на земјите од Југоисточна Европа.

Во тој контекст називот, Западен Балкан е термин кој Европската унија го користи за следниве балкански земји: Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Македонија, Црна Гора, Србија и Косово.

Базичниот обид за создавање услови за регионална соработка на земјите од Југоисточна Европа беше Пактот за стабилност на земјите од Југоисточна Европа формиран во текот на 1999 година како прва сеопфатна стратегија за превенција на конфликтите помеѓу земјите од Југоисточна Европа и пошироко.

Пактот за стабилност е формиран за да донесе траен мир, демократија и економски просперитет во Југоисточна Европа преку кохерентно и координирано дејствување, со приближување на земјите од регионот и други заинтересирани земји и меѓународни организации⁸⁴.

⁸² Јелица Миниќ и Јасмина Кроња, Регионална соработка за развој и Европска интеграција, Скопје, 2007, стр. 7-8.

⁸³ Конференции за Превенција и човекова безбедност 2005-2007, Партнери во мир и превенција Регионална стабилност преку човекова безбедност, Скопје, 2008, стр. 48.

⁸⁴ Зоран Нацев, Димче Петровски, АРМ кон НАТО, Скопје, 2009, стр. 153.

Тој востановува специфични механизми за координирање на нивните заеднички напори и обезбедува рамка за да се стимулира регионалната соработка во земјите на ЈИЕ и нивно побрзо интегрирање во европските и евроатлантските структури.

Секретаријатот на Пактот, кој се наоѓа во Брисел, беше организиран во три единици така што секоја од нив се занимава со прашањето на демократизацијата и човековите права, економската реконструкција, соработката и прашања во делокругот на националната и колективната безбедност на земјите од Југоисточна Европа.

На самиот почеток, работата на Пактот за стабилност, воглавно беше фокусирана на платформата за канализирање средства за реконструкција и координација на донаторските активности, фокусирајќи се на регионалната соработка, а подоцна таа еволуира во форум каде што земјите од регионот и меѓународните актери можеле да седат рамо до рамо каде на рамноправна основа ќе се идентификуваат заедничките проблеми и ќе се изготват заеднички стратегии за решавање.

Со цврста меѓународна поддршка на Пактот за стабилност е дозволено преку неговите механизми да ги убеди земјите од Југоисточна Европа да се вклучат во програмата за регионална соработка, која донесе и практична корист и подлабоко политичко разбирање.

Значаен напредок на земјите од Југоисточна Европа е остварен со текот на годините во политичките, економските и социјалните услови, кои се подобрија во целиот регион⁸⁵.

ИНИЦИЈАТИВИ НА ЕУ ЗА РЕГИОНАЛНА СОРАБОТКА НА ЗЕМЈИТЕ ОД ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

Европската унија претставува регионална организација создадена заради остварување заеднички интереси на државите кои се во нејзиниот состав⁸⁶.

Нејзината политиката кон земјите од Југоисточна Европа е насочена кон перманентно, односно континуирано следење на потребите и интересите на овие земји кои во блиското минато беа жртви на војни поради верска и национална нетрпеливост.

Затоа, односите помеѓу Европската унија како колективен систем за безбедност и одбрана и земјите од Југоисточна Европа треба да ги погледнеме во констелација на историски факти кои го отворија патот за нивните понатамошни пријателски односи базирани на меѓусебна соработка, помош и поддршка.

Пред распаѓањето на Југославија, Европската унија имаше прилично развиени економски и политички односи со земјите од поранешна Југославија.

⁸⁵ SEECP, Budva Declaration of the 14th Meeting of the Heads of State and Government of the South East European Cooperation Process, Budva, June 30, 2011, p.7-8.

⁸⁶ Биљана Ванковска, Институции на Европската унија, Скопје, 2008, стр.26-27.

Трговијата во поранешната Југославија со земјите членки на Европската унија беше околу 44% од вкупните приходи во надворешната политика.

Во текот на седумдесеттите и осумдесеттите години на дваесеттиот век, поранешна Југославија беше меѓу 15-те најважни економски партнери на Европската унија.

Во текот на 1999 година Европската унија спроведе две регионални иницијативи, САП процесот (*Stabilisation and Association Process-SAP*) и Пактот за стабилност за земјите од Југоисточна Европа⁸⁷.

САП процесот имаше регионален приод кон Европската унија. Всушност овој процес им понуди на земјите од Југоисточна Европа базични перспективи за членство во Европската унија, со јасно дефинирани политички и економски услови.

Процесот на стабилизација и асоцијација во основа претставува билатерален однос на земјите од Југоисточна Европа со Европската унија.

Во основа, двете регионални иницијативи на Европската унија (Пактот за стабилност и Процесот за асоцијација и стабилизација) имаат идентични цели: воспоставување траен мир во регионот на Југоисточна Европа, безбедност, стабилност, економски развој и како краен предуслов перспективно членство во Европската унија, доколку освен добрата регионална соработка се исполнети сите останати критериуми кои ги бара Европската унија за земјите кандидати за членство во Унијата⁸⁸.

На предлог на Европската унија, групата Г8 на Самитот одржан во Келн на 10 јуни 1999 година се состанаа министрите за надворешни работи на државите членки на ЕУ, европската комисија, министрите за надворешни работи на Босна и Херцеговина, Албанија, Бугарија, Хрватска, Унгарија, Романија, Македонија, Словенија, Русија, Турција, САД, преставници од ОБСЕ, Советот на Европа, министрите за надворешни работи на Јапонија и Канада, преставници на ООН, УНХЦР, НАТО, ОБСЕ, ЗЕУ, Меѓународниот монетарен фонд, Светската банка, Европската инвестициска банка, Европската банка за обнова и развој и го усвоија Пактот за стабилност на Југоисточна Европа⁸⁹.

Покрај наведените земји, при усвојувањето на Пактот за стабилност присутни беа и други земји, така што вкупно учествуваа повеќе од 40 земји.

Пактот за стабилност се заснова врз процесот од Ројомон и врз регионалната соработка, но вклучува и други иницијативи, како што е на пример, американската иницијатива за соработка во Источна Европа (SECI) од 1996 година⁹⁰. Со ова Пактот за стабилност претставува сеопфатна рамка за координација на активностите на меѓународната заедница на кои целта им е предупредување за кризите. Ова е главниот

⁸⁷ Milica Delevic, *Regional cooperation in the Western Balkan, European union: Institut for security studies, 2007. p.41*

⁸⁸ Стојан Славески, Компаративна анализа на регионалните иницијативи во Југоисточна Европа, Современа македонска одбрана, бр.17,2008, стр.110-111.

⁸⁹ Трајан Бендевски, Право на Европската унија, Скопје,2001,стр.322-323.

⁹⁰ Вернер Вајденфелд, Волфганг Веселс, Европа од А до Ш, Прирачник за Европска интеграција,Скопје,2003, стр.405-406.

мотив за трансформацијата на Пактот за стабилност во Регионалниот совет за соработка⁹¹.

Регионалниот совет за соработка официјално беше основан на 27 февруари 2008 година во Софија, како наследник на Пактот за стабилност на земјите од Југоисточна Европа⁹². Транзициониот процес при преминот на Пактот за стабилност во Регионален совет за соработка создаде посилни регионални врски и подобар менаџмент на иницијативите на земјите ЈИЕ⁹³.

Регионалниот совет за соработка претставува оперативен орган на Процесот за соработка во Југоисточна Европа⁹⁴. Истиот, својот делокруг на активности го фокусира на база на регионална соработка на просторот на Југоисточна Европа преку делување на регионална сопственост и иницијативи, кои силно го поддржуваат и трасираат патот на земјите од ЈИЕ кон евроатлантските и европските интеграции⁹⁵.

Клучната улога на Регионалниот совет за соработка е подготовка, организирање и создавање развојни проекти за целосен економско-социјален развој на земјите од ЈИЕ и за севкупен напредок на регионот на ЈИЕ.

Петте приоритетни области на Регионалниот совет за соработка, каде најповеќе се посветува внимание во делокругот на своите активности се:

- економскиот и социјален развој;
- енергетиката и инфраструктурата;
- правдата и внатрешните работи;
- безбедносната соработка на земјите членки на РСС;
- градењето на човековиот капитал, вклучувајќи ја овде и парламентарната соработка⁹⁶.

Во Советот за регионална соработка членуваат 45 земји, меѓународни организации и институции.

Регионалниот совет за соработка (РСС) има свој Секретаријат со седиште во Сараево (Босна и Херцеговина). Покрај својата главна канцеларија во Сараево, Секретаријатот има и канцеларија за врски со евроатлантските и европските институции во Брисел. РСС редовните состаноци со сите членки ги води еднаш годишно, а додека Организациониот одбор се состанува на секои три месеци. Организациониот одбор дава оперативни

⁹¹ Progres Report on Regional Ownership and Streamlining of Stability Pact Task Forces and Initiatives, 10 may 2007.

⁹² Recommendation for a Regional investment strategy, OECD, 2008, p.2.

⁹³ Final Report of the Special coordinator on Regional ownership and Streamlining of Stability Pact Task Forces and initiatives, Sofia, 27 february 2008, pp.2-3.

⁹⁴ www.stabilitypact.org

⁹⁵ Проспект на Совет за регионална соработка, Sarajevo, 2010, str.1-2; www.rcc.int

⁹⁶ Regional Cooperation Council Secretariat, Annual Report of the Secretary General of the Regional Cooperation Council on regional co-operation in South East Europe, Sarajevo, 2009, p.21-24.

задачи и насоки и воедно ја контролира работата на организацијата. Него го сочинуваат земјите членки коишто учествуваат во буџетот на Секретаријатот на РСС, како и трите тела од ЕУ: Претседавачот на ЕУ, Европската комисија и Секретаријатот на советот на ЕУ.

Регионалниот совет за соработка (РСС) своите одлуки ги носи едногласно, со согласност на сите свои членови, односно по пат на консензус, а работен јазик на РСС е англискиот. Во секретаријатот на РСС активно се вработени 38 лица од земјите на ЈИЕ, од кои дури 32 лица работат во неговото главно седиште во Сараево, а останатите 6 лица во Брисел. Вкупниот буџет на РСС изнесува околу 3 милиони евра на годишно ниво, од кои 1/3 од буџетот ја обезбедуваат земјите членки на РСС, 1/3 се обезбедува од Европската комисија и 1/3 од останатите земји членки на РСЦ.

Регионалниот совет за соработка, соработува со неколку регионални организации и иницијативи како на пример: Јадранско-јонската иницијатива (Adriatic-Ionian Initiative-AJI), Организацијата за црноморската економска соработка (The Organization of Black Sea Economic Cooperation-BSEC) и Централната европска иницијатива (Central European Initiative-CEI), како и други регионални институции и организации⁹⁷.

Трансформацијата на Пактот за стабилност во Совет за регионална соработка постигна поголеми резултати во изминатите три години од неговото формирање.

Сепак, генерално она што сè уште му недостасува на РСС е потребата регионот на ЈИЕ во целост да ги преземе регионалните форуми за соработка, како свои лични инструменти за постигнување економски и социјален развој, зајакнување на безбедноста и стабилноста на регионот на ЈИЕ и воспоставување континуиран дијалог и соработка помеѓу земјите од ЈИЕ како главен негов императив.

Континуираната економска криза кај дел од земјите на ЈИЕ, а со тоа и дополнителните финансиски ограничувања на владите на земјите од ЈИЕ, ја тестира регионалната соработка на земјите од ЈИЕ, а со тоа и понатамошното дејствување на РСС.

Во текот на изминатата година, РСС беше фокусиран на клучните сегменти за натамошен економски и социјален напредок на земјите од ЈИЕ. Во овој период работата на РСС се базираше на етапно унапредување и реформирање на демократските норми и вредности, поддршка за реализација на европската и евро-атлантската перспектива на земјите од ЈИЕ преку институционалниот дијалог со телата на ЕУ и НАТО⁹⁸.

Новиот стратешки концепт на РСС, Програмата на РСС за 2011-2013 година беше усвоена во текот на 30 јуни 2010 година во Будва на 14-тата средба на шефови на држави и влади од Процесот на соработка на земјите од ЈИЕ. Стратешкиот преглед 2011-

⁹⁷ RCC, Annual Report on regional co-operation in South East Europe 2008-2009, 14 may 2009, Sarajevo, p.21.

⁹⁸ RCC, Strategy and Work Programme 2011-2013, Sarajevo, 17 june 2010, pp.75-76.

2013 година на РСС, дава конкретен динамичен план со рокови за реализација на специфични активности на РСС во приоритетните пет области за предвидените три години⁹⁹.

Покрај Стратешкиот преглед за работа на РСС за 2011-2013, кој е истакнат во точката 1.3 од овој самит, клучни точки се : продолжувањето на отворени врати кон НАТО во точка 1.6; стратегијата на Европа до 2020 година во точка 1.11; приемот, иако експлицитно не се открива, меѓутоа повеќе од очигледно се мисли на Република Хрватска, во Европската унија до 1. јули 2013 година. Понатаму, се известува за следниот 15-ти самит на Процесот за соработка на земјите од ЈИЕ (*Southeastern Europe cooperation Process-SEECp*), кој ќе се одржи во текот на јуни 2012 година во Белград и 16-от самит во Охрид во текот на јуни 2013 година¹⁰⁰.

Како краен заклучок за натамошниот напредок во работата на РСС е дека тој може регионално да зајакнува само преку искрена соработка и иницијатива на земјите од ЈИЕ, односно преку нивно кохерентно дејствување и добро насочена енергија¹⁰¹.

Особено важно за регионот на ЈИЕ и за координирана и ефикасна активност на РСС е вклучувањето на Европската комисија во неговата дејност за да се дефинира сеопфатната визија на РСС и да се прикажат стратешките перспективи во конкретни регионални иницијативи на РСС.

Од друга страна, основната цел на земјите од Европската унија е во согласност со нејзините приоритети и интереси, земјите од Југоисточна Европа да станат нејзини стратешки партнери. Земјите од Југоисточна Европа, на ова поле, во минатото беа навистина значително минимизирани.

Досега стратешката цел на евроинтеграциските процеси оди рака под рака со регионализацијата, така што перспективите за членство во Европската унија на земјите од централна и источна Европа се докажа дека најлесно се остварува преку зајакнување на стабилноста на државите од овој регион, демократизација и транспарентност на државните институции преку спроведување високи демократски модели и спроведување економски и други реформи во сите државни сегменти на земјите од Југоисточна Европа компатибилни на земјите членки на Европската унија¹⁰².

Она што овде би требало да го потенцираме е дека ако до сега проширувањето на НАТО алијансата и Европската унија одеше преку колективен или групен пристап на

⁹⁹RCC, Annual Report of the Secretary General of the Regional Cooperation Council on Regional Cooperation in SEE 2010-2011, Sarajevo, 12 may 2011, pp. 6-7.

¹⁰⁰ SEECp, Budva Declaration of the 14th Meeting of the Heads of State and Government of the South East European Cooperation Process, Budva, June 30, 2011, p.10.

¹⁰¹ RCC, Annual Report of the Secretary General of the Regional Cooperation Council on regional co-operation in South East Europe, Sarajevo, 28 May 2010, pp. 43-46.

¹⁰² Tim Judah, The EU must keep its promise to the Western Balkan, London centre for European reform, 2006.

повеќе земји, сегашната и идната политика за интеграција на земјите кои сакаат да станат полноправни членки на НАТО и ЕУ е видоизменета.

Односно, регионалните иницијативи за соработка кои можат да се иницираат индивидуално од страна на земјите на Југоисточна Европа или пак, од трета страна, во нашиов случај од страна на НАТО и ЕУ, се основата за евро-атлантско интегрирање¹⁰³, а условот за целосно интегрирање во НАТО и ЕУ се успешно спроведените реформи на секоја земја од Југоисточна Европа „индивидуално“.

Така што, според редовните извештаи на НАТО и ЕУ тие се сосема во право кога велат дека регионалните иницијативи за соработка на земјите од Југоисточна Европа се навистина од страна на овие земји добро прифатени. Меѓутоа, спроведувањето на индивидуалните реформи за интеграција во НАТО и ЕУ на секоја земја од Југоисточна Европа поединечно, покажа дека некои од овие земји се далеку напред, а некои на самиот почеток од наведените реформи за успешна интеграција во НАТО и ЕУ.

ИНИЦИЈАТИВИ НА НАТО ЗА РЕГИОНАЛНА СОРАБОТКА НА ЗЕМЈИТЕ ОД ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

Радикалните промени кои настанаа во рамките на светската констелација со завршувањето на Студената војна кон крајот на деведесеттите години од минатиот век, дадоа јасни насоки за реинтегрирање на земјите од Југоисточна Европа и градење регионални институции и демократски нации. Интеграционата стратегија на земјите од Југоисточна Европа во системите за колективна безбедност и одбрана (НАТО и ЕУ), првично беше инициран поради ужасот од војните во поранешна Југославија што го доживеаја дел од овие земји. Така што, основното решение за забораване на суровото минато на земјите од Југоисточна Европа беше градењето безбедни независни држави преку соработка, заемна поддршка, промовирање регионална безбедност, стабилност и крајна цел - интеграција во НАТО.

Вооружените конфликти на верска и национална основа, нарушената безбедност и нестабилност на просторот на земјите од Југоисточна Европа во текот на последната деценија од дваесеттиот век, претставуваат индиректен безбедносен предизвик и за земјите членки на НАТО и Европската унија.

Сето ова, кое погоре го наведовме, ја усмери НАТО алијансата да преземе активности за поддршка на мирот и постконфликтно градење на соживотот во земјите од Југоисточна Европа кои директно беа инволвирани во жестоки воени конфликти и кризи.

¹⁰³ David Carment, Dane Rowlands. Vengeance and Intervention: Can Third Parties Bring Peace without Separation?, Security studies 13, No.4,2005, pp. 367-385.

Најпрво активностите на НАТО се одвиваа во Босна и Херцеговина и тоа непосредно по конфликтот кој се одвиваше во текот на 1990/91 година, за време на распаѓањето на поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија, а заврши со Дејтонскиот мировен договор во текот на 1995 година. На состаноците на Советот на министри пред потпишувањето на Дејтонскиот договор во 1995 година, врз основа на политичка условеност како инструмент за директен процес на политичка соработка, се спроведоа серија политички барања кои требаше да се реализираат: почитување на човековите и малцинските права, правото на враќање на бегалците и раселените лица, развојот на демократските институции, политички и економски реформи, подготвеност за унапредување на регионалната соработка и почитување на мировниот договор.

Подоцна се додадоа и следниве услови: меѓусебното признавање на сите држави од поранешна Југославија, соработка со Меѓународниот суд во Хаг со испорачување лица кои се прогласени за воени злосторници.

Понатаму, мировните активности на НАТО, координирани заедно со Обединетите нации и Европската унија продолжија во Косово во текот на 1999 година и во текот на 2001 година во Македонија, каде избувна внатрешен вооружен конфликт.

Косовската криза од 1999 година ја усмери меѓународната заедница да го преиспита својот ангажман во регионот на Југоисточна Европа за да усвои целосен пристап кон изградба на безбеден и стабилен регион.

Овие активности на регионот на Југоисточна Европа се манифестирани со иницијативата на НАТО алијансата за земјите од Југоисточна Европа (Southeastern Europe initiative-SEEI), која првпат е иницирана за време на Вашингтонскиот самит на НАТО во текот на месец април 1999 година¹⁰⁴. Од тогаш, па до денес, активностите на НАТО алијансата и Европската унија се насочени кон изградба на безбеден и стабилен регион на земјите од Југоисточна Европа, што тие го спроведуваат преку активни мировни мисии за промовирање на регионална безбедносна соработка. Вашингтонската иницијатива на НАТО алијансата промовираше регионална соработка и долготрајна безбедност и стабилност во регионот.

Оваа иницијатива е базирана на четири есенцијални основи:

- консултативен форум за безбедносни прашања на Југоисточна Европа;
- работната група „ад хок“ (Ad Hoc Working Gruppe-AHWG) за регионална соработка на земјите од Југоисточна Европа под покровителство на Евроатлантскиот партнерски совет (*Euroatlantic Partnership comittes –EAPC*);
- работни активности и инструменти на Партнерството за мир (*Partnership for Peace-PfP*);

¹⁰⁴ Oana C. Popa, Ethnic Nationalism and regional security in Southeast Europe. A Multidimensional perspective, Romania, 1999, pp.19-20.

- целни безбедносни програми за соработка на земјите во Југоисточна Европа.

Консултативниот форум првично се состана на Вашингтонскиот самит во текот на 1999 година, а потоа се состана на амбасадорско ниво при Штабот на НАТО. Во него во моментов активно се вклучени четири земји партнери од Југоисточна Европа. Евроатланскиот партнерски совет на „ад хок“ работната група EAPC-AHWG (*EAPC- Euro-atlantic Parthnershio council – AHWG-Ad Hoc working Groupe*) идентификуваше идеи за промоција на регионалната соработка кои и понатаму активно се развиваат и продлабочуваат. Овие идеи се вклопени во тековните активности на Програмата на земјите членки на Партнерството за мир и соработка под покровителство на НАТО.

Методологијата на иницијативата на Партнерството за мир и соработка во Југоисточна Европа создаде многубројни значајни прашања за Југоисточна Европа, како што се: транспарентноста во планирање на одбраната, кризниот менаџмент и менаџментот на вооружените сили.

Активности кои првично беа иницирани на овие теми беа, таканаречените работилници, кои се фокусираат на одбранбените реформи и проекти на целокупниот регион на Југоисточна Европа.

Дел од земјите на Југоисточна Европа семинарите на теми „Работилници од сфера на спроведените одбранбени реформи на секоја од земјите на Југоисточна Европа“ ги водеа самоиницијативно, а дел од нив ги водеа со иницијатива на НАТО¹⁰⁵.

Крајната цел на овие „Работилници“ или семинари е земјите од Југоисточна Европа да се надополнуваат една со друга во делот на успешно спроведените одбранбени реформи и со тоа да промовираат безбедност во Југоисточна Европа преку регионална соработка.

Управната група за безбедносна соработка во Југоисточна Европа (SEEGROUP)) била воспоставена за да ги координира регионалните проекти, така што таа редовно се состанува во штабот на НАТО во Брисел и сè повеќе се насочува кон проширување на улогата на земјите учесници во менаџментот на регионалните проекти и на спроведување на годишниот акционен план.

Проектите на Управната група за безбедносна соработка во Југоисточна Европа (SEEGROUP) вклучуваат:

- компаративни студии на Југоисточна Европа (SEESTUDY);
- размена на воено-политички и одбранбени стратегии на земјите во регионот на Југоисточна Европа, како и предупредувања, превенција на конфликти и информации на кризниот менаџмент (SECHANGE);

¹⁰⁵ Bisera Turković, NATO od Siguronosnog saveza do Savremenih izazova, Sarajevo, 2006, str. 205-209.

- координирани активности за редукција на пролиферацијата и контрола на тешкото и лесното вооружување;
- гранична безбедност и граничен менаџмент;
- поддршка на реформите во одбраната;
- подобрување на соработката со зголемување на антитерористичките активности (SEEPRO);
- активности околу планирање на цивилните вонредни состојби, и
- воспоставување ефикасен центар за размена на безбедносни информации.

Регионалните иницијативи за соработка за време на Вашингтонскиот самит од 1999 година се покажаа како вистински патоказ за долгорочна безбедност и стабилност на регионот на Југоисточна Европа.

Примарните приоритети за интеграција на земјите од Југоисточна Европа во НАТО се: политичките, економските, воените и геостратешки реформи, условени со исполнување одредени стандарди, како и ефикасна контрола врз сите сегменти на државните институции во согласност со интероперативноста и компатибилноста со институциите и телата на земјите членки на НАТО алијансата¹⁰⁶.

На воен план овие реформи ќе создадат мобилни, професионални и добро опремени вооружени сили, со тоа што нивната борбена готовност треба да биде интероперативна со земјите членки на НАТО¹⁰⁷.

Структурата на вооружените сили вклучува пред сè: одбранбени сили, сили за брза интервенција, територијални одбранбени сили како и резервни вооружени сили.

ЗАКЛУЧОК

Денес, регионализмот во Југоисточна Европа се рedefинира како „отворен регионализам“, односно повеќе етапен политички систем управуван одвнатре, во смисла на: прекугранична, транснационална и регионална соработка која ги надополнува и зајакнува позициите на земјите од Југоисточна Европа успешно да се интегрираат во Европската унија и НАТО.

Овој постепен развој на регионалната соработка во земјите од Југоисточна Европа индиректно изминатиов период се водеше преку Процесот за соработка во Југоисточна Европа (Southeast Cooperation Process-SEECР), така што позитивниот развој го поздравил и министрите за надворешни работи на ЕУ, притоа охрабрувајќи ги државите

¹⁰⁶ Александар Дончев, Современи безбедносни системи, Скопје, 2007, стр. 221-222.

¹⁰⁷ Пошироко за реформите на вооружените сили на РМ види кај: Оливер Бакрески, Реформските приоритети на РМ на патот кон НАТО, (Перспективите на РМ на патот кон НАТО и ЕУ-вонреден број на Современа македонска одбрана, Скопје, 2006, стр. 98-99.

од ЈИЕ дека SEECР постепено станува глас на регионот¹⁰⁸, со нагласок дека тоа е голем исечокор кон евро-атлантската интеграција, но индивидуалните реформи се темелот за интеграција во НАТО и ЕУ.

Воедно и НАТО не го преферира регионалниот пристап, на земјите од Југоисточна Европа како примарна база и како крајна цел за интегрирање во НАТО алијансата. Туку, бара неговите потенцијални членови да ги исполнат сите норми и стандарди пред да бидат интегрирани во алијансата, притоа не водејќи строго сметка какво е опкружувањето на нивните потенцијални членови.

Концептот на регионалната соработка во рамките на процесот на интеграција на земјите од Југоисточна Европа беше директно усвоен од страна на Европската унија во текот на 1997 година со Регионалниот приод и во 1999 година преку Пактот за стабилност.

Таквиот регионален пристап отсекогаш бил грижа на ОБСЕ, која презеде голем дел од обврските со процесот на стабилизација и изградба на регионалните институции, особено во Босна и Херцеговина.

Спротивно на наведеново, НАТО алијансата создава паралелна стратегија за проширување во регионот, која никогаш не развива таков пристап и која само во поблиското минато создаваше билатерална соработка.

Од јули 2003 година, Европската унија и НАТО развиваат заеднички пристап и блиско партнерство за стабилност и безбедност на земјите од Југоисточна Европа.

Улогата на НАТО најлесно се претставува преку програмите Партнерството за мир, Акциониот план за членство и поддршка во областа на одбранбените реформи.

Од друга страна, пак, улогата на Европската унија се фокусира на стабилизација и асоцијација и на Европската безбедносна и одбранбена политика¹⁰⁹.

Првичните резултати на воспоставување евро-атлантска клима на просторот на поранешна Југославија се почувствува со брзиот напредок и имплементирање на западно европското гледиште, најпрвин во Република Словенија, а потоа и во Република Хрватска¹¹⁰.

Понатамошниот економски развој и културен баланс помеѓу Централна и Југоисточна Европа евозможен само преку континуирана, односно перманентна мултилатерална соработка помеѓу овие региони на Европскиот континент.

¹⁰⁸ Стојан Славески, Интеграција на земјите од Западен Балкан во евро-атлантските структури: Прилог кон регионалната безбедност (Перспективите на РМ на патот кон НАТО и ЕУ-Современа наредонска одбрана-вонреден број), Скопје, 2006, стр. 202.

¹⁰⁹ Predrag Simić, Regional Cooperation in Southeast Europe - Old Challenges, New Threats, Universitas Danubiana, 1998.

¹¹⁰ Milica Delevic, Regional cooperation in the Western Balkan, European union: Institut for security studies, 2007, p. 109-110.

Сето ова претставува дел од интернационалните заложби на земјите членки на НАТО и Европската унија, за спречување на понатамошните конфликти во земјите од Југоисточна Европа.

За време на Дејтонската спогодба Европската унија и Соединетите Американски Држави јасно ги истакнаа своите иницијативи за стабилна и неконфликтна состојба на Балканот, со тоа што на крајот дојдоа до финален заклучок дека освен регионална соработка помеѓу земјите од Југоисточна Европа потребно е таа соработка да продолжи и перманентно да се проширува и со други земји надвор од регионот¹¹¹.

Она што реално недостасува во индивидуалните анализи и проценки на секоја од земјите на Југоисточна Европа поединечно е дека: регионалната соработка на земјите од Југоисточна Европа е потребна најпрвин поради решавање на многубројни прашања од областа на организираниот трансационален криминал, подобрување на трговијата помеѓу земјите од Југоисточна Европа, привлекување странски инвестиции преку промовирање на мирен и стабилен регион, подобра подготвеност при справување со елементарни непогоди и катастрофи и многу други регионални активности.

Понатаму, регионалната соработка е предуслов и за евро-атлантските и европските интеграции на земјите од Југоисточна Европа, иако земјите членки на НАТО и ЕУ ги земаат оние земји од Југоисточна Европа за потенцијални земји членки кои покажале целосна зрелост во односите со нивните соседи како на регионално ниво така и на ниво на соработка со останатите меѓународни организации и групации.

Земјите членки на НАТО и ЕУ постојано ја набљудуваат работата на земјите кои претендираат да бидат нивни членови, со тоа што покрај успехите на ниво на регионалната соработка, најбитен е успехот кој го достигнала секоја земја од Југоисточна Европа на индивидуално поле согласно предвидените реформи според стандардите на НАТО и ЕУ.

Од почетните иницијативи на НАТО и ЕУ кои се иницираа поради Косовската криза од 1999 година, па до денес може да констатираме дека регионалните иницијативи од преименувањето на Пактот за стабилност во Регионален совет за соработка, од 2008 година па наваму, директно се иницирани од земјите на ЈИЕ, што значи дека тие полека но сигурно станаа „регионална сопственост“.

Сето ова свесно го направија првичните иницијатори на овие иницијативи (НАТО и ЕУ) за некогашните непријатели за време на распаѓањето на поранешната СФРЈ, полесно да најдат соодветен модус како заеднички подобро да се развиваат преку регионалните иницијативи кои самите ги иницирале.

¹¹¹ Dimitar Bechev, *Contested Borders, Contested Identity: The Case of Regionalism in South East Europe*, St Antony's College University of Oxford, *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, 2004, p.12.

Меѓутоа, ако се земе предвид дека од воспоставувањето на регионалните иницијативи во ЈИЕ до сега поминаа околу 12 години, може да се заклучи дека тоа е исклучително краток период за истите да бидат директно иницирани и водени од земјите на ЈИЕ.

Со тоа се постигна спротивен ефект, каде наместо да се прати колективниот интерес и подеднаквиот напредок на земјите од ЈИЕ преку директни иницијативи на НАТО и ЕУ, на прво место дојде индивидуалниот, а не колективниот успех, при што одредени земји од ЈИЕ отидоа многу напред кон евро-атлантските и европските интеграции, а одредени земји од ЈИЕ премногу заостанаа. Ова е резултат на пребрзата одлука на НАТО и ЕУ да не ги иницира директно регионалните иницијативи, туку истите да ги препушти на нивните актери, земјите од ЈИЕ.

Но од друга страна, НАТО и Европската унија како меѓународни организации не можат да се позиционираат на едно место во светот, бидејќи тие како колективни системи за безбедност и одбрана споделуваат глобални вредности и одговорности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Александар Дончев, *Современи безбедносни системи*, Скопје, 2007.
2. Билјана Ванковска, *Институции на Европската унија*, Скопје, 2008.
3. Bisera Turković, *NATO od Sigurnosnog saveza do Savremenih izazova*, Sarajevo, 2006.
4. Вернер Вајденфелд, Волфганг Веселс, *Европа од А до Ш - Прирачник за европска интеграција*, Скопје, 2003.
5. David Carment, Dane Rowlands. *Vengeance and Intervention: Can Third Parties Bring Peace without Separation?*, *Security studies* 13, No.4, 2005.
6. Dimitar Bechev, *Contested Borders, Contested Identity: The Case of Regionalism in South East Europe*, St Antony's College University of Oxford, *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, 2004.
7. Зоран Нацев, Димче Петровски, *АРМ кон НАТО*, Скопје, 2009
8. Јелица Миниќ и Јасминка Кроња, *Регионална соработка за развој и европска интеграција*, Скопје, 2007.
9. *Конференции за Превенција и човекова безбедност 2005-2007, Партнери во мир и превенција Регионална стабилност преку човекова безбедност*, Скопје, 2008.
10. Katzenstein, Peter J. "Regionalism in Comparative Perspective" in *Cooperation and Conflict*, Vol.32, No.2, 2007.
11. Milica Delevic, *Regional cooperation in the Western Balkan, European union: Institut for security studies*, 2007.

12. Oana C. Popa, *Ethnic Nationalism and regional security in Southeast Europe. A Multidimensional perspective, Romania, 1999.*
13. Оливер Бакрески, *Реформските приоритети на РМ на патот кон НАТО*, (Перспективите на РМ на патот кон НАТО и ЕУ-вонреден број на Современа македонска одбрана, Скопје, 2006.
14. Predrag Simić, *Regional Cooperation in Southeast Europe - Old Challenges, New Threats*, Universitas Danubiana, 1998.
15. Стојан Славески, *Интеграција на земјите од Западен Балкан во евроатлантските структури: Прилог кон регионалната безбедност*, (Перспективите на РМ на патот кон НАТО и ЕУ- Современа македонска одбрана вонреден број), Скопје, 2006.
16. Стојан Славески, *Компаративна анализа на регионалните иницијативи во Југоисточна Европа*, Современа македонска одбрана бр.17, 2008.
17. Tim Judah, *The EU must keep its promise to the Western Balkan*, London centre for European reform, 2006.
18. Трајан Бендевски, *Право на Европската унија*, Скопје, 2001.
19. Milica Delevic, *Regional cooperation in the Western Balkan, European union*.Institut for security studies, 2007.

ДОКУМЕНТИ

20. *Progres Report on Regional Ownership and Streamlining of Stability Pact Task Forces and Initiatives, 10 may 2007.*
21. *SEECF, Collection of Speeches at the Zagreb Summit, 11 may 2007.*
22. *Recommendation for a Regional investment strategy, OECD, 2008.*
23. *Final Report of the Special coordinator on Regional ownership and Streamlining of Stability Pact Task Forces and initiatives, Sofia, 27 february 2008.*
24. *Regional Cooperation Council Secretariat, Annual Report of the Secretary General of the Regional Cooperation Council on regional co-operation in South East Europe, Sarajevo, 2009.*
25. *RCC, Annual Report on regional co-operation in South East Europe 2008-2009, Sarajevo, 14 may 2009.*
26. *Prospekt na Sovet za regionalna sorabotka, Sarajevo, 2010.*
27. *RCC, Annual Report of the Secretary General of the Regional Cooperation Council on regional co-operation in South East Europe, Sarajevo, 28 May 2010.*
28. *RCC, Strategy and Work Programme 2011-2013, Sarajevo, 17 june 2010.*
29. *RCC, Annual Report of the Secretary General of the Regional Cooperation Council on Regional Cooperation in SEE 2010-2011, Sarajevo, 12 may 2011.*

30. SEECP, Budva Declaration of 14th Meeting of the Heads of State and Government of the South East European Cooperation Process, Budva, 30 June, 2011.

ИНТЕРНЕТ СТРАНИЦИ

www. stabilitypact.org

www. worldbank.org

www. secinet.info

www.oecd.org

www. investmentcompakt.org

www.nato.int

www.rcc.int

ЗА „НУМЕРОЛОГИЈАТА“ НА НЕОЛИБЕРАЛИСТИЧКИОТ ГЛОБАЛИЗАМ СИРОМАШТИЈАТА - ВТОРО ИМЕ НА СТРУКТУРНОТО НАСИЛСТВО

ДИМИТАР АПАСИЕВ

АПСТРАКТ

Целта на овој труд е да даде еден малку поинаков осврт на подзаборавеното и често запоставено структурно насилство и на неговиот најзабележлив феномен – *сиромаштијата*, како една од антицивилизациските појави во современото „развиено“ општество.

Во него се разработуваат видовите на овој „мек“, но мошне деструктивен вид насилство врз човечноста, а преку бројните статистичко-нумерички податоци и компарации ова прашање се става во контекст на денешниот целосно делегитимиран систем на капиталистички *неолиберализам* – со посебен осврт на т.н. „македонски случај“ во периодот на [пост]транзицијата.

Од анонимна исповед на еден сиромашен Африканец, па преку мислења на видни автори, активисти и авторитети (Ганди, Лутер Кинг, Галтунг, Бауман, Курон, Жижек, Рацин и др.) – авторот текстот го завршува во еден оптимистички тон – со изјава на инспиративниот Џиду Кришнамурти дека „Човекот е сам свој ослободител!“

Клучни зборови: *структурно насилство, сиромаштија, пауперизација, глад, „Земји во развој“ (Трет свет), транс-национални корпорации (ТНК), приход, кризи, култура.*

SUMMARY

The aim of this paper is to give a slightly different emphasis on neglected and often forgotten *structural violence* and its most notable phenomenon – *the poverty*, as one of the anti-civilization phenomenon in modern “developed” society.

In this essay are being elaborated the aspects of this “soft”, but highly destructive, type of violence against humanity and, through the numerous statistical-numerical data and comparisons, this issue is placed in the context of today completely de-legitimized system of capitalistic *neo-liberalism* – with particular reference to the so-called “Macedonian case” during the [post]transition.

From an anonymous confession of a poor African, and through the opinions of prominent authors, activists and authorities (Gandhi, Luther King, Galtung, Bauman, Kurori, Žižek, Racine and others) – the author ends the article in a optimistic tone, with the statement of the inspirational Jiddu Krishnamurti, that: „*Man is his own Deliverer*”!

Key-words: *Structural violence, poverty, pauperism, starvation, Developing countries ('Third World'), trans-national corporations, income, crisis, culture.*

...Јас ја знам сиромаштијата, бидејќи таа постоеше и пред јас да се родам и постана дел од мојот живот, а тече како крвта низ моите вени. Сиромаштија не е да се чувствуваш гладен еден ден, а следниот да јадееш – сиромаштија е чувство на празнина без никаква надеж за иднината. Сиромаштија е кога никој не сочувствува со твојата болка и кога твоите соништа одат во неповрат, оти нема кој да ти помогне. Сиромаштија е да ги гледаш твојата мајка, твојот татко, брат или сестра како овенуваат во болка и жал, само затоа што не можат да најдат нешто за јадење. Сиромаштија е да ги слушаш твоите баба и дедо како, со плач, ја повикуваат смртта – оти повеќе не можат да ја издржат својата мизерија. Сиромаштија е да ги гледаш твоите деца и внуци како буквално умираат, а да не можеш ништо да направиш! Сиромаштија е кога ги гледаш како леат солзи, дури и во нивните најдлабоки соништа... Сиромаштија е кога бедно си го криеш лицето пред другите, оти се чувствуваш помалку од човечко суштество... Сиромаштија е кога надежта на твоите чесни родители исчезнува со само едно трепнување на окото... Ја познавам јас сиромаштијата како татковото име. Таа трае, таа работи и никогаш не зема одмор за празници.

*Исповед на еден Африканец*¹¹²

¹¹² Дел од текстот „Сиромаштијата во Африка“ е преземен од весникот *Слобода*, бр. 5 (јули 2010), во издание на активистите на Анархистички фронт - Скопје; автор Freedom Fighter, стр. 8.

ЗА СУПТИЛНОТО НАСИЛИЕ ВРЗ ЧОВЕКОТ

Верувам дека солзата на едно дете овде, на Земјата, предизвикува потоп во најоддалечените простори на Вселената... А можеби предизвикува и судир на галаксии.

Венко Андоновски, интервју (март 2011)

Насилството е мошне сложен поим кој се поврзува со институции, културни својства и поведенија кои го ограничуваат развојот на човековиот потенцијал и ги попречуваат настојувањата на луѓето да ги контролираат своите тела, своите поведенија и својата општествена средина во која живеат и дејствуваат. За да ги разбереме луѓето, ние би требало да ги разгледаме холистички (во целост), екстензивно (во сите времиња и култури) и интердисциплинарно (користејќи податоци од различни научни извори).¹¹³

Најчесто, ние луѓето, најмногу се плашиме од директното насилство кое е видливо и функционира деструктивно т.е. со тенденција и намера да му наштети, пред сè, на нашето тело – на пример, нанесување повреда со употреба на груба физичка сила или оружје (лат. *vis absoluta/vis armata*). Но, општоприсутното т.н. *структурно насилство* е многу посуптилно, порафинирано и попрефинето – тоа, барем на прв поглед, е без видлива волја да наштети, „убивајќи тивко и полека“ (Галтунг) – но, и тоа како, може да биде исто толку, ако не и повеќе деструктивно. Да се потсетиме, на пример, на 12-те милиони деца кои секоја година умираат од глад, и да ги споредиме со 9-те милиони просечно убиени луѓе, на годишно ниво, во меганасилството манифестирано за време на Втората светска војна (1939-1945).

Махатма Ганди (Mohandas Karamtschand Gandhi, наречен Mahatma = „Големата душа“/1869–1948) - кој го основа специфичниот морален и делотворен метод на политичка борба *Satyāgraha*, во делото *Хинду Свараџ* (*Индиска самоуправа*), во Главата VI посветена на „Цивилизацијата“ ќе истакне:

Ова е [нашата] цивилизација. Порано, луѓето работеа под ведро небо онолку [колку што можеа и] колку што сакаа. Сега илјадници работници се собираат за да работат во фабриките [на богаташите] и во [нивните] рудници. [Ви тврдам дека] нивната состојба е полоша и од онаа на ѕверовите! Тие се обврзани да работат [на норма] – ризикувајќи си го животот, во полза на милионерите... Порано, луѓето беа поробувани под физички притисок. Сега се поробени од искушението на парите и од луксузите коишто тие можат да ги купат... [Во оваа 'цивилизација'] неморалноста често се учи во име на моралноста.¹¹⁴

¹¹³ Така и Олга Мурцева - Шкарик: „Ненасилна трансформација на конфликти“ во *Теории за мирот и конфликтите – читанка* (редактор Светомир Шкарик); Правен факултет „Јустинијан Први“, УКИМ; Скопје, 2007; стр. 9.

¹¹⁴ Махатма Ганди: „Хинду Свараџ (Индиска самоуправа)“ во *Теории за мирот и конфликтите – читанка* [редактор Светомир Шкарик]; Правен факултет „Јустинијан Први“, УКИМ; Скопје, 2007; стр. 30.

Во овие драматични моменти на човековата историја и цивилизација, здравиот хуманистички настроен човекот Разум (*Recta ratio*) разбирливо си ги поставува „проклетите прашања“: Зошто, и покрај практично неограничените можности за човеково производство, сиромаштијата и мизеријата се во вртоглав порастат? Зошто и денес има луѓе кои сè уште умираат од глад? Зошто, по фаволите, има толку многу бездомници? Зошто царува таква апатија околу можноста за создавање подобар свет од овој во кој живееме?... Илјада „зошто“, а само едно „Затоа“! На мислење сум дека, по еднодецениски автентичен развој „одоздола“ на т.н. *алтерглобалистичко движење* на светско ниво - барем делумно, мноштво на независни и социјално освестени интелектуалци и активистички организации го чепнаа вистинскиот одговор – причината за овој кошмар кој го живееме е присуството на суптилното, меко, нежно и, на прв поглед, невидливо, а перманентно присутно „структурно насилство“ - продуцирано од страна на државата како класен, хиерархиски, насилан и во с’ржта корумпиран концепт, како и од нејзините олигархиски владејачки елити со себично-егоистички интереси и огромна акумулација на нечовештина, лошотилук и капитал.

Фамозното **структурно насилство** всушност е плод на *поделбата на трудот* – појава на општествената хиерархизација и на зголемувањето на бројноста на и во човековите заедници (*societas*/општества), каде што се оневозможува проблемите да се решаваат преку дијалог, договарање и консензус. И токму структурното насилство е причината поради која материјалниот и техничко-технолошкиот напредок не доведоа до паралелен пораст на животниот стандард на мнозинството, туку напротив – само се продлабочи јазот помеѓу богатите, кои станаа уште побогати, и сиромашните - кои станаа уште посиромашни. Исто така, овој вид „насилство на системот“ е плод и на *културната еволуција* – бидејќи експлоатацијата и потчинувањето станаа можни дури кога, со тек на време, наводно престана потребата сите членови на една заедница да соработуваат и активно да ги развиваат своите потенцијали (како *zoön politikon*) – како што беше случајот со првобитните т.н. ловечко-собирачки заедници, каде што храната се споделуваше рамноправно за сите и за секого.¹¹⁵

Структурното насилство - втемелено во премолчаните претпоставки на *општествениот ред* (да се потсетиме тука на „мистичните темели на авторитетот“, за кои ни говореше деконструктивистот Ж. Дерида/Jacques Derrida, 1930–2004) - всушност, потајно ѝ одговара, и ѝ оди во прилог на „благосостојбата на бирократизираната власт“ (Шелева), без разлика на нејзината идеолошка колоритност. Своите благодети и узурпации таа [власта] му ги должи токму на тој неименуван, неидентификуван, несводлив, премолчан „вишок“ насилство - кое е *a priori* вградено, саморазбирливо и

¹¹⁵ О. Мурцева Шкариќ: *Ненасилна трансформација на конфликти*, Филозофски факултет при УКИМ, Институт за психологија & Балкански центар за мир; Скопје, 2007; стр. 3 и 24.

„дозволено“, во рамките на социјалниот поредок. Токму привилегиите, што ги обезбедува власта, благодарение на постоечкото структурно насилство и бирократската „тиранија без тиранин“ (Х. Арент/ Hannah Arendt, 1906–1975) - денес го прават возможен и изводлив „родоскрвниот [инцестуозен] сојуз меѓу левицата и десницата“.¹¹⁶

А, пак, „нашата“ вистина за нашето современие е малку посложена и крајно политички некоректна (Ванковска) – имено, глобалните [особено финансиски] институции остануваат слепи и глуви за *глобалните облици на неправда* и за растечкиот јаз меѓу глобалниот Север [центарот] и глобалниот Југ [периферијата]. Овие институции и нивните наводно принципиелни правила се само облик на структурно насилство, под кое умираат милиони без и да биде испукан куршум. Прагот на ‘прифатливост’ на умрени и жртвувани никогаш не го определуваат оние што умираат, туку секогаш оние што имаат моќ, но не дејствуваат за доброто на сите.¹¹⁷

Ако подлабоко промислиме – и нема нешто „мистериозно“ во врска со структурата: едноставно, таа претставува *начин на интеракција* (Галтунг) каде што луѓето играат улоги, без воопшто и да размислуваат или да бидат свесни за тоа – бидејќи, нели, просторно гледано „сите тоа го прават“, а временски гледано „отсекогаш така се правело“. Сеедно која интеракција ќе ја земеме за пример, доколку таа се повторува многупати станува толку закоравена и нормална, што дури и најмала варијација може да предизвика чудење кај луѓето.

Но, покрај разноликоста на овој прикриен облик на насилство, тука постои и следниов философски проблем, кој се чини умесно да го наречеме *лилипутански синдром*: имено структурите, кои барем навидум изгледаат цврсто (сетете се, на пример, на патријархатот, робовладетелството, феудализмот, капитализмот, комунизмот, [нео]колонијализмот, глобализмот, неолиберализмот и сл.) - ги прават луѓето да изгледаат сосем ситни, безначајни, малечки [во деминутив], анонимни и без влијанија врз главниот тек на животот.

Оваа т.н. мејнстрим демагогија за наводната „непроменливост на системот“ која има за цел да дестимулира приклучување на било каков вид активистичка и критички настроена опозиција, всушност го раѓа и следниот проблем – а тоа е *деперсонализацијата*, односно лажното пренасочување на вниманието од „лошиот актер“ (пр. алчен капиталист) кон „лошата структура“ (пр. капитализмот како систем). Ова му овозможува на опресорот, кој е човек, морално да се оправда и да ја префрли вината кон анонимната и често нејасна „структура/систем“ – што, пак, го ослободува од каков било товар на лична или

¹¹⁶ Елизабета Шелева: *Заробеници на денот* [V. Власт и патологија] – „Нултиот степен на власта“; <http://www.e-books.mk/05kolumni/2002/sheleva/zapis.asp?id=32> (пристап: 12.IV.2011).

¹¹⁷ Види кај Билјана Ванковска: <http://vankovska.blog.mk/page/20/> (пристап: 10.IV.2011). Колумната „Тукидид од Хопенхаген“ [Градот на надежта], која е посветена на Глобалниот самит за климатските промени одржан во Копенхаген (Данска), е објавена во *Нова Македонија* на 14.XII.2009.

општествена одговорност за своите постапки и нечовечки поведенија. Примери за вакви деперсонализирани анонимни структури, кои не ретко ги слушаме, се и термините: [широките народни] „маси“ во политичкиот жаргон – каде потполно се губи индивидуата; или, пак, „пазарот“ [на пари, на труд, на стоки или на услуги] во економскиот жаргон – каде потполно се губи хуманоста за сметка на профитот. На пример, од економистите често слушаме дека токму „пазарот“ е тој кој ја одредува цената. Но, по поблиско проучување на темата, фамозниот „пазар“ станува помалку анонимен и зазема форма на моќни економски лоби групи во рамки на Транснационалните корпорации (ТНК)¹¹⁸ и меѓународните финансиско-монетарни организации кои ги утврдуваат цените на стоките и услугите, платите на работниците, дивидендите на акционерите, бонусите на менаџерите – и сето ова во име на „пазарот“.¹¹⁹ Накратко речено, структурите одеднаш се *персонализираат* т.е. почнуваат да добиваат лица и наличја, имиња и презимиња, адреси и веб-страници, матни зделки, жиро сметки и сомнителни трансакции.

ЗА ВИДОВИТЕ СТРУКТУРНО НАСИЛСТВО

Кога еднаш ќе ја привикнеме својата совест нешто да прими како 'нужно зло' - наскоро тоа почнува сè повеќе да ни изгледа како 'нужно', а сè помалку како 'зло'.

И. С. Тургењев

(Иван Сергеевич Тургенев/1818-1883)

Од продуцираното структурно насилство корист извлекуваат само оние на врвот од општествената пирамида, но повеќето од нас не се и никогаш нема да бидат на „врвот“ – не само затоа што не можат, туку затоа што и не сакаат. Оти сè додека структурите ги перцепираме како нешто надворешно и непроменливо, оваа „шизофрена култура“ (Галтунг) ќе го дефинира индивидуалното насилство како лошо, а групното - во име на

¹¹⁸ Од 100-те најголеми стопанства во светот, 52 не се држави, туку *корпорации*, а во моментот на планетарно ниво постојат преку 20.000 ТНК! 3/5 од светската *трговија со знаење и капитал* се реализира преку т.н. ТНК – што, во превод, значи дека го заобиколуваат конвенционалниот светски пазар и неговите „бариири“. ТНК, преку т.н. *Overpricing операции*, лесно покажуваат „загуби“ во нивното работење – доколку таквата состојба им одговара заради избегнување на плаќањето даноци во земјата (на пример, овие операции во некои земји од Латинска Америка се запрепасувачки: во Перу тие изнесуваат од 50% до 300%, а во Чиле од 300% до 700%)! Денес 400 *корпорациски цинови* во свои раце држат 66% од светското производство, а само 1% од корпорациите во своите раце држат 75% од вкупните инвестиции во другите држави. 10^{те} најголеми фирми од областа на *телекомуникациите* контролираат 86% од светскиот пазар (којшто, пак, е вреден цели 300 милијарди долари)! Пред 25 години 180 корпорации ја контролираа светската *индустрија за храна и пијалоци*, а денес истата таа моќ ја делат само 60 „мамутски“ мултинационални компании. До пред две децении 65 *хемиски компании* беа во жестока конкурентска трка на меѓународната сцена, додека денес преку 90% од светскиот пазар на пестициди го владееат само девет компании. Повеќе на: www.mahatma.ecarta.info.

¹¹⁹ Јохан Галтунг: *Трансформација на конфликти со мировни средства (трансценд метод)*; Балкански центар за мир; Скопје, 2000; стр. 88-89.

расата, класата, нацијата, државата, полот, генерацијата и сл. - како нешто добро, па дури и како „свето и прекрасно“. Токму оваа *атрофија на капацитетот за решавање на проблемите*, всушност, објаснува како насилството полека станува сè поприфатливо - бидејќи луѓето се воспитувани некритички да прифаќаат одредени видови насилство како „добри, правилни и, во некоја рака, оправдани“.¹²⁰

Насилната структура може да им наштети на сите или на некои луѓе во таа смисла што им ги негира основните, *базични човекови потреби* – меѓу кои, разни автори [пр. Galtung, Christie, Staub и др.] ги наведуваат: потребата за опстанок и егзистенција (како спротивност на смртта); потребата за идентитет и битисување (како спротивност на бесмисленоста во животот); потребата за благосостојба (како спротивност на оскудацијата и немаштијата - своја или на своите најблиски); потребата за слобода (како спротивност на угнетувањето); потребата за еднаквост (како спротивност на дискриминацијата и диспропорцијата); потребата за сигурност и безбедност (како спротивност на безредието, хулиганството и вандализмот); потребата за самоопределување и независност (како спротивност на зависноста од разни центри на моќ) итн.¹²¹

Со структурното насилство, во кое нема прецизен и препознатлив „извршител“, се среќаваме *во секојдневниот живот* – почнувајќи од аптеката во која не можеш да го најдеш потребниот лек за твојата болест ако немаш пари за „доплата“, преку одбивањето судот да ти ја земе тужбата во работа ако однапред како „аванс“ не си ја платил судската такса, па до неможноста да се запишеш на факултет и да студираш ако немаш уплатница со подмирена [линеарна] „партиципација“ – и, конечно, до тажниот поглед на луѓето кои питаат на улица затоа што немаат друга можност за да преживеат, или пак до твојата дискриминација во автобус т.е. на шалтер, поради тоа што твојот сограѓанин користи различен јазик или „провинцијален“ дијалект.¹²²

Според д-р Ј. Галтунг (Johan Galtung) - професор по мировни студии на неколку светски познати универзитети и пионер на истражувањето на мирот по Втората светска војна - постојат **два главни вида** на структурно насилство:

а) **хоризонтално структурно насилство** – каде што негирана потреба е *идентитетот*. Тоа се случува кога се одвојуваат луѓето кои сакаат да живеат заедно (како што е случајот со Кореја) или, пак, се присилуваат на заеднички живот луѓето кои сакаат да живеат одделно (како што е случајот со Босна). Но, за нас во случајов - со оглед на темата на нашето истражување - доста поинтересно е т.н.

¹²⁰ *Ibid.*; стр. 86-87.

¹²¹ Мурцева-Шкарик: *Ненасилна трансформација на конфликти*, Филозофски факултет, Институт за психологија & Балкански центар за мир; Скопје, 2007; стр. 140.

¹²² Види и кај Ненад Вукосављевиќ: *Ненасилство? – Прирачник за тренинзи од ненасилна разработка на конфликти (за работа со возрасни)*; Центар за ненасилна акција & AUSWÄRTIGES AMT; Белград, 2001; стр. 11.

б) вертикално структурно насилство – кадешто негирани потреби се слободата, благосостојбата или егзистенцијата, и кое првенствено подразбира:

- *алиенација/отуѓување* (културна [над]моќ) – т.е. доминација на одредена „поразвиена“ култура врз друга „понеразвиена“, каде што имаме однос на супериорност и инфериорност;

- *опресија* (политичка [над]моќ) – кога одредена група/групировка/клика ја зела власта во една држава во свои раце, додека мнозинството не е во можност да ја задоволи фундаменталната слобода во одлучувањето за главните животни прашања кои директно го засегаат; и

- *експлоатација* (економска [над]моќ) – безочно искористување на луѓето од страна на економски моќници кои го сконцентрирале капиталот, додека мнозинството се бори за гол опстанок, при што е загрозувана базичната потреба за економска сигурност и вроденото човеково достоинство.¹²³

Бездомништвото, гладот, просењето, невработеноста, сиромаштијата, општата пауперизација, немањето излез за младите, непостоењето социјална и јавна здравствена заштита, корумпираноста на политичарите, непотизмот, кронизмот, успехот на партиските полтрони, давењето во медиокритетството, бајатата паланечка просечност и сл. – како што, впрочем, се покажа и од неодамнешните случувања во арапскиот свет, можат да предизвикаат огромен бран т.н. „одбранбено насилство“ против групата експлоататори, бидејќи длабоките структури имаат и своја сопствена *патологија* – која, пак, е генерирана од неправичноста и нееднаквоста што царуваат на секој чекор и раѓаат оправдани фрустрации кај најголем дел од населението.¹²⁴ По примерот на неодамнешните анализи на Светската банка – која како „јавач на Апокалипсата“ е една од најомразените институции во очите на алтерглобалистите - земеме ли 5% од населението на врвот и ги споредиме нивните приходи и богатство со оние 5% на дното, односот би бил 78:1 во 1988 и 114:1 во 1993 (тоа е последниот временски период за кој постојат „официјални бројки“.) - а денес односот е неколкукратно поголем и затоа официјално недостапен. Истите податоци покажуваат дека 1% од светското население на врвот тогаш имал ист приход како и 57% од населението на дното, што би било пропорционално на околу две и пол милијарди луѓе. Каква е ситуацијата сега, по две децении „систематско раслојување“, можеме само да погодуваме и притоа да се ежиме од нечовечната дискрепанца.

¹²³ Види и Галтунг: *Трансформација на конфликти со мировни средства (трансценд метод)*; Балкански центар за мир; Скопје, 2000; стр. 88.

¹²⁴ Така и Мурцева-Шкарик: *Ненасилна трансформација на конфликти*, Институт за психологија & Балкански центар за мир; Скопје, 2007; стр. 26.

ЗА „НИВНИТЕ“ И „НАШИТЕ“ БРОЕВИ¹²⁵

Тие пишуваат за сопствените истражувања со најпофални зборови и не хипнотизираат да им веруваме. Со нашето незнаење, ние тогаш паѓаме пред нивните стапала.

Махатма Ганди: Хинду Свараџ

Мартин Лутер Кинг (Martin Luther King Junior/1929–1968), во еден од неговите најпознати антимилитаристички говори „*Time to Break Silence*“ разборито ќе заклучи:

Доаѓа време кога тишината е предавство, и тоа време пристигна до нас... Сега ни остана само малку врз коешто можеме да градиме – освен горчината. Ние сме соочени со длабока, но разбирлива недоверба – овој начин на ‘решавање’ на разликите, едноставно не е праведен! Некако ова лудило мора да престане... Ние мораме да го запреме сега.

А токму „сега“ - на денешното ниво на научен развој, кога ги слушаме приказните за глобалната пренаселеност - земјоделството во светот, и тоа онакво какво што е во моментов, произведува 3,5 килограми храна по оброк за секого. Значи по околу 10 kg. храна дневно по глава на жител – иако, за да живее нормално, на еден човек му е доволно и по 1,5 kg. на ден! Ова е количина којашто може да ги нахрани сите живи луѓе на планетата Земја, и плус да остане вишок кој е петпати повеќе од потребното. Но, и покрај овој ноторен факт - околу една милијарда луѓе на нашата планета се хронично гладни (со бројки, за да биде повпечатливо, тоа е 10^{12} односно една единица со дванаесет нули: 1 000 000 000 000). Парадоксот да биде поголем, само во Северна Америка - САД и Канада - на годишно ниво, се фрла храна во вредност од 350 милијарди американски долари. А за да се спасат 11 милиони живи луѓе да не умрат од глад се потребни 11 милијарди долари [една милијарда \$ = спас на еден милион жители] – сума која, на пример, префинетите Европејци годишно ја трошат само за лижење сладолед. А колку за потсетување, во 2005-та, најразвиените земји во светот од групата G-8 ветија дека за пет години (значи до 2010) ќе им помогнат на Земјите во развој со 50 милијарди долари... Дадоа само три.

¹²⁵ Податоците кои тука се прикажани се земен од различни извори кои, со оглед на расположливиот простор, би ги навел сумарно - со цел да нема непотребно дуплирање на изводите. (1) Miroslav Pečujlić: *Globalizacija – Dva lika sveta*, Гутенбергова галаксија [библиотека: „Трагање за миром“, књига 6]; Београд, 2002. (2) Улрих Бек: *Што е глобализација?*, Тера Магика; Скопје, 2003. (3) Алесандро Барико: *Некст – малечка книга за глобализацијата*, Антолог, Скопје, 2010. (4) Никола Кљусев, Тодор Тодоров, Димитрија Новачевски, Таки Фити и Гоце Петрески: *Меѓународниот трансфер на технологијата и Земјите во развој – некои искуства од практиката на Југославија*, Комунист; Скопје, 1987. (5) Наталија Николовска: *Големата илузија „Промени“ – новинарски колумни*, Култура [едиција: „Утрински весник“]; Скопје, 2001. (6) Извадок од книгата *Економија* [група автори] – особено глава 11: „Меѓународна економија“, поглавје „Земји во развој“, стр. 276-299 и др.

Презентирањето на целокупните податоци може да има отрезнувачки ефект врз граѓаните. Кога последиците од економските дејствувања би биле потполно обелоденети, тогаш, во најмала рака, луѓето би биле повнимателни. Се разбира, тоа е и главната причина зошто овие факти не се јавно достапни во официјалните извештаи, туку остануваат надвор од централниот дијалог.¹²⁶

Според *Извештајот за 2009 година* на Програмата за развој на Обединетите нации (UNDP) - којшто е изработен со помош на Светската здравствена организација, при што се опфатени 140 „Земји во развој“ [т.н. Трет свет], од кои 50 спаѓаат во категоријата најслабо развиени, со БДП под 750 \$ по човек - приближно 1/3 од светското население живее во мрак и сè уште, во XXI-от век, нема никаков пристап до електрична енергија! Околу 80% од тие луѓе живеат токму во најслабо развиените земји во Африка, јужно од Сахара. Над 1,5 милијарди луѓе од земјите на Третиот свет немаат никаков пристап до струја, а три милијарди се зависни од тврдо гориво (јаглен и биомаса) кое, главно, го користат за готвење и за затоплување. А токму таквите токсични енергенси се причина за смртта на околу два милиони луѓе годишно - бидејќи го загадуваат воздухот во домовите над максимално дозволените концентрации, предизвикувајќи тешки форми на пневмонија и рак на белите дробови.

Очигледно е дека електрификацијата и обезбедувањето инфраструктура за чиста вода за пиење на локалното население не е на приоритетната листа на тамошните корумпирани влади, кои заедно со своите семејства, живеат во невиден луксуз и благосостојба. Еве на пример во Египет, во 1998, севкупниот приход по глава на жител, на годишно ниво, беше еднаков на сумата којашто е потребна да се изиграат само девет рунди голф во некој елитен клуб за богаташи! А, пак, во главниот град Каиро - каде што во почетокот на 2011, како облик на народното незадоволство изби Револуцијата која предизвика пожар во целиот арапски свет - над половина милион луѓе живеат во т.н. *Град на мртвите* или, да бидеме попрецизни, на градските гробишта (!) во големата египетска метропола, кои се простираат на површина од околу 5 km². За иронијата да биде поголема, овој квартал се наоѓа на само 10 km од најновата елитна област „Катамаја Хајтс“ во којшто комплекс се населени стотина богаташки семејства од „високата класа“ - во домови со оази, градини, езерца, базени, фонтани, сауни, игралишта за голф и за тенис, ложи за сончање и сл.

¹²⁶ Галтунг: *Трансформација на конфликти со мировни средства (трансценд метод)*; БЦМ; Скопје, 2000; стр. 85.

ЗА „НОВИТЕ“ КАСТИ И „НОВАТА“ ПАУПЕРИЗАЦИЈА

Банки дигнаа палати, распнаа мрежи широки...

и кули танки, високи;

Од сичко носат кајмакот, од потта цедат го сокот... маката нам оставаат. (...)

Кондури друзи коваат, с мотика гроб ни копаат!

Рацин: На Струга дуќан да имам [5, 7]

(Коста Апостолов Солев - Рацин/1908-1943)

За разлика од директното насилство – кое Галтунг го нарече „насилство на кастата на воините“, *per analogia* структурното насилство можеме да го наречеме „насилство на кастата на трговците / бизнисмените / богатшите / лихво-банкарите / менаџерите / големопоседниците / капиталистите / буржуите“. Униформираните вооружени сили (армијата и полицијата) се специјализирани за директно насилство, додека пак неуниформираната разуздана пазарна економија (олицетворена преку костумосаните банкери и директори со свечени вратоврски) често се засновува врз структури кои генерираат вештачки финансиски кризи,¹²⁷ подмитување, корупција, социјална неправда, кршење на уставно загарантираните човекови слободи и права [првенствено на оние од економско-социјалната сфера], насилства и криминал. Се прашувате на чија сметка? Се разбира, секогаш и без исклучок на сметка на „обичните“. Како што подвлекува овој доследен и разборит норвешки професор:

Токму на сметка на сиромашните – богатите градат локални, национални, регионални и глобални економски структури [ММФ, Светска банка и др.] кои креираат неизмерно богатство за некои луѓе, додека огромното мнозинство го туркаат во [волшебниот круг на] мизеријата. Најнадарените, некои од нив измамници, секогаш го наоѓаат патот 'нагоре' – но, ова е перспектива без човечко сочувство... За економистот, невработеноста е дури и нешто добро – бидејќи, во тој случај, работодавачите се во состојба повеќе да бираат [на пазарот на трудот]. А дали истата оваа теорија [тој] би ја применил на себеси [или на неговите најблиски].¹²⁸

Специјалниот пратеник на ООН одговорен за прашања поврзани со храната - Жан Зиглер, во едно свое интервју за виенскиот весник *Курир ам зонтаг*, дадено во април

¹²⁷ Една од главните причини за појавата на *светската економска криза* во 2008-2010 е несразмерната распределба на профитот и богатството на првите луѓе на големите светски компании. Имено, во 1976 директорите во Западниот свет земаа плати за 36 пати поголеми од платата на просечниот работник, додека во 1993 просечните директорски плати беа дури 131 пат поголеми од платите на просечните работници!? Стотици милиони луѓе во земјите во развој се останати без работа и без приходи бидејќи рецесијата и кризата ги затворија западните пазари. Вистина губат сите – Бил Гејтс и Ворен Бафет изгубија по 7-8 милијарди долари, исто како и руските тајкуни; ама сепак, им останаа по 40-50 милијарди за „црни денови“. Оние, пак, што ја изгубија работата, изгубија 100% - па нека е тоа и 50 \$ месечно.

¹²⁸ Ј. Галтунг: *Трансформација на конфликти со мировни средства (трансцендентен метод)*; Балкански центар за мир; Скопје, 2000; стр. 82-83.

2010, оцени дека растот на глобалните цени на храната води кон „егзодус“, а пазарите со земјоделски производи донесоа „хорор“ во светот! Растот на производството на биогорива, спекулативната активност на пазарот на сировини и аграрните субвенции во ЕУ го прават Западот одговорен за масовен глад во сиромашните земји. Според него, токму мултинационалните компании (ТНК), во спрега со политичарите чии предизборни кампањи благонадежно ги финансираат, се одговорни за структурното насилство низ светот. Зиглер го оквалификува и како „лудило“ убедувањето дека гладот е судбинска работа и додаде:

Гладот веќе одамна не е работа на судбината. Попрво би рекол дека зад секоја негова жртва се крие по едно убиство! Да, [токму така] ова е тивко масовно убиство... Постои едно стадо трговци, шпекуланти и финансиски бандити кои дивеат и градат свет на нееднаквости и ужас. Мора на тоа да се стави точка.¹²⁹

На истата бранова должина – потсвесно дополнувајќи ја познатата Гандиева мисла дека *сиромаштијата е најсуровиот облик на насилство* – Бауман (Z. Bauman), во неговото дело *Globalizacija* (PIW, Warszawa, 2000; p. 89) ќе запише: „Богатството е [наводно] глобално, сиромаштијата е [реално] локална“ – и воопшто нема да погреша. Имено, иако денес над четири милијарди жители на планетава живеат на Јужната Хемисфера (што е 2/3 од светската популација), тие поседуваат едвај 1/5 од вкупното светско богатство. Во нашево совремие, околу 1,3 милијарди луѓе – главно во Африка и Азија – живеат во крајна мизерија, односно се екстремно сиромашни. Поради бедата и безизлезот во кој се наоѓаат, дел од овие луѓе се принудени да си ги продаваат своите родени деца или, пак, своите внатрешни органи. Така, на пример, 15.000 бубрези годишно завршуваат само во арапските земји, токму од државите на Третиот свет, преку нелегалната трговија со човечки органи! Според *Извештај на UNICEF за 2009* – годишно, над девет и пол милиони деца (9.700.000) не го дочекуваат својот петти роденден! Тие умираат од глад и заразни болести за кои веќе одамна постои лек и коишто, во над 80% од случаите, релативно лесно и успешно можат да бидат излекувани со сосема обични лекарски третмани. Со други зборови, секој ден умираат над 26.000 деца – што значи дека со секој изминат час умираат околу 1.100 деца; со секоја измината минута умираат околу 20 деца, а на секои три секунди умира по едно дете. Да биде посликовито – само за два дена умираат повеќе деца отколку што беа убиени американски војници во долгогодишната Виетнамска војна. А, пак, секоја 26-та африканска трудница и идна мајка умира од компликации за време на бременоста или при породувањето.

Во Субсахарска Африка, најсиромашниот регион во светот, 20 држави денес – по сите спроведени „реформи“ и добиени „хуманитарни“ грантови и донации – имаат

¹²⁹ Изјавата е преземена од <http://www.idividi.com.mk/vesti/svet/437174> (пристан: 7.IV.2011).

реално помал приход *per capita* отколку што имаа во доцните 1970^{ти}! А токму овој „гладен (црн) регион“ со секоја измината минута плаќа по 25.000 \$ само за отплата на доспеани камати за позајмените кредити од „доброволно“ склучените аранжмани со ММФ и Светската Банка - кои притоа, со своите ригорозни програми насочени против сè што е „јавно“ - буквално ги разорија и ги ничкосаа локалните економии! Иако луѓето на прв поглед тоа не го гледаат, сепак, се чини дека сè уште - како и досега - сиромашниот Југ го „спонзорира“ богатиот Север. *Nihil sub Sole novum*.

Но, светот е „обременет со сиромаштво“ (Шкарик),¹³⁰ како најопиплив облик на структурното насилство, дури и во богатите индустријализирани *високоразвиени западни земји*. И тука никој не води грижа за сиромашните кои немаат ништо, па согласно тоа се третирани и како да не се ништо - т.е. едноставно и ладнокрвно се игнорирани од системот и неговите управувачи. Овие најзагрозени, непривилегирани и маргинализирани групи, иако безгласни - сепак се „нумерички супериорни“ во повеќето држави, вклучувајќи ги и САД. Во оваа земја, во 2006-та, 85% од богатството го имаа само петтемина најбогати Американци. Колку за илустрација, во „најдемократската држава на светот“, има четири милиони бездомници (4.000.000), 30 милиони невработени (30.000.000); околу 46 милиони (46.000.000) Американци немаат здравствено осигурување, а други 25 милиони (25.000.000) имаат несоодветно осигурување кое не им пружа речиси никаква заштита. Заstraшувачки делува податокот дека богатството на мултимилијардерот Бил Гејтс - кој, патем речено, е еден од „похуманите“ во низата - во еден момент беше еднакво на збирната нето-вредност на 106 милиони (106.000.000) најсиромашни Американци! Денес во светот постојат 48 држави чиешто заеднички GDP е помал од имотот на тројцата најбогати службеници на *Microsoft*.

Зашеметувачки делува податокот дека кредитори (доверители) се само 10% од целокупното население на Земјата, додека должници се сите преостанати 90% од светската популација! 358 енормно богати *мултимилијардери* денес поседуваат повеќе од она што половина човештво заедно го заработува. А, на светско ниво, над една милијарда жители се вбројуваат во категоријата *бездомници*. Значи, во ерата на Третата технолошка револуција која ја донесе масовната компјутеризација и роботизација, покривот над глава е проблем за над 1/6 од светското население, а само во урбаните средини - според проценките на ООН вршени по одредени параметри - секој трет жител живее во субстандардни услови! На пример, само во Вашингтон - главниот град на САД, има 12.000 бездомници. Но, ситуацијата е збунувачка кога ќе се дознае дека половината

¹³⁰ Светомир Шкарик: „Македонија да зачекори по стапките на Ганди“ (интервју); *Македонско сонце*, бр. 665; 30 март 2007; стр. 12.

од нив не се невработени, туку напротив – работат со полно работно време, и повторно не се во состојба да си обезбедат сопствен дом.¹³¹

ЗА МАКЕДОНСКАТА „СУВЕРЕНА, САМОСТОЈНА, ДЕМОКРАТСКА И СОЦИЈАЛНА ДРЖАВА“¹³²

*Многу начини има, некој човек да го снема:
Некому можеш нож во стомак да му забиеш,
Некому од уста лебот да му го одземеш,
Некого од болест да не го излекуваш,
Некого в лоша кука да го ставиш да живее,
Некого на самоубиство да го натераш,
Некого со работа непрестајно да го тормозиш,
Некого во војна да го однесеш...*
[А] само нешто од ова е забрането во нашата држава.
Бертолд Брехт (Eugen Berthold Friedrich Brecht/1898–1956)

Кај нас во Република Македонија, која според Уставот е „социјална држава“ (чл. 1, ст.1 од УРМ), живеачката на голем дел од граѓаните наместо да се подобрува, постојано и непрекинато се влошува. Во продолжение следат некои од помалку експонираните факти:

- **сиромаштијата, по „успешно спроведената транзиција“, е повисока од кога било порано!**¹³³ Според најновите достапни информации на Државниот завод за статистика, во 2009 година 31,1% од домаќинствата (речиси секое трето) беше сиромашно – што е официјално највисоката стапка на сиромаштија од осамостојувањето! И не само тоа, туку и *индексот на длабочината на сиромаштијата*, кој мери колку сиромашните се длабоко во сиромаштија, покажа најлоша бројка досега – 10,1. Загрижува и податокот дека вработеноста на членовите на семејството сè помалку обезбедува пристапен живот без сиромаштија. Имено, од 2006, поголемиот дел од сиромашните домаќинства имаа по некој вработен член! Во 2009, во 42,7% од случаите сите членови на домаќинството биле невработени а 57,3% од сиромашните домаќинства

¹³¹ *Direktna akcija* – propagandni bilten Sindikalne konfederacije „Anarho-sindikalistička inicijativa“; epoha II, #4; Beograd, 2009; (rubrika: Duh vremena), str. 8.

¹³² *До еден работник* - памфлет на Движењето за социјална правда „Ленка“ по повод Први мај (2011) - Денот на трудот; стр. 8-9 [автор на овој дел, под наслов „Социјална неправда“, е д-р Здравко Савески].

¹³³ За оваа ретко истражувана, а суштинска, проблематика види ги и студиите на д-р Илија Ацески: *Општеството и човекот во транзицијата (Македонскиот случај)*; Екопрес, Скопје, 1995 како и коавторското дело на Здравко Савески, Димитар Апасиев, Александар Ковачевски и Кире Василев: *Обезвреднување на трудот – Анализа на трудово-правната легислатива во периодот на транзицијата*, ДСП „Ленка“ во соработка со „Rosa Luxemburg“ Foundation; Скопје, 2010.

имаа барем по некој вработен член. Ова само ни говори дека да бидеш „вработен“ во РМ не е исто што и тоа да водиш „нормален“ живот, ослободен од стресот за тоа како ќе го преживееш месецот;

- **невработените постојано се над 30% од граѓаните, а голем дел од нив и долгорочно!** Кога ќе се вработат, на нашите работници сè повеќе им се кршат и најосновните работнички права и им се дава најниска можна плата. Но, голем е бројот на луѓе кои не можат ниту да се вработат! Поради погрешната економска политика, за која намалувањето на невработеноста не е главната цел, веќе над 20 години имаме невработеност која е највисока во Европа – опфаќајќи дури 1/3 од работоспособното, продуктивно население. И наместо таа да се намалува преку отворање нови работни места, сè почесто се „намалува“ по административен пат. Односно, се изнаоѓаат „брилијантни“ начини како невработените лица да не можат да се пријават за невработени и како тие да бидат избришани од евиденцијата на невработени! Особено е проблематично тоа што не може да се пријави како невработен оној човек кој самиот ќе си даде отказ од работа (бидејќи, на пример, вчерашниот комунистички директор, а денешен капиталистички „газда“ му врши перманентен мобинг);

- **класните разлики стануваат фрапантно и недозволиво големи!** Додека мнозинството едвај и сè потешко успева да „врзе“ крај со крај, некои во Македонија буквално не знаат што да им прават на парите! Според податоците на Управата за јавни приходи, во 2009 година највисоката бруто-плата изнесуваше над 63.000 ЕУР месечно!!! Поради важните поволности што државата наместо на сиромашните им ги дава на богатите (во овој случај – плаќање придонеси не на цел износ од платата, туку само на еден нејзин дел), најплатениот човек во Македонија во 2009 земаше цели 56.800 ЕУР месечно! Можете ли да си ја замислите оваа сума? Ова *de facto* значи дека оној што зема плата од 10.000 денари месечно [а тоа се најголемиот дел од вработените во РМ, особено оние од приватниот сектор], треба да работи неверојатни 349 месеци или цели 29 години (!), што е практично цел работен век, за да земе исто колку што овој господин зема за само триесет дена. А ова веќе ги надминува сите граници на толерирана нееднаквост меѓу луѓето во едно општество.

Додека сево ова се случува пред нашите очи, во нашата „социјална држава“, владите – било од левицата, било од десницата - не прават ништо! Поточно, прават – им овозможуваат сè повеќе на богатите да се богатат и сè повеќе ја намалуваат помошта на оние на кои таа им е најпотребна. И постојано ја шират заблудата дека премногу буџетски средства се одвојуваат за „социјални трансфери“! А еве што кажуваат бројките:

- **паричните средства што Агенцијата за вработување на РМ ги издвојува за обезбедување паричен надоместок и други права за време на невработеност за само пет години (2004–2009), се намалени за цели 42%!** Од околу 115 милиони ЕУР, овие

средства се намалени на околу 66 милиони ЕУР! За истиот период, бројот на невработени *de iure* т.е. формално е намален за само десетина илјади [од 309.286 во 2004, на 298.873 во 2009-та], и тоа благодарение на тоа што, дури и по цена на противуставноста, сè поголем број лица веќе не можат да се пријавуваат како невработени (пр. основачите на здруженија на граѓани – кои во РМ се околу 40-50.000).

- **паричниот надоместок во случај на привремена невработеност** го земаат сè помалку невработени и за сè пократко време! Ако пред десет години овој надоместок го земаа 34.963 невработени лица, кон крајот на 2010 него го земаа само 24.263 невработени (што е под 8% од нивниот вкупен број)! Ако во 1991 година, оној работник со работен стаж од 20 години што ќе ја изгубеше работата и што ќе ги оствареше критериумите да зема паричен надоместок имаше право на овој надоместок цели 36 месеци [три години] - денес, ако има среќа да ги оствари критериумите кои со секоја законска измена сè повеќе и повеќе се заоструваат, има право да зема паричен надоместок само десет месеци [неполна година]!

- **постојано се „чисти“ списокот на приматели на социјална парична помош!** Бројот на „социјални случаи“ постојано се намалува, но не поради тоа што тие повеќе не се загрозени, туку бидејќи сè потешко е да се исполнат критериумите за добивање социјална парична помош и бидејќи, и за најмала причина, се одзема правото на примање на помошта чија исплата доцни и по неколку месеци. Така, додека во 2000 имаше 73.074 корисници на социјална парична помош, во 2008 овој број е намален на 57.687, односно за цели 21%. А да биде иронијата поголема - сиромаштијата во периодот 2000–2008 не само што се намали, туку и се зголеми за цели 6,4% (од 22,3% во 2000, на 28,7% во 2008 год.). А на дотогашните приматели на оваа „помош“ од срамни и недостоинствени 800 денари, особено по најновиот бран поскапувања во 2010, им е „понудено“ да се хранат од црковно-народните кујни или, пак, од уличните контејнери. Можеби најдобар показател за степенот на ароганција на моќта е следното: Социјалната инспекција при МТСП се пофали дека во 2008-та, при постапката на преиспитување на корисниците на права од социјална заштита, го намали бројот на корисници дури за фантастични 18.893 корисници и дека „успеала да заштеди во Буџетот [на грбот на најранливите категории граѓани] околу 790.000 ЕУР“. Да го парафразираме тука нашиот познат философ Ферид Мухиќ кој, во едно свое неодамнешно интервју, говорејќи за *меритократијата*, меѓу другото изјави: „Ставени меѓу дефетизмот на својата позиција и демагогијата на богатите егоисти – социјалните случаи можат само да плачат... Грижата [за овие трагични судбини, недозоволиво] од општествена обврска од највисок ранг, се поместува во сферата на прашање на совеста и добрата волја на богатите поединци“.¹³⁴

¹³⁴ *Глобус* – неделен весник, бр. 197; 25.1.2011; рубрика: Македонија („Сиромашните ќе маршираат по улиците“ – автор Љ. Костовски).

ЗА НАШИТЕ МЕТОДИ НА БОРБА „У НОВИОТ НИ ВЕК“

Угаснете и светлини! Мрак да биде - каракамен.

Има, има в темнината нешто живо пак да свети:

има болка на душата, има души неранети...

Кочо Рацин: „Елегии за тебе“

(Бели мугри, Самобор, 1939)

Брилијантниот христијански индивидуален анархист Толстој (гроф Лев Николаевич Толстој/1828–1910) - човекот кој во 1901 беше екскомунициран од Руската православна црква, и чијашто неизвалкана моралност беше инспирација за подоцнежните величини од рангот на Ганди и на Лутер Кинг - во своите *Исповеди* ќе запише: „И јас живеам во заблудата на учените, богати и себични луѓе од моето тесно окружување... А милиони кои некогаш живеаа, а кои живеат и сега - како повеќе да не се луѓе, туку некој вид сверови. [Едноставно] јас ја немав нивната бесчувствителност.“¹³⁵

Понесен од оваа идеја и го направив овој обид за демистификација на бездушниот неолибералистички глобализам. Но, свесен сум дека тој, сам по себе, не го поништува самиот концепт на „структурата“ – па, според тоа, и не е доволен за нејзино уривање. Впрочем, реалноста е мешавина од силни актери зад сцената и анонимни луѓе на сцената. Голем број многу мали играчи (т.е. „обични луѓе“, со сета резерва кон овој термин и неговата пејоративна конотација) ги сочинуваат „масите“ и „пазарите“ - како збир на многубројни и мали дела. А токму тука се отвора широкиот простор за граѓанскиот, социјално освестен, надпартиски, ненасилен и *ангажиран општествен активизам* – преку мобилизирање на овие „мали [понижени и навредени] луѓе“ кои се жртви на „големите [арогантни и возгордеани] играчи“ во систем кој продуцира структурно насилство и преку зголемување на нивната свесност дека, потенцијално, сите ние сме силни!¹³⁶

Впрочем, градењето мирљубива култура претставува начин за градење на подобри структури со човечки лик. Оштетувањето на здравата социјална структура, преку наметнувањето компетитивен „систем на конкуренција која го разјадува животот“ (Ганди), наместо длабоко молчење – барем кај активистите и интелектуалците кои се *polites*, а не *idiotes* [во класичното античко сфаќање на овие два термина] - треба да предизвика длабок отпор, ненасилна непослушност и жестока критика преку издржана и аргументирана *системска анализа*. Оти, повторно да го парафразираме Ганди, барањата

¹³⁵ Лав Николаевич Толстој во обработеното оригинално издание на книгата: *Изречения Магомета не вошедшие в Коран* („Посредник“, октомври, 1909) во превод на македонски како *Толстој за Мухамед – нека е Божијот мир над Него*; Студентски клуб; Скопје, 2008; стр. 112.

¹³⁶ Галтунг: *Трансформација на конфликти со мировни средства*; БЦМ; Скопје, 2000; стр. 89.

само ја покажуваат нашата ментална состојба: барајќи нема ништо да добиеме – треба сами да си го земеме она што природно ни припаѓа! Експлоатацијата на сиромашниот може да згасне не преку уривање на малубројните милионери, туку преку отстранување на незнаењето на сиромашниот и преку негово поучување за организирана несоработка со експлоататорите.¹³⁷

Во оваа ситуација, граѓаните кои се напиќани в кош, од своја страна, не смеат да ја прифатат рамнодушноста како животен став и да се помират со сè и сешто што се случува околу нив. Како што укажува контроверзниот љубљански професор со светско реноме С. Жижек (Slavoj Žižek): „Ако сакаме да ја совладаме ефективната општествена моќ - мораме најнапред да ја разбиеме нејзината фантазматична власт врз нас“. Со други зборови, да го совладаме *фантазматскиот страв* и закана од безличното битие на Власта - која, по дефиниција, управува токму благодарение на нашето незнаење, помирување и стравување.¹³⁸ Оти храброста за нашите чинови не иде со времето – таа е безвременска и лежи во отсуството на стравот, а не во големите мускули.

Кон крајот на овој труд, ми се чини уместно, да изложам дел од отвореното писмо на поранешниот полски министер за труд Ј. Курон (Jacek Jan Kuroń/1934–2004), *„До моите пријатели - алтерглобалисти“*, каде овој активист за работничките права, ни открива еден величествен и неосквернет пристап кон современата политика:

Ние имаме неограничени можности и моќ за човечко производство, но и покрај тоа мизеријата и беззаконието сè уште растат. Мнозинството од човештвото воопшто нема пристап до 'културата' – што значи, овие луѓе не можат ниту да си ги искористат своите шанси. Ти си тој, мој драг пријателе, што може да го постигне она што денешните елити не можат – да создадеш нова концепција на социјална соработка, остварувајќи ги идеалите на слободата, еднаквоста и социјалната правда. Предизвикот на 'едукативната револуција' стои пред тебе – ако ги отстраниме сите пречки од нашиот пат ќе бидеме во можност на секој жител на земјинава топка да му овозможиме пристап до Културата.¹³⁹ Ништо повеќе, ништо помалку!

А во еден луциден говор на големиот Џиду Кришнамурти (Jiddu Krishnamurti/1895–1986) - човекот кој со својот *антидогматизам* се определи за радикално индивидуален и строго неинституционален начин на дејствување и кој над пет децении патуваше

¹³⁷ С. Шкарик: „Македонија да зачекори по стапките на Ганди“ (интервју); *Македонско сонце*, бр. 665; 30 март 2007; стр. 12.

¹³⁸ Цит. сп. Е. Шелева: *Заробеници на денот* [V. Власт и патологија] – „Нултиот степен на власта“; <http://www.e-books.com.mk/05kolumni/2002/sheleva/zapis.asp?id=32>.

¹³⁹ J. Kuroń: *List do przyjaciół antyglobalistów*, Warszawa, 2004 – преземено од: www.trybuna.com.pl [пристап на 27.IV.2004]. Ова е извадок од трудот на младиот полски истражувач Павел Рудницки (Paweł Rudnicki): „Андрологија на улицата“ [2004] кој ќе биде објавен во новото издание на првото македонско електронско списание за антиглобализам *Махатма* (www.mahatma.mk). Преводот од англиски јазик е мој.

држејќи вдахновени предавања ширум светот, притоа инспирирајќи луѓе од калибарот на Далај Лама, Хаксли, Џ. Нехру, Хенри Милер, Бернард Шо и многу други видни интелектуалци и активисти - тој, во одговор на едно провокативно прашање за „луѓето од дното кои одат со патерици“ и „надлуѓето кои се на врвот“, го изјави следново:

...[Па дали вие воопшто] гледате што се случува во светот? На врвот се силните и моќни луѓе, кои ја имаат власта и ја злоупотребуваат; на дното, пак, се слабите и благите - кои се борат и прпелкаат. Наспроти ова, сетете се [само] како дрвото ја црпи силата и убавината од своите длабоки и скриени корени [кои се на дното] (...) Во човечкото општество, барем во ваквото какво што денес е уредено, слабите ги потпираат јаките и моќните. Во природата, пак, јаките и моќните ги потпираат слабите! [И] сè додека проблемите ги набљудувате со изопачен, искривен дух - ќе ја прифаќате ваквата состојба [како сосем нормална и вообичаена].

Но, јас го гледам проблемот од друга перспектива... Вашите уверенија не се плод на вашето [лично] размислување - вие само го повторувате она што ви го зборуваат авторитетите, трупате цитати, противставувате еден авторитет на друг, стар на нов. На тоа [јас] немам што да ви речам. Ама, ако го погледнете животот од гледиштето каде никаков авторитет не го искривил, [осквернил] ниту осакатил - гледиште што не е потпрено со туѓо знаење, туку со знаење што произлегува од вашите сопствени страдања (!!!), од вашите мисли, од вашата култура, од вашето промислување, од вашата љубов - тогаш ќе го разберете ова што ви го говорам, бидејќи размислувањето на срцето е [всушност] Разбирањето... Јас лично - а се надевам дека ќе го сфатите она што сега ќе ви го кажам - немам никакви уверенија [дипломи и признанија] и не припаѓам на ниедна традиција. Отсекогаш имав ваков став кон животот. Бидејќи е очигледно дека животот, од ден на ден, се менува - уверенијата и традициите не само што ми се бескорисни, туку кога би допуштил да ме окуваат би ме спречиле да го разберам животот... Вие можете да се ослободите себеси каде и да сте и какви и да се околностите околу вас - но, тоа значи дека мора да имате сила на гениј - зашто, најпосле, генијалноста е таа способност на човекот да се извлече од состојбите во кои е вплеткан, способност да се извлече од 'маѓепсаниот круг'...

На ова можете да ми речете: „[Но,] јас немам толкава сила“. Јас напoлно се согласувам со вас. [Ама] за да ја откриете својата Сила, моќта што е во вас, мора да бидете подготвени и да имате желба да се фатите во костец со предизвици [и неволји] од секаков вид. А [вие] токму тоа не сакате да го сторите... [Оти,] **Човекот е сам свој Ослободител!**¹⁴⁰

Клучни зборови: структурно насилство, сиромаштија, пауперизација, глад, „Земји во развој“ (Трет свет), транс-национални корпорации (ТНК), приход, кризи, култура.

¹⁴⁰ Овој дел, од едно од последните предавања на Кришнамурти, е преземен од периодичното списание *Јога - здравје и хармонија*, бр. 2/1996 (рубрика: „Големи учители“), стр. 32-34. Преводот од делото *Једина револуција* е на Стеван Милиќ.

ВЛИЈАНИЕТО НА ЕКОНОМСКИТЕ СЛУЧУВАЊА ВРЗ БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА И ЕВРОАТЛАНТСКИТЕ ИНТЕГРАЦИИ

Марјан ЃУРОВСКИ

ABSTRACT:

The idea of economic security is placed into a debate about the nature of the relationship between political structure of international (in) order and economic structure of the world market. The main contradiction of the relationship creates differing views about which has primacy in this relationship: the state and society or the market, and whether individual economic actors may be entitled to the protection of the functioning of the market. The global financial crisis is inevitable economic and security implications for NATO and its Member States. Two priorities are especially important for NATO-reducing defense costs and legal extracting lessons from the crisis. The economic crisis has replaced terrorism as the primary security concern in the near future. "The crisis frightening resembles to the terrorist attack. In order to destabilize the country, the terrorists typically use a limited destruction of lives and property as you would a massive economic and social costs. Jeopardizing the basic financial or physical infrastructure (e.g. transport, energy, communications links) January terrorists force the Government and people of defensive action. The frightened consumers are withdrawn from the market stopping the economic growth and giving thus contributing to unemployment and political instability.

Otherwise the first moment when the idea Macedonia to join NATO appeared, public debate was focused on political and military aspects of the issue. In addition to political and security, joining the most powerful political-military alliance of the Republic of Macedonia will bring many economic benefits especially in the 'посттрециски' period include the Republic of Macedonia.

Membership of NATO alliance countries that joined the union brought this expansion of foreign investments and in some countries, they tripled. This paper examines the economic dimensions of future membership of Macedonia and other countries of Southeastern Europe in NATO. He is scheduled to make proposals that would guidelines presented a plan for future action in connection with NATO enlargement: how to be supported by the business and be used for general benefit of business environments and society as a whole. Set the basic aspects of the economic dimension of enlargement of NATO in Southeast Europe: The link between security and safety and trade union amid economic crisis; economic role of

modernization of the military - the defense sector; impact on military industry and particularly on the civilian sectors of industry and the overall economy.

Keywords: economics, security, jobs, foreign investment, NATO

АПСТРАКТ:

Идејата за економската безбедност е поставена во исполитизираната расправа за природата на односот помеѓу политичката структура на меѓународниот (не)ред и економската структура на светскиот пазар. Главната противречност на односот создава различни гледишта за тоа, кој има предност во овој однос: државата и општеството или пак пазарот, како и дали воопшто индивидуалните економски актери може да имаат право на заштита од функционирањето на пазарот?

Од светската финансиска криза неизбежни се економските и безбедносни последици за НАТО и нејзините земји членки. Два приоритета се особено значајни за НАТО: намалување на одбранбените трошоци и извлекување правни поуки од кризата. Економската криза го замени тероризмот како „примарна безбедносна грижа во блиска иднина“. Кризата застрашувачки наликува на терористички напад. За да ја дестабилизираат државата, терористите типично користат ограничена деструкција на животите и имотите за да направат масовни економски и социјални трошоци. Загрозувајќи ја клучната финансиска или физичка инфраструктура (на пример: транспорт, енергетски извори, комуникациски врски) терористите ја присилуваат Владата и населението на одбранбена акција. Уплашените потрошувачи се повлекуваат од пазарот запирајќи го економскиот раст и давајќи на тој начин придонес кон невработеноста и политичката нестабилност.

Инаку од првиот момент кога се појави идејата Република Македонија да стане членка на НАТО, јавната дебата е фокусирана на политичките и воените аспекти на ова прашање. Покрај политичките и безбедносните, пристапување кон најмоќниот политичко-воен сојуз на Република Македонија ќе ѝ донесе бројни економски придобивки особено во пострецесискиот период кој ја опфати и Република Македонија.

Членството во НАТО-алијансата на земјите што пристапија во овој сојуз им донесе експанзија на странски вложувања и во некои земји тие тројно се зголемија.

Овој труд ги разгледува економските димензии на идното членство на Република Македонија и други земји од Југоисточна Европа во НАТО. Тој треба да даде предлози кои би претставувале насоки на еден иден план за делување во врска со проширувањето на НАТО: како тоа да биде поткрепено од бизнисот и како да биде искористено за општа полза и на бизнис средините и на општеството како целина. Зацртани се основни аспекти на економската димензија на проширувањето на НАТО во Југоисточна Европа: врската помеѓу безбедноста и сигурноста и стопанската заедница

во услови на економска криза; економската улога на модернизацијата на воено-одбранбениот сектор; одразот врз воената индустрија и особено врз секторите на цивилната индустрија и целокупната економија.

Клучни зборови: економија, безбедност, вработувања, странски инвестиции, НАТО

ВОВЕД

Идејата за економската безбедност е поставена во исполитизираната расправа за природата на односот помеѓу политичката структура на меѓународниот (не)ред и економската структура на светскиот пазар¹⁴¹. Главната противречност на односот создава различни гледишта за тоа, кој има предност во овој однос: државата и општеството или пак пазарот, како и дали воопшто индивидуалните економски актери може да имаат право на заштита од функционирањето на пазарот. Овие различни погледи претставуваат неспоиви идеолошки основи и создаваат различни логики и приоритети на економската безбедност¹⁴².

Меркантилистите и неомеркантилистите ѝ даваат предност на политиката. Според нивното мислење, државата мора да ја следи социјалната и политичката цел, со што создава општествена благосостојба и обезбедува безбедност, потребна за егзистенција на поединците како и за функционирање на претпријатијата и пазарите. Во меѓународниот економски систем националниот економски успех може да се постигне само за сметка на другите држави¹⁴³. Затоа, економската безбедност е дел од пошироките приоритети на државата, односно националната безбедност. Меркантилизмот заедно со социјализмот, кој исто така ѝ дава предност на државата наспроти пазарот, претставува форма на економски национализам¹⁴⁴.

Поради победата на капиталистичкиот блок, која ги ослабе елементите на економскиот национализам, по завршувањето на Студената војна теоретската расправа за економската безбедност се водеше пред сè во склад со насоките на чистиот либерализам, кој тежнее кон целосно подредување на општествените норми на пазарните¹⁴⁵. Либералите тврдат дека економијата мора да биде основа на општеството и дека пазарот мора да функционира што е можно послободно, без какво било мешање на државата. Крајната цел на либерализмот е трансформирање на националните економии со различни валути и ограничувања на мобилноста на производните фактори во светска економија со релативно неограничената мобилност на стоките и услугите,

¹⁴¹ Buzan, B. (1991). *People, States and Fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era*. Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf.

¹⁴² McKinlay, R. D. in Little, R. (1986). *Global Problems and World Order*. London, Pinter

¹⁴³ Luciani, G. (1989). The Economic Content of Security. *Journal of Public Policy*, 8(2), 152 - 75

¹⁴⁴ Mayall, J. (1984). Reflections on the "new" economic nationalism. *Review of International Studies*, 10(4)

¹⁴⁵ Sheehan, M. (2005). *International Security. An Analytical Survey*. London, Lynne Rienner Publisher Inc

капиталот и луѓето¹⁴⁶. Либералите ја ценат економската ефикасност и сметаат дека меѓународните економски односи предизвикуваат општа корист. Затоа, од нивен аспект главната цел на економската безбедност е да се развијат правила, кои ќе овозможат мобилност на производните фактори помеѓу националните економии¹⁴⁷. Либералната идеја за економска безбедност се базира пред сè на создавање стабилни услови, во кои одделни економски актери безмилосно ќе си конкурираат.

Бидејќи државите и поединците, сè додека не се воспостави светски социјален систем, ќе ја поддржуваат економската ефикасност на светската економија, само доколку имаат корист од тоа, одделни елементи на економскиот национализам остануваат. Сепак, современата расправа за економската безбедност ја карактеризира доминацијата на либерализмот и последиците од неговото спроведување, кои се манифестираат во проблемите, како да се одржува економска и политичка стабилност и како да се решава продлабочениот расчекор помеѓу богатите и сиромашните, која настанува поради слободните пазари, како и истовременото намалување на моќта и улогата на државата. Ова значи дека современата расправа за економската безбедност се сосредоточува пред сè на нестабилноста и нееднаквоста.

Нестабилноста произлегува од релативното економско пропаѓање на единствената преостаната хегемонистичка сила¹⁴⁸ и од националните и меѓународните управувачки проблеми, кои настануваат поради забрзаната интеграција и либерализација на светската економија¹⁴⁹. Интеграцијата и либерализацијата на светската економија, најпрвин на подрачјето на трговијата, во почетокот на седумдесеттите години од минатиот век, а исто така и на подрачјето на финансиите, имено предизвика два ефекта. Прво, **националните економии** станаа **поизложени на конкуренцијата на светскиот стоковен и финансиски пазар**. Последично, зголемената **невработеност и деиндустријализација** станаа закана за благосостојбата и сувереноста за оние држави, кои не беа најуспешни во ваква околина¹⁵⁰. Некои дури сметаат дека поради ова светската економија стана закана за државата, односно за традиционалното сфаќање на улогата на државата. Второ, сите **национални економии**, кои се прилагодија на отворениот трговски и финансиски систем, станаа **зависни од своето тековно работење**. Затоа сите национални економии беа загрозени од **кризата во меѓународниот економски систем**, која ги прекина светските текови на стока, услуги и капитал.

¹⁴⁶ Polany, K. (1957). The Great Transformation. Boston, Beacon Press

¹⁴⁷ Buzan, B., Waeber, O., de Wilde, J. (1998). Security: A New Framework for Analysis. Boulder, Lynne Rienner Publishers

¹⁴⁸ Strange, S. (1984). The Global Political Economy, 1959-84. International Journal

¹⁴⁹ Keohane, R. O. (1984). After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy. Princeton, Princeton University Press

¹⁵⁰ Strange, S. (1984). The Global Political Economy, 1959-84. International Journal, 39(2), 267 - 283

Кај нееднаквоста како важно прашање на економската безбедност, разликуваме национално и меѓународно ниво. Додека првото произлегува од улогата на државата, нееднаквоста на меѓународно ниво настанува поради неповолната економска положба на поголем дел од државите во развој, која е последица од нивната, уште од колонијалните времиња наследена зависна економска положба од понудувачите на сировини. Функционирањето на овие држави е политички независно, но сепак многу проткаено со влијанието на светскиот пазар и политичките интереси, како и обременето со општеството, чија традиција, знаење, ресурси и внатрешни поделби, кои по правило обезбедуваат лоша основа за развој на современа национална економија¹⁵¹.

ЕКОНОМСКИ ЗАКАНИ ПО БЕЗБЕДНОСТА

Расправите за економската безбедност произлегуваат од напнатоста помеѓу ранливоста и ефикасноста кои континуирано се појавуваат на сите нивоа на економската активност од поединците и претпријатијата до државата и меѓународниот економски систем како целина.

МЕЃУНАРОДЕН ЕКОНОМСКИ СИСТЕМ

Најмалку два вида внатрешни напнатости истовремено го слабеат постојниот меѓународен економски систем. **Степенувањето на трговската конкурентност**, кое е логична последица на зголемениот обем на производители на речиси сите подрачја, што пак резултира со деиндустријализација на постарите понудувачи, кои станале неконкурентни¹⁵². Глобализацијата на економската ефикасност е добра за потрошувачите, додека на друга страна предизвикува голем притисок врз понудуваните, кои постојано мора да се прилагодуваат, доколку сакаат да преживеат. Слично, **финансиската либерализација** на некои економски актери им овозможува толкава слобода, што можат да ги следат само своите интереси, кои пак ги надминуваат капацитетите на меѓународниот економски систем, а со тоа и го загрозуваат истиот. Така моќните светски финансиски актери по желба можат да напаѓаат различни национални валути па дури и да уништат проекти за стабилизација на менувачките курсеви (ERM), кои доколку би успеале, значително би им ја намалиле заработката од менување валути и финансиски шпекулации¹⁵³. Ваквиот развој на случувањата може да ја продлабочи кризата на меѓународниот економски систем на два начина. Да ја ослаби способноста на државите да се справат со националните последици од степенувањето на трговската

¹⁵¹ Galtung, J. (1971). A structural Theory of Imperialism. *Journal of Peace and Research*, 8(2), 81 - 118

¹⁵² Paye, J. (1994) Merciless Competition: Time for New Rules? *International Economic Insights*, 5(1)

¹⁵³ Cox, R. (1994). Global Restructuring: Making Sense of Changing International Political Economy. Stubbs, R. in Underhill G. (ur.) *Political Economy of the Changing Global Order*. Toronto, McClelland in Stewart

конкуренција. Со неконтролиран менувачки курс да го комплицира создавањето и изведувањето на националните индустриски политики. Веќе се појави и голема криза на меѓународниот економски систем заради неоптималната искористеност на кредитите¹⁵⁴. Затоа развојот на светскиот финансиски систем, кој впрочем придонесува за развојот, флексибилноста и независноста на економското управување, со нестабилноста, нееднаквоста, можноста за политичко искористување и можно пропаѓање на меѓународниот економски систем сам по себе претставува голема опасност¹⁵⁵.

Главна надворешна закана по безбедноста на меѓународниот економски систем денес остануваат само војните, кои вклучуваат поголем број моќни држави. Глобализациските процеси, пак, предизвикуваат и големи климатски промени, поради што природата би можела повторно да стане важна опасност по безбедноста на меѓународниот економски систем.

НАТО И СВЕТСКАТА ФИНАНСИСКА КРИЗА

Стегањето на ременот кај поголемите НАТО нации, може на крајот да ја ослаби моќноста на НАТО-одбранбените способности во иднина. Воедно, стратезите треба да постигнат договор околу три предизвици¹⁵⁶.

Како прво, некои земји надвор од НАТО, како Индија и Кина ги зголемија своите воени расходи, што е тренд кој треба да се продолжи во моментот кога економското подобрување ќе стане очигледно. Се очекува азискиот удел во светските одбранбени трошоци наеднаш да порасне за 24%, па преку 32% до 2016 година. Кинеските одбранбени пресметки кои некои аналитичари во стварноста сметаат дека се двапати поголеми од она што се прикажани во службените податоци, се смета за најголем во Азија, како резултат на тоа што кинеската војска ја потврди програмата за модернизација. Во Индија се зголемени одбранбените трошоци (само за 2009-2010 година изнесува над 24%) со тоа таа дојде трета по ред како светски потрошувач во областа на одбраната и во однос на куповната моќ на својата валута.

Како второ, постои т.н. „револуција во воените работи“ („revolution in military affairs“, RMA). Таа се однесува на насочување на водечките информациско- комуникациски технологии за да се нарачаат надмоќни „вмрежени воени“ способности и можности. RMA веќе одредени одбранбени пресметки ги става под голем притисок, зошто без тоа НАТО не може да очекува да ја задржи својата глобална предност на ова подрачје на операции. Веќе постои проблем во делови од НАТО кои се однесуваат за квалитетот и достапноста на одредени видови воена опрема. Некои европски сили меѓу останатото не

¹⁵⁴ Buzan, B., Waeber, O., de Wilde, J. (1998). Security: A New Framework for Analysis. Boulder, Lynne Rienner Publishers

¹⁵⁵ Strange, S. (1984). The Global Political Economy, 1959-84. International Journal, 39(2), 267 - 283

¹⁵⁶ www.nato.int

може своите потстандардни радио- комуникациски врски, оружје и оклопни транспортери да ги споредат со американската опрема и вооружување. Додека во самото НАТО постои обид да се отстрани оваа разлика, решение на барањето на големите трошоци т.е. НАТО расходите и нејзините стратешки импликации може дополнително да ги влошат посериозните натамошни притисоци за идните одбранбени трошоци.

Третиот предизвик се однесува на промена на природата на загрозување со кое се соочуваме. Студената војна барем имаше предност бидејќи се знаеше со одредена сигурност кој е, што е, каде е непријателот. Денес, непријателите сè почесто се терористички организации, поради што постои можност НАТО да биде повикан во зоната на судир како миротворна сила во хуманитарна мисија. Последните терористички напади доста јасно покажаа дека природата на војување се менува, барајќи нов пристап во опремувањето и обуката. Иако од неодамна опремувањето и обучувањето на силите за брзо распоредување на НАТО е приоритет, најголемиот дел од трупите на земјите членки сè уште е обучена е опремена за водење конвенционална војна на борбени полиња. Процесот на прилагодување кој е потребен кога е во прашање стратегијата и распоредувањето на пресметките, ќе се покажат дека се ограничени заради достапноста до фондовите за финансирање на НАТО воените операции, смета Дерек Брадон професор по економија и раководител на одделот за истражување на економската безбедност на Универзитетот во Обединетото Кралство во Бристол.

Тој нагласува дека економистите кои го проучуваат одбранбениот сектор и во време на екстремни финансиски кретења, претходно споменатите предизвици може да значат само едно - концепт кој треба да е во фокусот на вниманието на економските науки - избор. Треба да се направи анализа на долгорочната економска одржливост на големите воени програми; треба да се направи избор помеѓу пополнувањето на силите и меѓу купувањето на некоја нова опрема; можеби воената предност на RMA-технички достигнувања мора да бидат жртвувани за да се подмират трошоците за хуманитарните операции итн.

Расправајќи околу изборот, економистите најчесто се повикуваат на темелниот концепт за најбитните трошоци - мора нешто да се жртвува за да се има нешто друго што е потребно. Носителите на одлуки во секторот на одбраната во иднина може да побараат да се минимизираат опортуните трошоците, поради тоа што вистинската цена која мора да се плати за финансиската криза може да биде мерена со намалување на сигурноста, поголема закана и опасност во некои делови од светот, и со посериозни цивилни немири, со кои потешко може да се справува НАТО и останатите.

Од светската финансиска криза, неизбежни се економските и безбедносни последици за НАТО и нејзините земји членки. Два приоритета се особено значајни за НАТО -

намалување на одбранбените трошоци и извлекување правни поуки од кризата. Неодамна претставник на Националната разузнавачка агенција на САД (National Intelligence) на американските конгресмени им рекол дека економската криза го заменила тероризмот како „примарна безбедносна грижа во блиска иднина“. Тој сакал да нагласи дека кризата застрашувачки наликувала на терористички напад.

Да ја дестабилизираат државата, терористите типично користат ограничена деструкција на животите и имотите за да направат масовни економски и социјални трошоци. Загрозувајќи ја клучната финансиска или физичка инфраструктура (на пример: транспорт, енергетски извори, комуникациски врски) терористите ја присилуваат Владата и населението на одбранбена акција. Уплашените потрошувачи се повлекуваат од пазарот запирајќи го економскиот раст и давајќи на тој начин придонес кон невработеноста и политичката нестабилност.

Што се однесува до одбранбените трошоци, многу земји се соочуваат со сериозни резови за да го надоместат главниот долг настанат од финансиската криза и невработеноста. Несомнено, кај многу НАТО членки и партнери одбранбената потрошувачка е намалена. Независните одбранбени сили станаа луксуз кој ќе биде недостапен.

Според Францис Мелесе, професор по економија на Институтот за одбранбени ресурси во рамки на Постдипломската поморска школа во Калифорнија, САД, сериозен ризик од падот на одбранбената потрошувачка е дека САД мора да носи уште поголем дел од товарот во моментот кога нивната одбранбена пресметка е исто така под притисок. Со ослабен банкарски и финансиски состав, доларот како светска валута беше доведен во прашање и најголемиот светски должник може да се најде во ситуација да не може да продолжи да ја субвенционира светската стабилност и безбедност.

Значаен предизвик кој е исправен пред НАТО е ризикот земјите да не извлечат лоши пораки од кризата. Познатиот економист, Џон Тејлор од Универзитетот Стенфорд, во една од своите книги застапува став дека „акцијата и интервенцијата на владите ја предизвикаа, продолжија и влошија финансиската криза“.

Членот 25, од последниот Стратешки концепт на НАТО вели: „НАТО обврзува на широк пристап на безбедност и стабилност кој ја препознава важноста и економските потреби во неопходните одбранбени димензии“. Со оглед на тоа што популистичките движења против пазарот би ја ослабеле климата на стопанисување на една земја и би го поткопале идниот раст и сигурност, на НАТО му останува да испрати порака дека државната политика е подеднакно виновна за оваа криза како и дел од пропаднатиот пазар. Невнимателните пропусти и пропустите на пазарот ја одиграа својата улога, но особено е важно дека свои улоги одиграа и недобрите прописи и пропустите на државната политика. Економската политика и националната сигурност меѓусебно се

зацврстуваат. Од Втората светска војна многу стопански партнери биле значајни сојузници. Постои надмоќен доказ дека трговската размена има тенденција да ги намали судирите¹⁵⁷. Политичкиот аналитичар и професор, Ерик Гатке, ги вклучува и економските слободи (опфатот на слободната трговија) и демократијата, нагласувајќи дека „економската слобода е околу 50 пати позначајна од демократијата и намалувањето на насилничките судири“. За конечен биланс е лошо да се убие својот купувач или добавувач. Мирот доаѓа како резултат на влијанието на трговијата и стопанското работење.

НЕКОИ ЕКОНОМСКИ ЕФЕКТИ ВО НОВИТЕ ЧЛЕНКИ НА НАТО

Членството во НАТО-алијансата на земјите што пристапија во овој сојуз им донесе експанзија на странски вложувања и во некои земји тие тројно се зголемија. Причината за ваквата пресвртница експертите ја лоцираат директно во политичко-безбедносната стабилност зад која стои Алијансата како гаранција дека капиталот и парите на инвеститорите се вложуваат во сигурен регион.

Предвидувањата дека влегувањето во НАТО, а подоцна и во Европската унија ќе донесе позитивни резултати, не само на безбедносен план, туку и врз стопанството, се обидов да истражам колку се точни преку преглед на развојот на стопанството во повеќе земји членки на ЕУ и НАТО. Се работи за Унгарија, Словачка, Бугарија и Романија, држави од Средна и Источна Европа кои ги поминале или ги поминуваат транзициските состојби и чија економска состојба најблаго речено се промени по евроатлантските интеграции.

НОВИТЕ МОЖНОСТИ ЗА БИЗНИС ОД ЧЛЕНСТВОТО ВО НАТО

Повеќе анализи се доста скептични за директното влијание на колективната средина за безбедност врз бизнисот. Понекогаш оваа скепса не доаѓа толку од реалноста на новите можности, колку од слабиот административен капацитет истите да можат да се искористат. Дополнителна причина е и ограничената информација за новите можности и технологијата за нивната реализација, познавање и примена од страна на бизнисот. Сепак, постојат такви директни и индиректни нови можности и тие треба поактивно да се промовираат во бизнис средините. Поважните од нив се:

- можност за учество во извршување на проекти од програмата за воена инфраструктура на НАТО;
- можности за учество во процесот на модернизација на вооружувањето и техниката на Армијата на Република Македонија преку посредување при увоз и набавка

¹⁵⁷ www.nato.int

на потребните за армијата современи модели или учество во поврзаните со нивна набавка компензациски (офсет) зделки;

- учество во тендерите за извршување државни порачки за снабдување на Армијата преку производство на потребното вооружување, техника, опрема, производи и услуги за оперативна дејност;

- одбранбените бизнис организации имаат значајно поголема улога во поправката на вооружувањето, техниката и опремата како резултат на аутсорсинг традиционалните дејности на војската, што можат да се реализираат на договорна основа поекономично, поефективно и со поголема корист за даночните обврзници отколку од надворешни;

- учеството на опремувањето на националните сили за меѓународни операции, помош за економска стабилизација и развојот на земји што поминуваат низ кризни и конфликтни периоди;

- понуда на потребните стоки и услуги за оперирање на бази на НАТО во земјата и во нејзина близина;

- учество во тендери за истражувачка, развојна, образовна и тренинг дејност во склад со интересите на Алијансата;

- учество во изградбата на мешани претпријатија за заедничка дејност или целни конзорциуми, што работат за задоволување на потребите на Пактот;

- извршување на програмата за ликвидација на исфрленото од употреба вооружување и техника.

Сите овие можности се сосема реални и можат да се реализираат со соодветни дејствија, како од политичарите и администраторите во секторот за безбедност и одбрана, така и од заинтересираниот бизнис.

ПОЛИТИКА ПОТРЕБНА ЗА ОЛЕСНУВАЊЕ НА БИЗНИСОТ

Активирањето на бизнисот за подготовка и усвојување на новите можности од членството во НАТО бара внимателен преглед на актуелните политики што ги тангираат економскиот развој, безбедноста и одбраната на земјата. Синтетизирањето на дејствијата во оваа насока може да ги поттикне развојот и примената на нова приоритетна политичка линија за заемно дејствие на бизнисот и одбраната. Основен инструмент за оваа интегрална политика може да биде одобрена од Парламентот, а тоа е владина **програма за јавно - приватно партнерство во секторот на безбедноста и одбраната**. Програмата треба да биде насочена кон изградба на врска помеѓу секторот за безбедност и одбрана и микро-нивото на бизнисот, за зголемување на способноста за прифаќање заеднички обврски за одбрана и изградба на гаранции за нивното извршување. База на програмата можат да бидат стратегиите за национално учество во

одбраната и стратегијата за секторска политика за одбранбената индустрија на земјата. Водечка цел треба да биде зголемување на конкурентната способност на бизнисот како услов за помош на надворешната политика и одбраната. Извршувањето на програмата нема да бара поголеми средства, бидејќи таа треба да вклучи само основни политички дејствија за создавање благоприятни услови за адаптација на бизнисот кон новите реалности на средината за безбедност и одбраната.

Основни сектори во оваа програма можат да бидат изградба на административен капацитет за активно учество во органите на НАТО, земајќи ги предвид интересите на бизнисот; бизнис поткрепа на учеството на национални сили во меѓународни операции; национална стратегија за развој, конверзија и диверзификација на одбранбената индустрија, стимулирање на имплементацијата на високи технологии и научни истражувања и развој во секторот за безбедност и одбрана; изградба и оперирање на воена инфраструктура и воени бази на НАТО на територијата на земјата и во регионот.

Посебно важно е разјаснувањето на спектарот од организациони мерки за зголемување на административниот капацитет и можностите на бизнисот за обезбедување на достоинствено членство на земјата во Алијансата. Поголеми тешкотии можат да се јават при одлука за замена на малцинските делови на државна сопственост со цивилна конверзија и диверзификација на производството, прифаќање на даночните олеснувања за бизнисот што работи за одбраната, како што се применуваат во другите земји. Веројатно полесно ќе можат да се решат прашањата за подготовка на кадри за работа со органите на НАТО, сврзани со бизнисот, на пример, оние кои работат во изградбата на воената инфраструктура, колективното набавување на вооружување и техника, индикативното планирање на индустриската кооперација и др.

Затоа, потребно е во Република Македонија вистинска и ефикасна владина програма за конверзија и диверзификација на одбранбеното производство.

Првата е во врска со зголемување на административниот капацитет за програмско управување на слична дејност. Треба да се пристапи кон изградба на владина агенција, што би можела да го насочува заемното дејствување на секторот за безбедност со бизнисот, вклучително и на процесот за конверзија и диверзификација на одбранбената индустрија, со остварување и на национална контрола на трговијата со оружје во земјата. Нејзина обврска може да биде и државната контрола на квалитетот на произведуваните продукти. Во рамките на овие обврски може да биде додадена и грижата за сега, мошне потценуваната улога на мултилатералните и билатералните спогодби за соработка со идните земји партнери во рамката на Северноатлантската алијанса и Европската унија.

ОФ-СЕТ ПРОГРАМИ

Македонската законодавна регулатива досега не предвидела ниту еден од најзначајните механизми кои би ја регулирале областа на опремување и во голема мера би ѝ помогнале на државата да се справи со ова прашање преку специфични модели на опремување, инаку во светот познати под името оф-сет програма. Според воениот аналитичар Петар Шкрбина, кој важи за еден од најголемите промотори на оф-сет програмите на македонските простори и застапник истите да се применат во македонската армија и полиција „не е јасно зошто при услогласувањето на законодавството со Европската унија за проблемите со финансирањето на одбранбените потреби во Македонија ниту една институција не пристапила кон решавање на овој проблем“. Познато е дека последните дваесет години во развиените земји методот на оф-сет програма функционира во своето законодавство и го имаат вклучено повеќе од 80 земји, а последните десет години овој метод функционира и кај земјите во транзиција.

Поимот оф-сет значи компензација, односно реципроцитет т.е. друга форма на плаќање што се користи при опремување на вооружените сили. Оф-сет програма претставува законска обврска која треба да се исполни при набавката на вооружување, односно да се постигне договор меѓу двете држави (купувач и продавач) и да се постигнат погодности како што се: кооперација, лицензно производство, пренос на технологија, заедничко вложување и друга финансиска и трговска поддршка. Ваквата форма на оф-сет програма претставува начин на контра трговија, која се бара од владите на државите од кои се набавува воена опрема (не е исклучена и цивилна набавка) за одредена стока од домашно потекло. Од сите вкупни договори за набавка на оружје и воена опрема, досега само еден аранжман во себе ги содржи правилата на оф-сет програмата.

Големиот дел од исполнетите оф-сет задолжувања не значи дека процесот ќе се забави или ќе сопре по реализацијата на прифатените задолженија. За во иднина можат да се направат редица нови договори и соработката да продолжи да се шири. Во иста насока се движи и развојот на „оф-сетните ползи“ кои можат да достигнат и до 250% од вредноста на набавката, а со тоа и придонесот кон развојот и растоварувањето на домашната економија.

Набавките на воена техника во Република Македонија се релативно ретки, почести се донациите на воената опрема. Со нашето зачленување во НАТО може со сигурност да се каже дека АРМ сè почесто ќе набавува нова воена техника и за неа ќе мора да плаќа. Во тие случаи повеќе од поволна е примената на оф-сетните договори, кои ќе овозможат неколку поволности:

- ќе се растовари буџетот на АРМ;

- ќе се растовари економијата на Република Македонија;
- постои реална шанса за драстично зголемување на директните инвестиции во Република Македонија;
- отварање нови работни места.¹⁵⁸

ЗАКЛУЧОК

Еден од клучевите за решавање на економските проблеми се наоѓа во полноправното членство на Република Македонија во НАТО. Некои можеби со зачуденост ќе ги прочитаат овие редови отфрлајќи ги како несериозни, но напротив, аргументите кои се изнесени се врз основа на искуствата на земјите кои веќе се дел од воено-политичкиот сојуз.

Денес, Република Македонија врз основа на утвредената политика се движи во три правци: интегрирањето во Европската унија, полноправното членство во НАТО и подигање на економската состојба во земјата. Движењето кон овие правци е проследено со серија активности кои верижно се поврзани. Најголемо влијание врз економијата може да имаат директните странски инвестиции. Секој странски инвеститор кога доаѓа во друга земја, особено во Југоисточна Европа сака да се чувствува безбедно и сигурно. Тоа е првиот и основен услов да започне да размислува посериозно да ги вложи парите во развивање бизнис во Македонија. Одлука за инвестирање и вложување на парите во развој на бизнис се носи за неколку дена доколку е во прашање земја членка на НАТО, наспроти дванаесетмесечните анализи, дали е исплатливо да се размислува, а потоа дури да се инвестира во земја каква што е Република Македонија. Побезбедната држава создава подобро тло за чекорење, но и пред сè е еден од главните предуслови за позитивна инвестициона клима. (Не)Сигурноста на капиталот од безбедносен и правен аспект е главната причина за нискиот раст на странски инвестиции во Република Македонија.

Фактори што би можеле на Македонија да ѝ донесат повисока оценка се: редовното враќање на долговите кон странство, стабилноста на макроекономската политика, заокружување на реформите во правосудството, членството во ЕУ и поканата за членство во НАТО. Негативни оценки за земјата сигурно имаат високата стапка на невработеност, корупцијата и неефикасноста на судството. Сивилото може да биде надминато само со влегувањето во НАТО клубот.

¹⁵⁸ Списание „Одбрана“, Министерство за одбрана, 2008 год.

ЛИТЕРАТУРА

- 1.Buzan, B. (1991). People, States and Fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era. Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf.
- 2.McKinlay, R. D. in Little, R. (1986). Global Problems and World Order. London, Pinter
- 3.Luciani, G. (1989). The Economic Content of Security. Journal of Public Policy, 8(2), 152 – 75
- 4.Mayall, J. (1984). Reflections on the “new” economic nationalism. Review of International Studies, 10(4)
- 5.Sheehan, M. (2005). International Security. An Analytical Survey. London, Lynne Rienner Publisher Inc
- 6.Polany, K. (1957). The Great Transformation. Boston, Beacon Press
- 7.Buzan, B., Waever, O., de Wilde, J. (1998). Security: A New Framework for Analysis. Boulder, Lynne Rienner Publishers
- 8.Strange, S. (1984). The Global Political Economy, 1959-84. International Journal
- 9.Keohane, R. O. (1984). After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy. Princeton, Princeton University Press
- 10.Strange, S. (1984). The Global Political Economy, 1959-84. International Journal, 39(2)
- 11.Galtung, J. (1971). A structural Theory of Imperialism. Journal of Peace and Research, 8(2)
- 12.Paye, J. (1994) Merciless Competition: Time for New Rules? International Economic Insights
- 13.Cox, R. (1994). Global Restructuring: Making Sense of Changing International Political Economy. Stubbs, R. in Underhill G. (ur.) Political Economy of the Changing Global Order. Toronto, McClelland in Stewart
- 14.Buzan, B., Waever, O., de Wilde, J. (1998). Security: A New Framework for Analysis. Boulder, Lynne Rienner Publishers
- 15.Strange, S. (1984). The Global Political Economy, 1959-84. International Journal, 39(2), 267 - 283

СПИСАНИЈА И ПУБЛИКАЦИИ

1. Прирачник за НАТО
2. „Бела книга за одбрана на Република Македонија“, МОРМ
3. Форум аналитика, Досие „Македонија во НАТО“, 2006
4. „Република Македонија на патот кон НАТО и ЕУ- состојби и перспективи“, 2007, ФОН Универзитет
5. „Македонија во НАТО“, (2003) Министерство за одбрана

6. „Република Македонија помеѓу Самитот во Рига и членството во НАТО“, (2004) МОРМ
7. „Перспективите на Република Македонија на патот кон ЕУ и НАТО“, (2006), МОРМ
8. „Економичка и безбедност“ (2009), Centar za civilno-vojne odnose-Beograd
9. „Одбрана“, Министерство за одбрана
10. „Современа македонска одбрана“, Министерство за одбрана
11. „Актуел“

ИНТЕРНЕТ СТРАНИЦИ

www.morm.gov.mk
www.gov.mk
www.mfa.gov.mk
www.finance.gov.mk
www.nbrm.gov.mk
www.president.gov.mk
www.nato.int
www.dcaf.ch
www.gcmarshall.bg
www.gov.hr
www.ccmr-bg.org
www.csd.bg

ПЕРЕЊЕТО ПАРИ И ЕКОНОМСКИОТ РАСТ СО ОСВРТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

м-р Ненад НИКОЛОВСКИ

АПСТРАКТ

Економскиот раст е повеќедимензионална компонента, која содржи бројни макроекономски параметри, а компонентите вообичаено се мерливи и меѓусебно поврзани. Нивниот однос и меѓусебна поврзаност, треба да создадат оптимална комбинација, а во финална смисла треба да доведе до економски раст. Составните елементи на оваа мултидимензионална компонента, од една страна имаат позитивно, а од друга страна негативно влијание врз постигнување на економскиот раст.

Појавата на „перење пари“ е во негативна корелација со економскиот раст и продуцира економски основи кои негативно влијаат на функционирањето на механизмот на „невидливата рака на пазарот“ и лојалната (фер) конкуренција. Овие девијантни и криминални појави во општеството, потребно е да бидат соодветно квантифицирани и вклучени во подготовка на идните макроекономски политики. Само на овој начин, законски продуцираниот капитал ќе обезбеди стабилен и одржлив економски раст.

Клучни зборови: одржлив економски раст, перење пари, криминална појава, лојална конкуренција, легален капитал

MONEY LAUNDERING AND ECONOMIC GROWTH WITH EMPHASIS ON THE REPUBLIC OF MACEDONIA

ABSTRACT

The economic growth is a multidimensional component, which consists of numerous of macroeconomic parameters, which are usually measurable and interconnected. Their relationship and interaction should create optimal combination and in the final sense should lead to economic growth. The constituent elements of this multidimensional component are reflected in macroeconomic parameters with positive influence from one side and with negative influence on the other side in order to achieve economic growth.

The money laundering leads to a negative correlation with economic growth and produce economic bases oppose to the mechanism of the invisible hand of the market and fair competition. This deviant and criminal phenomenon in society should be measured and consistent to be included into the preparing of the future macroeconomic policies. Only in this way, legally produced capital will be ensured stability and sustainable economic growth.

Key words: sustainable economic growth, money laundering, criminal phenomenon, fair competition, legally capital

ВОВЕД

Во современата научна теорија е зголемена потребата од примена на научно-истражувачка анализа, која станува тренд на 21 век. Со овој труд ќе биде направен обид да се демистифицираат прашањата за: помот и фазите на „перењето пари“; влијанијата на оваа девијантна појава врз економските текови; ефектите од поставените законски решенија, како и диспозицијата на државите во спроведување соодветни политики за спречувањето и борбата со оваа девијантна општествена појава која ги засега сите модерни капиталистички општества и претставува т.н „болест на новото време“.

1. ТЕОРЕТСКИ АСПЕКТИ НА ПЕРЕЊЕТО ПАРИ

1.1 Дефинирање на поимот „перење пари“

Во светската теорија од областа на перењето пари истото се дефинира како „*пренос на незаконски стекнатите парични средства или инвестиции преку надворешни единици/трансфери, за да се прикрие вистинскиот извор*“. Ова дефинирање на поимот „перење пари“ е усвоено како заеднички фонд од формулирани зборови во Оксфордскиот речник на англиски јазик¹⁵⁹. Со исклучок на тоа што „перењето пари“ во други теоретски изданија е дефинирано и потенцирано како „*извршување на одредена*

¹⁵⁹ Оксфордскиот речник на англиски јазик (второто издание од 1989, страна 702).

незаконска активност", од теоретски аспект не постојат други значајни разлики во дефиницијата на перењето пари. За дефинирањето на поимот „перење пари“ авторите Мајкл Д. Лајман и Гари В. Потер во делото „Организиран криминал“ употребуваат дефиниција од Министерството за правда на САД (FBI 2006) дефинирајќи дека: „Перењето пари е процес преку кој криминалците ги кријат или маскираат средствата стекнати со криминални активности или тие средства ги претвораат во производи и услуги. Тој процес им овозможува на криминалците да ги внесат своите нелегални пари во трговските текови и со тоа да им наштетат на финансиските институции и на вкупната сума пари во оптек што им дава на криминалците неовластена економска моќ“. Една од релевантните меѓународни институции, FATF¹⁶⁰ го дефинира „перењето пари“ како „процесирање на приносите од казниво дело, за да се прикрие нивното нелегално потекло“, а додека пак Меѓународната комисија за хартии од вредност (IOSCO), истото го дефинира како „широк спектар активности и постапки, за да го прикријат изворот на незаконски стекнатите пари и да создадат изглед како истите да потекнуваат од легитимен извор“¹⁶¹

1.2 Фази во процесот на перење пари

Поимот „перење пари“ се поврзува со периодот на прохибицијата во САД, односно со триесеттите години од минатитот век, кога организирани криминални групи готовите пари заработени од криумчарење, илегално производство и продажба на алкохолни пијалаци, проституција и илегално обложување ги прикажувале како профит во ланецот на пералници за облека.¹⁶²

Во светската теорија е прифатено тврдењето дека перењето пари главно се состои од три фази:¹⁶³

- **пласман** - активност со која стекнатите финансиски средства од извршување на криминални активности се пласираат во банките или би се користеле за купување добра;
- **прикривање** - активност за прикривање и скривање на писмените траги;
- **интеграција** - активност со крајна цел незаконските финансиски средства да се интегрираат во легалните финансиски текови.

¹⁶⁰ The Financial Action Task Force (FATF), <http://www.fatf-gafi.org/document/28>.

¹⁶¹ Види, FATF, 1996, Четириесетте препораки (види www.oecd.org/fatf/40Recs_en.htm), како и IOSCO Технички комитет, 1992 година, Извештајот за пари Перење, октомври, бр 25).

¹⁶² Медингер Џон „Перење пари“ - водич за кривични иследници, Издавач „Магор“ Скопје (превод на македонски јазик), Скопје, 2009 година, страница. 7.

¹⁶³ Повеќе на www.fatf-gafi.org.

2. ЕКОНОМСКИТЕ ЕФЕКТИ ОД „ПЕРЕЊЕ“ НА КРИМИНАЛНИТЕ ПРИНОСИ

Перењето пари во сите држави со капиталистичко уредување претендира да биде вршено на високо ниво во извршната власт, влиаејќи на макроекономските политики на секоја од државите, при што секоја од државите мора да ја земе предвид оваа девијантна појава при сочинувањето на макроекономски политики. Но, затоа што овие активности се тешко мерливи, истите ги нарушуваат економските варијабли во економските анализи и ја отежнуваат и компликуваат работата на владите во управувањето со економската политика. Покрај тешкотиите со кои се соочува науката во делот на квантификацијата на криминалните приноси, како релевантен податок се третира проценката од Меѓународниот монетарен фонд кој посочува дека од 2 до 5 проценти од светскиот бруто домашен производ, односно во апсолутен износ околу 600 милијарди долари годишно, припаѓаат на криминалните извршители кои ги внесуваат финансиските приноси од недозволена трговија со дрога во легалниот финансиски систем.

Покрај горенаведеното, од клучна важност за националните економии *е можноста статистички да се идентификува и квантифицира износот на валути на домицилната држава, како и имателите на депозити, а сè со цел да се перцепираат идните монетарни промени.* Исто така, степенот на побарувачка за готови пари, директно е под влијание на *распространетоста на перењето пари во одредена држава/економија и може да резултира во погрешни монетарни податоци,* кои ќе имаат негативни последици врз каматните стапки, како и врз монетарната стабилност, а не е исклучено и *деградирачкото влијание врз останатите монетарни агрегати.*

Во светот постојат национални економии каде степенот на зголемена криминална активност го пренасочува приходот од големиот кон малиот штедач, или од помалку на повеќе ризични инвестиции, го намалува квалитетот на инвестиции, а како последична компонента негативно влијае на економскиот раст. На пример, постојат докази дека средствата од даночно затајување во земјите како САД, имаат тенденција да се канализираат во „поризични бизниси“, но преку повисоко ниво на инвестиции во малите бизниси, каде даночното затајување преовладува многу повеќе. Преку бројни измами и злоупотреби во внатрешното тргување во рамките на националните економии се придонесува брзо да се создаде раст и голема профитабилност на бизнисите, па понекогаш дури и на цели пазари, бидејќи *„растот е поврзан со парите.“* Но перењето пари не создава силни позитивни импликации врз економскиот развој на земјите од причини што дегресивните тенденции се засилуваат под влијание на т.н **порозност на системот**, како и ефектот „секој несанкциониран криминал, продуцира двапати поголем обем на криминал“. Овој феномен, многу често економистите го нарекуваат т.н **феномен на „проклетството на ресурсите“**. Тоа се потврдува и со земјите во развој

кои се богати со природни ресурси, како што се нафтата или дијамантите, и истите често имаат намалена стапка на економски раст. Тоа е последица на тоа што во нивните институции постои неконтролираната корупција на највисоко ниво на власт¹⁶⁴.

3. ЦЕНТАРОТ ЗА СУЗБИВАЊЕ НА ОРГАНИЗИРАН И СЕРИОЗЕН КРИМИНАЛ ВО БОРБА ПРОТИВ ПЕРЕЊЕТО ПАРИ, КАКО ДЕЛ ОД МАКЕДОНСКИОТ РЕПРЕСИВЕН СИСТЕМ

Центарот за сузбивање на организиран и сериозен криминал функционира во рамките на Министерството за внатрешни работи на Република Македонија како засебна организациона единица во рамките на Централните полициски служби, задолжен за гонење на организирани облици на криминал. Центарот постапува во спречување и откривање на кривични дела кои се гонат по службена должност, извршени од страна на организирана група, најмалку три члена, која дејствува одреден временски период, за да оствари непосредна или посредна финансиска корист или друг вид материјална корист, како и за други кривични дела за кои со закон е пропишана казна затвор во траење од најмалку четири години.

Токму проблематиката на „перење пари“ и одржливоста на лојалната конкуренција, претставува еден од приоритетите во работењето на една од организационите единици во рамките на Центарот (Оддел за финансиски криминал-Единица за перење пари и економски организиран криминал).

3.1 “Modus operandi” при практични случаи на перење пари

Досегашната практика во областа на перење пари, посочи дека во Република Македонија многу почесто се употребуваат релативно поедноставни начини на перење на криминалните приноси, односно дека истото се врши најчесто *преку инвестирање во луксузни предмети, недвижности* (кои стануваат предмет на препродажба) и *преку основање и оперирање со мали бизниси* (прикажување на фиктивен промет и генерирање фиктивни готовински текови).

Еден од начините на перење на криминалните приноси, во досегашната македонска практика е преку сторување на предикативното кривично дело „даночно затајување“, на начин што, се формираат повеќе друштва и друштва - ќерки во земјата и странство, вообичаено основани и управувани од само неколку лица, при што се генерираат огромни износи на незаконски (неоданочени) парични средства. Овие парични средства се всушност резултат на фиктивно искажан промет и фиктивно прикажана добивка/загуба во финансиските извештаи на друштвата, со што се овозможуваат

¹⁶⁴ Jan Van Dijk „Mafia markers: assessing organized crime and its impact upon“, Springer Science-Business Media (2007), страница 53.

реални услови да се изврши пласман на вака стекнатите парични средства. Овие незаконски средства претставуваат оперативен капитал на друштвата, а следствено и зголемување на профитот, но со цел да не се прикаже како зголемување на приходот, односно добивката, се врши пласирање на овие парични средства и нивно трансферирање преку употреба на најразлични трансфери по фиктивни основи (позајмици, плаќања по фиктивни фактури за наводно извршени консултантски услуги, маркетинг услуги, истражување на пазарот, капитални трансфери во зголемување на оснивачки влог и др). Вака трансферираните средства ја намалуваат добивката на друштвата, со што се избегнува плаќање значителен износ на данокот од добивка, а истите билансно се претставуваат како краткорочни финансиски вложувања. Одбегнувањето на обврските и кон останатите доверители освен државата се врши преку пренесување на капиталот и средствата од друштвото кое врши кривично дело даночно затајување, на останатите сестрински друштва, со што првото друштво останува сосема без капитал и средства, а со големи износи на обврски кон доверителите. Во ваква ситуација, се одбегнуваат и законските обврски кои налагаат задолжително отворање стечајна постапка веднаш по истекот на законски предвидениот рок од денот на блокирање на жиросметката на друштвото. Исто така, многу често се вршат и незаконски плаќања преку цесии и компензации од жиросметката на сестринските друштва, исклучиво кон одредени „*фаворизирани доверители*“, а по волја на управителите кои воедно се и извршители на кривичните дела.

Практично, *фазата на прикривање* на потеклото на паричните средства започнува со големиот број трансфери по основ на позајмици, па така се искористуваат одредени законски пропусти во фискалната сфера, кои гарантираат повлестен третман на позајмиците¹⁶⁵. Како и во теоријата, последната фаза од процесот на перење пари, односно *фазата на интеграцијата* вообичаено се спроведува преку подигнување кредити врз база на депозит, хипотека, залог на хартии од вредност, залог на движни и недвижни предмети, кои се прибавени со „валкани парични средства“ (парични средства кои потекнуваат од предикативното кривично дело).

Вака вообичаено „успешно“ се затвора процесот на перење на криминалните приноси стекнати со сторување на кривичното дело „даночно затајување“, а во кој се вклучени организирани криминални групи во македонското стопанство¹⁶⁶.

¹⁶⁵ Законскиот рок за враќање на добиена позајмица изнесува 3 години од денот на добивање на истата, а доколку не биде вратена во предвидениот рок, настанува даночната обврска за примателот на позајмица.

¹⁶⁶ Користени се податоци од „Годишниот извештај на Одделот за организиран криминал за 2010 година“.

3.2 Санкционирани случаи на перење пари

Од страна на Одделот за организиран криминал¹⁶⁷ во 2010 година, се поднесени три кривични пријави за сторено кривично дело „перење пари и други приноси од казниво дело“, а кои се поврзани со казните дела: даночно затајување; злоупотреба на службена положба и овластување; злосторничко здружување; криумчарење; неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори. Со санкционирањето на овие кривични дела и приносот од казниво дело кој бил внесен во легалната економија за да биде „испан“, пријавени биле 40 физички лица и 2 правни лица, а во два од случаите се применувани и посебни истражни мерки во прибавување докази.

Еден од поголемите расветлени случаи во 2010 година, а кој се однесува на кривично дело „перење пари и други приноси од казниво дело“ предвидено во Кривичниот законик на РМ, беше санкционирањето на организирана криминална група која подолг временски период се занимавала со извршување бројни кривични дела (незаконска трговија со цигари, шеќер и др), од кои кривични дела биле остварени приходи кои настојувале да ги легализираат, преку префрлување на истите по разни фиктивни основи (фиктивни фактури, фиктивни цесии, фиктивни компензации).

Во вториот случај, во период од 2007 до 2009 година од страна на физичко лице биле стекнати незаконски парични средства преку незаконска продажба на луксузна текстилна криумчарена стока, кои парични средства подоцна во три наврати во период од четири дена, биле пуштени во оптек (за да не се надмине износот на уплата во противредност од 15.000 евра кој задолжително треба да биде пријавен до надлежната УСППФТ) за набавка на луксузно патничко возило. Незаконските средства биле стекнувани и преку незаконска продажба на наркотични дроги – кокаин, на клиентите купувачи на луксузната криумчарена облека. Вака прибавените средства биле „напластувани“ и на банкарски сметки, во банкарски сефови, а истите биле користени за дополнителни набавки и развивање на незаконскиот бизнис.

Следниот случај е резултат на меѓународна соработка помеѓу македонската, австриската и германската полиција, која соработка резултираше во сузбивање на криминална група која оперирала на подрачје Македонија-Австрија-Германија со специјалност во незаконската продажба на наркотична дрога - хероин, на подземните пазари во Виена, Франкфурт, Офенбах и други градови на територија на Австрија и Германија. Процесот на „перење пари“, во овој случај се одвивал така што, незаконски стекнатата готовина од незаконска продажба на наркотични дроги-хероин, се трансферирала преку курири до Р. Македонија (истата не се пријавувала на граничните

¹⁶⁷ Од месец февруари 2011 година Одделот за организиран криминал е преименуван во Центар за сузбивање на организиран и сериозен криминал.

премини) и преку употреба на услугите за брз трансфер на пари (Western Union, Money gram и др), а вака трансферираните парични средства биле инвестирани во движен и недвижен имот во Република Македонија¹⁶⁸.

4. ЕВАЛУАЦИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ СИСТЕМ НА СПРЕЧУВАЊЕ И БОРБА ПРОТИВ ПЕРЕЊЕ ПАРИ

4.1 Негативните аспекти од законските измени

Во 2007 и 2008 година во македонскиот фискален систем беше воведена една значајна промена во делот на висината на даночните стапки, односно наместо дотогашните 15 отсто, даночните обврзници плаќаа најпрво 12, а од 2008 година 10 отсто, данок на добивка. Исто така, наместо примената на прогресивните стапки од 15, 18 и 25 отсто (во зависност од висината на личниот приход), даночните обврзници на персонален данок на доход плаќаа персонален данок на нивните приходи, најпрво по стапка од 12, а од 2008 година стапка од 10 отсто. Оваа даночна политика од 2007 година значително го намали фискалното оптоварување на даночните обврзници (граѓаните и претпријатијата), а за сметка на подобрената фискална дисциплина се зголемија и фискалните приливи во буџетот. Но сето ова би било совршено доколку на ваков начин, *не се привлечеше и значително ниво на странски капитал, кој настојуваше да таргетира пазари каде фискалниот систем се обидува во целост да се справи со потребата од зголемена наплата и каде фискалната контрола едноставно не успеаваше да ја исконтролира во целост даночната евазија*. Се случија основања на друштва со странски капитал кои продуцираа економска вредност која ја зголемуваше даночна евазија, а истите преку бројни трансфери *го оддалечуваа овој незаконски стекнат капитал од изворот на истиот*. Уште една поволност во даночниот систем овозможи да се привлече капитал со сомнително потекло, а тоа е *членот 33 од Законот за данок од добивка*¹⁶⁹ (Пречистен текст 31.12.2007 година), со која се овозможи странските инвеститори, во рок од 3 години од инвестирањето на капиталот во македонскиот систем да бидат целосно ослободени од обврската за плаќање на данокот на добивка. Ова го наметна прашањето дали ова ќе го направи помалку конкурентен македонскиот од странскиот инвеститор?

Исто така, треба да се има предвид и примената на т.н „едношалтерски систем“ во македонскиот трговски регистар, кој во практиката се покажа како многу апликативна и олеснителана околност за сите граѓани. Но, овој систем и неговата предност, брзото и

¹⁶⁸ Практичните случаи подетално се опишани во „Годишниот извештај на Одделот за организиран криминал за 2010 година“.

¹⁶⁹ Сите законски и подзаконски акти се достапни на www.pravo.org.mk.

поедноставено основање на правниот субјект, ја доведоа во прашање „легалноста“ на истите. *Многу често се случува основање на правен субјект кој реално и не поседува основачки капитал со кој иститот гарантира за своето постоење и оперативно работење.* Ова не значи дека тука завршува „списокот“ на негативни импликации на одредени законски решенија во македонскиот легислативен систем, од аспект на перење пари, кои неминовно ќе се одразат и врз економскиот раст.

4.2 Позитивни аспекти од законските измени

Со оглед дека во македонскиот легислативен систем се донесоа бројни законски измени кои директно или индиректно влијаат на превентивниот и репресивниот систем за спречување и борба против „перење пари“ и истите настојуваат да овозможат:

- *да се намали можноста за делување на криминалните групи;*
- *да се спречи можноста за стекнување високи противправни профити на директен или индиректен начин преку правни субјекти;*
- *да се идентификува улогата и одговорностите на секој од субјектите задолжени со закон за спречување и борба против „перење пари“;*
- *да се подобри координацијата на финансиските институции со надлежните државни институции за спречување и борба против „перењето пари“.*

Во годините 2008 и 2009 се донесени неколку закони или, пак, измени и дополнувања на веќе постоечки закони, кои се од огромно значење за спречување и борба со девијантната појава на „перењето пари“ меѓу кои како позначајни се следниве:

- *Закон за управување со конфискуван имот, имотна корист и одземени предмети во кривична и прекршочна постапка*, кој е од огромно значење, а со истиот Закон имотот или имотната корист, која е стекната преку кривично дело, претставува предмет на заплена или конфискација. Токму со овој Закон по долг временски период настојување да се изработи соодветен на потребите Закон за конфискација, се создаде реална основа за казнено-правниот систем да ја докаже политиката на конфронтација со организираниот криминал и перењето пари;
- со новите измени во *Законот за јавно обвинителство* во процесот на преткривичната постапка Јавниот обвинител претставува клучна фигура во водењето на целокупната постапка, со што поголемиот дел слабости, кои се јавуваа во практиката, преку адекватен пристап на Јавното обвинителство, се очекува да бидат надминати;
- измени и дополнувања во Кривичниот законик на Република Македонија (Сл. Весник на Р. Македонија бр.114/09 од 14.9.2009 година) во делот на редифинирањето и опфатноста на повеќе кривични дела, меѓу кои и кривичното дело „перење пари и други приноси од казниво дело“ предвидено во членот 273.

Генерално, како позитивни може да се оценат сите придвижувања на македонскиот казнено-правен систем во сферата на „перење пари“ со кој се овозможува имплементација на 40-те препораки од The Financial Action Task Force (FATF).

5. БОРБАТА ПРОТИВ ПЕРЕЊЕТО ПАРИ УСЛОВ ЗА СТАБИЛЕН ЕКОНОМСКИ РАСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во јавноста во Република Македонија неколкупати „проструи“ предлогот за даночна амнестија на валканите пари, но што точно се предлага со истата? „За македонски услови радикален, но за светски многу нормален. На Република Македонија ѝ е потребна даночна амнестија на капиталот. Во глобални рамки медиумски најексплоатирана беше даночната амнестија што Владимир Путин ја направи додека беше претседател на Русија. Тој ги повика руските олигарси да ги вратат парите во Русија. Сега гледаме што на економски план постигнува Русија. Пред сè, не станува збор за вонредно полнење на буџетот. Второстепена е потребата да се наполни буџетот. Примарно прашање е да се зголеми оптекот на легални пари во домашната економија. Тоа е најбитното“, ќе констатира Горан Трајковски (Директор на Управата за јавни приходи во интервју за дневниот весник „Дневник“)¹⁷⁰.

Овој предлог и не претставува така радикален чекор доколку со истиот се *ограничи можноста за легализација*, односно да се земе предвид степенот на ризичност на капиталот (делумно според потеклото и сопственоста), како и да се овозможи заштедите во странство на македонските државјани, за кои државата ставила законска рампа за враќање, во краток временски период преку фискалниот систем да бидат легализирани. По мислење на авторот, *ова не треба да го засегне привлекувањето на странскиот капитал и истата се предлага да биде еднократна и со траење од краток период*. На овој начин, Република Македонија ќе привлече капитал во релативно голем износ, кој ќе го зголеми оптекот на парични средства во легалната економија, нивото на инвестиции и БДП, што во крајна линија би било стимулативно за постигнување на повисоко ниво на економски раст. На ваков начин, фискалната политика ќе исцрпи еден механизам кој го користат безмалку 90% од земјите од Европската унија, искористувајќи ја независноста на сопствените фискални политики. Конечно, на големиот обем на капитал кој низ транзицијата беше криминално исцрпен и изнесен надвор од државата, ќе се овозможи преку *feedback* механизам, истиот да се врати, така што можеби во мала мера и ќе се ублажи и исправи транзиционата криминална приватизација од една, како и ќе се стимулира економскиот раст од друга страна.

¹⁷⁰ <http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?ItemID=6018F11C64030A4B875691FC8211BF4D>

Уште една констатација во прилог на фискалната дисциплина и свесноста за влијанието на перењето пари врз економскиот раст се огледа во следното: „Во Македонија имаме ментално сиромашни луѓе, генетски предодредени да кукаат, да зборуваат во деминутив. Тие ментално сиромашни луѓе не плаќаат даноци. Такви ментално сиромашни може да сретнете во малиот и во средниот бизнис. Но во големиот веќе ги нема. Не може да бидете во големиот бизнис со таква ментална матрица.“¹⁷¹ Сè додека во РМ не се создаде критична маса на даночни обврзници (ДДВ, персонален данок од доход и данок од добивка) кои ќе размислуваат за конкурентска борба преку поддршка и промоција на лојалната конкуренција, проблемот на „перење пери“ ќе ѝ се заканува на македонската економија, иако истата е една од земјите со најниско даночно оптоварување.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

„Перење пари“ како термин во светската литература потекнува од периодот на триесеттите години од минатитот век, кога организираните криминални групи, готовите пари заработени од криумчарење, илегално производство и продажба на алкохолни пијалаци, проституција и илегално обложување ги прикажувале како профит во ланецот на пералници за облека. Процесот на перење пари, воглавно се состои од три фази: пласман, прикривање и интеграција.

Во овој труд, аворот потенцира дека перењето пари и перењето на други приноси од казниви дела, не создаваат позитивни импликации врз економскиот раст на земјите од причини што истото ги засилува дегресивните тенденции под влијание на т.н **порозност на системот** и ефектот **секој несанкциониран криминал, продуцира двапати поголем обем на криминал**. Овој феномен, многу често економистите го нарекуваат т.н **феномен на „проклетството на ресурсите“**, односно и покрај тоа што овие средства ги зголемуваат паричните текови во економијата, нивната *валкана природа* ја поттикнуваат и зголемуваат подложноста на системите на корупција.

Од друга страна, се поставуваат неколку прашања, како тоа дали е потребна амнестија на валканиот капитал, доколку е потребна како истата да се спроведе, дали постојат добри практики во земјите од Европската унија како и клучното прашање, како да биде моделиран концептот на „даночна амнестија“?

Во овој контекст, потребно ќе биде да се посвети соодветно внимание на исправноста на предложениот концепт на „даночна амнестија на капиталот со сомнително потекло“. Предложениот концепт на „даночната амнестија“ по мислење на авторот, треба да биде моделиран во насока на обезбедување на:

¹⁷¹ IBID

- *намален оптек на валкани парични средства на „црниот пазар“;*
- *намален оптек на валкани парични средства во легалната економија;*
- *зголемен фискален потенцијал;*
- *зголемено ниво капитални инвестиции насочени кон зајакнување на институционалните капацитети за спречување и борба против перење пари;*
- *зголемување на довербата во казнено-правните капацитети;*
- *зголемена ефикасност и ефективност на превентивниот и репресивниот систем.*

Од институционалниот систем во Република Македонија, една од институциите задолжени за борба против перењето пари, а воедно и една од најбитните во македонскиот казнено-правен систем е *Центарот за сузбивање на организиран и сериозен криминал* кој функционира во рамките на Министерството за внатрешни работи на Република Македонија, кој само во 2010 година, има санкционирано 3 поголеми случаи на „перење пари“.

Како негативни последици од законските измени во македонскиот легислативен систем се утврди одредбата во даночниот систем кој овозможи основање друштва со странски капитал кои продуцираа економска вредност која ја зголемуваше даночната евазија. Исто така, поволност во даночниот систем која овозможи да се привлече капитал со сомнително потекло е членот 33 од Законот за данок од добивка, со кој се овозможи странските инвеститори, во рок од 3 години од инвестирањето на капиталот во македонскиот систем, да бидат целосно ослободени од обврската за плаќање на данокот на добивка. Покрај негативните аспекти, законските измени воглавно предизвикаа позитивни аспекти во спречувањето и борбата против перењето пари, а со тоа и во одржувањето на стабилен економски раст. Во годините 2008 и 2009 се донесени неколку закони или пак, измени и дополнувања на веќе постоечки закони, кои се од огромно значење за спречувањето и борбата против перењето пари.

Одлучната борба против перењето пари е услов за стабилен економски раст на Република Македонија. Предложената даночна амнестија, не треба да го засегне привлекувањето на странскиот капитал од нерезиденти, туку да биде насочена кон капиталот кој во времето на транзицијата е изнесен од државата, а оваа мерка се предлага да биде еднакратна и да трае релативно краток временски период. На овој начин, Република Македонија ќе го зголеми фискалниот капацитет, ќе го зголеми оптекот на парични средства во легалната економија, нивото на инвестиции и БДП, што во крајна линија би било стимулативно за постигнување повисоко ниво на економски раст.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Управа за спречување перење пари и финансирање тероризам „Национална стратегија за спречување на перење пари и финансирање тероризам за период 2009-2011“;
- Образложение на директивата на ЕУ за спречување на користењето на финансискиот систем за перење пари 91/308/ЕЕЗ од 1991 година и Директивата 2001/97/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 2001 година;
- International Monetary Fund „Former Yugoslav Republic of Macedonia: Financial System Stability Assessment, including Reports on the Observance of Standards and Codes on the following topics: Banking Supervision, Payment Systems, Monetary and Financial Policy Transparency, and Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism“ November 2003;
- Медингер Џон „Перење пари“ - водич за кривични иследници, издавач Магор Скопје (превод), 2009 година;
- Levi Michael and Reuter Peter „Money Laundering“ University of Chicago, 2006;
- James Crawford, David Johnston „Money Laundering A New International Law Enforcement Model“ Cambridge University, Guy Stessens 2000;
- Jan Van Dijk „Mafia markers: assessing organized crime and its impact upon“, Springer Science-Business Media (2007)
- Министерство за внатрешни работи „Годишниот извештај“ на Одделот за организиран криминал за 2010 година;

ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

(достапно на www.pravo.org.mk)

Закон за внатрешни работи (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 19/04, 51/05, 84, 84/08 и 6), *Закон за вршење на услуги на брз трансфер на пари* (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 77/03 и 54), *Закон за девизно работење* (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 34/2001; 49/2001; 103/2001; 54/2002), *Закон за државната ревизија* (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 73/04 од 21.10.2004 година), *Закон за електронска трговија* (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 133 од 2.11.2007 година), *Кривичен законик* (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 19/04 , 81/05, 60/06, 73/06, 07/08, 139/08, 114/09), *Закон за заштита на лични податоци* (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 7/05, од 1.2.2005 година), *Закон за кривична постапка* (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 1515/05, 83/08, 67/09), *Закон за народната банка на Република Македонија* (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 03/02, 51/03, 85/03, 40/04 и 61/05), *Закон за облигационите односи* (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 18, 4, 5/03, 84/08, 81 и 161), *Закон за полиција* (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 114 и 6), *Закон*

за регистрирање на готовински плаќања (Сл. Весник на Р Македонија бр.31, 42/03, 40/04, 70, 126, 88/08 и 133/09), *Закон за спречување на корупцијата* (Сл. Весник на Р.Македонија бр.28/02, 46, 126, 10 и 161), *Закон за спречување перење пари и други приноси од казниви дела* (Сл. Весник на Р Македонија бр.4/08 од 10.1.2008 година), *Закон за следење на комуникациите* (Сл.Весник на Р.Македонија бр.121, 110 и 4), *Закон за управата за јавни приходи* (Сл. Весник на Р.Македонија бр.81/05, 81/08 и 105), *Закон за финанансиската полиција* (Сл. Весник на Р Македонија бр.55/07 од 4.5.2007 година), *Закон за хартии од вредност* (Сл.Весник на Р.Македонија бр.95, 25 и 7), *Закон за централен регистар* (Сл. Весник на Р Македонија бр. 50/01, 9/2003 и 88/08), *Закон за царинската управа* (Сл. Весник на Р Македонија бр.46/04, 81/05, 107/07, 103 и 105).

WAB PAGES AND LINKS

www.mvr.gov.mk ,	www.nbrm.gov.mk ,
www.ujp.gov.mk ,	www.sec.gov.mk ,
www.jorm.org.mk ,	www.dzr.gov.mk ,
www.kapital.com.mk ,	www.fatf-gafi.org ,
www.fbi.gov ,	www.fsa.gov.uk ,
www.fincen.gov ,	www.jpacademy.gov.mk ,
www.usppft.gov.mk ,	www.netpress.com.mk ,
www.worldbank.org ,	www.weforum.org ,
www.unodc.org ,	www.fatf-gafi.org ,
www.dnevnik.com.mk	

ПОЛИТИЧКАТА КУЛТУРА НА ЕЛИТИТЕ - ПЕТТИОТ ЕЛЕМЕНТ ВО КОНСОЦИЈАЦИСКИОТ МОДЕЛ НА ДЕМОКРАТИЈА

Давче НАСЕВСКИ

АПСТРАКТ

Политичкиот консензус на елитите е од суштинско значење за консолидација на политичките системи, особено во длабоко поделените општества. Поради нагласениот елитистички карактер на консочијацискиот модел на демократија, кој е чест институционален облик на демократијата во поодделените општества, покрај формалните аранжмани, неопходно е постоење и на консензуална политичка култура на елитите во смисла на Липхартовиот „дух на прилагодување“. Таа е базирана на компромис и договор, а треба да обезбеди способност на политичките елити за надминување на расцепите помеѓу сегментите и прилагодување на дивергентните интереси. Конфликтот од 2001 година во Република Македонија апсолвираше со институционален инженеринг (Рамковен договор), кој го редизајнира политичкиот систем преку инсталација на консочијациски елементи на споделување на власта. Овие елементи нудат можност за флексибилно внатрешничко и меѓуетничко балансирање во распределбата на власта и управувањето со неа. Но, единствено во спрега со соодветна консензуална политичка култура, политичките елити ќе ја одиграат успешно реформската улога на промотори на едно мирољубиво граѓанско општество на социјална, економска и културна еднаквост меѓу граѓаните, во изградба на демократските вредности и демократскиот капитал.

Клучни зборови: политичка култура, консочијациски модел, демократија, Рамковен договор, мир

ABSTRACT

The political consensus of elites is of essential importance for the consolidation of political systems, especially in the deeply divided societies. Because of the rather elitist character of the consociational model, which is often applied in the divided societies, along with the formal arrangements, the success of this model is mostly conditioned by existence of consensual political culture of elites in sense of Lijphart's "spirit of accommodation". It is based on compromise and agreement, providing political elites with the ability to transcend cleavages between segments, to accommodate divergent interests and demands. The conflict of 2001 in Republic of Macedonia completed with institutional set-up (the Framework Agreement), thereby redesigning the political system by installing consociational elements of power-sharing. The built-in elements of consociational

democracy provide flexible inner-ethnic and inter-ethnic balance in power-sharing and power-management, but only supported by respective consensual political culture, political elites will successfully play a role of promoters of a peaceful civil society having social, economic and cultural equality among citizens, advancing the achievement of democratic values and enrichment of democratic capital.

Key words: political culture, consociational model, democracy

ВОВЕД

Моделот на консоцијациска демократија како еден од моделите на споделување на власта е дизајниран заради трансформација на длабоко поделените општества по етничка, религиозна или јазична линија во стабилни демократии.

Нагласениот елитистички карактер на овој модел претставен преку споделувањето на власта помеѓу елитите на поделените сегменти во своевиден „картел на елити“ ја истакнува неопходноста од постоење на т.н. консензуална политичка култура заради успешна консолидација на моделот на консоцијациската / консензуалната демократија.

Процесите на европеизација дополнително го актуелизираат прашањето за инсталација на консоцијациски институции во промовирање на вредностите на цивилното општество, правичната застапеност на малцинствата и децентрализацијата како едни од условите за зачленување во Унијата, која не водејќи доволно сметка за апликативноста на консоцијацискиот уставен инженеринг во општествата со различен културно-историски профил и наследство, ги наметнува уставните решенија и моделирања на еден неконзистентен начин, честопати на товар на консензусот наместо во негова полза.

1. ПОЛИТИЧКА КУЛТУРА НА ЕЛИТИТЕ

Политичката култура на елитите по дефиниција се разликува од политичката култура како идеолошки, вредносен и општествен кодекс и во себе содржи повеќе начела и принципи: политика која го исклучува принципот на натпревар, фокусирајќи се на менаџирање на разликите помеѓу одделните сегменти; прифаќање на разликите како реалност и со нужната мера на толеранција наместо инсистирање на нивна промена, дури и овие разлики да не се уважуваат со почит; донесување на најважните одлуки по пат на консензус помеѓу лидерите на одделните сегменти на највисоко дипломатско ниво; пропорционалност при алокацијата на ресурсите и одлуките; деполитизација во смисла на апострофирање на уставно-правните механизми во реализацијата на пропорционалноста; тајност на преговорите помеѓу елитите и право на владата да владее и функционира без ограничувања.

Според Липхарт, станува збор за посебна политичка култура и однесување на елитите, склоп на најчесто напишани правила, вредносно определени, кои не се однесуваат неизбежно на граѓаните, односно најчесто нив ги исклучуваат. Вака разбрана, политичката култура на елитите според Липхарт, укажува на сплетот правила и принципи според кои треба да се води консоцијациската политика.

2. ПОЛИТИЧКАТА КУЛТУРА НА ЕЛИТИТЕ ВО КОНСОЦИЈАЦИСКИОТ МОДЕЛ НА ДЕМОКРАТИЈА

Консоцијацискиот модел на демократија ја подразбира демократијата како широк договор помеѓу политичките партии и елитите, водејќи се од принципот на вклучување на што поголем број политички претставници во донесувањето на најважните одлуки, а со цел да обезбеди репрезентативен политички систем во општествата со плурални и дивергентни интереси.

Главните одлики на консоцијацискиот модел (влада на голема коалиција, право на вето, пропорционално претставништво и автономија на групите) успешно се имплементираат и функционираат само при задоволување на определени услови (рамнотежа на моќта на сегментите во општеството, постоење на повеќепартиски систем, мала големина на државата и расцепи што се вкрстуваат).

Но освен наведените, за успех на моделот од суштинско значење е постоење и на политичка култура на елитите, поточно консензуална политичка култура во смисла на Липхартовиот „дух на прилагодување“, култура базирана на компромис и договор помеѓу елитите, дијаметрално спротивна на натпреварувачката политичка култура карактеристична за мнозинските демократии. Во услови кога „елитите често се принудени да одат по тенка жица меѓу стекнувањето поддршка во своите сегменти и акомодацијата (прилагодувањето) со елитите на другите сегменти“¹⁷², политичката култура се профилира како сублимат на основните предуслови за функционирање на моделот во својство на петти елемент¹⁷³, а воедно ги надополнува четирите елементи на моделот во смисла на нивна одржливост во политичката стварност на моделот.

Или како што Липхарт забележува:

„... . Консензуалната демократија не може да се прифати и да расне доколку не е поддржана од консензуална политичка култура. Иако фокусот . . . е на институциите

¹⁷² Билјана Ванковска, *Политички систем*, (Скопје: Бомат, 2007):159

¹⁷³ Овде терминот „петти елемент“ е употребен симболично, во митолошко-филозофски контекст: за Аристотел петтиот елемент претставува идејата, во грчката митологија на Хомер тоа е „чист, свеж воздух“, односно чистата есенција, самата суштина со која е пополнет космосот; аналогно, политичката култура претставува таа напишана, неопиплива, апстрактна содржина која го пополнува просторот помеѓу останатите четири елементи и го прави можно постоењето и функционирањето на моделот, како на своевиден сложен политички организам.-з.м.

отколку на културата, јасно е дека културата ориентирана кон консензус обезбедува основи за врска помеѓу институциите на консензуалната демократија¹⁷⁴.

3. МЕЃУЗАВИСНОСТ НА ПОЛИТИЧКАТА КУЛТУРА И КОНСОЦИЈАЦИСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ

Прашањето за каузалноста помеѓу консензуалната политичка култура и консензуалните политички институции, нивната меѓусебна условеност и преклопување, но и последиците од непознавањето и непочитувањето на нивните заемни релации, биле и се предмет на расправа, несогласувања и противречности. Но токму низ призмата на противречноста може најдобро да се согледа феноменот на нивната меѓусебна зависност и условеност.

Низ примерот и искуството пред сè на Холандија¹⁷⁵, Липхарт (напоредно со тврдењето дека консензуалната политичка култура го олеснува воспоставувањето на консензуалната демократија) тврди дека консензуалните демократски институции водат кон развој на консензуална политичка култура. „Консензуалните демократии како Швајцарија и Австрија можеби денес имаат консензуална култура, но не биле отсекогаш толку консензуални: Швајцарците водеа пет граѓански војни од 16^{-от} до средината на 19^{-от} век, додека Австријците водеа кратка, но крвава граѓанска војна во 1934.“¹⁷⁶

Раните критики на Липхарт го преиспитуваат влијанието на консоцијациските аранжмани врз политичката култура на елитите.

Така, Ханс Далдер (Hans Daalder) холандскиот модел на споделување на власта го смета за резултат на историски ориентации на елитите во Холандија кон прилагодување и соработка, а не како причина за овие ориентации.

Наизменичната каузална поставеност на структурниот и културниот феномен како варијабли во, според Алмонд и Верба - „комплексниот и повеќенасочен систем на каузалност“, ја пренесува релацијата помеѓу институционалните аранжмани на консензуалната демократија и консензуалната политичка култура во своевидна циркуларна или тафтолошка¹⁷⁷ димензија. Односно, „иако консензуалната култура може да води кон усвојување на консензуални институции, овие институции исто така имаат

¹⁷⁴ Arend Lijphart, *Patterns of Democracy* (Nenj Haven and London; Zale Universitz Press):306

¹⁷⁵ Во промовирање на аргументите во полза на консоцијацискиот пристап за регулирање на етничкиот конфликт, Липхарт се повикува на искуството на Холандија, која како консоцијациски модел помеѓу 1857 и 1967 е поделена на 4 нетериторијални столбови: калвинисти, католици, социјалисти и либерали. Џон Мекгери и Брендан Олери го трасираат консоцијацискиот модел во Холандија од 1917 година. Всушност, она што во теоријата Аренд Липхард го квалификува како консоцијациски модел, е пронајдок на политичката практика и нејзините практиканти во наведениот временски контекст.

¹⁷⁶ Arend Lijphart, *Patterns of Democracy* (Nenj Haven and London; Zale Universitz Press):307

¹⁷⁷ Квалификација на Богардс (М Богаардс, 2000)

потенцијал да ја направат првенствено противничката култура помалку противничка и повеќе консензуална.¹⁷⁸

Овој заклучок истоветно може да се прслика и на консоцијацискиот модел, имајќи предвид дека консоцијацискиот модел претставува поекстремна и потесна варијанта на консензуалниот модел и се потпира повеќе на неформалните аранжмани и политичката култура.

Дополнителен опис за каузалниот однос на наведените категории даваат Алмонд и Верба. Иако се фокусираат пред сè на масовната политичка култура, одредена референца изнесуваат и за политичката култура на елитите. Нивниот пристап се потпира на претпоставката за силна социјализација со тек на времето, преку интернализацијата на вредностите инкорпорирани во демократскиот систем. Подоцна, Алмонд ја елаборира каузалната врска помеѓу овие категории на следниот начин: демократското однесување води кон подемократски институции, а искуството со овие институции го продолжува развојот на граѓанското однесување.

Соодветно, би се очекувало политичките елити да развијат модел на однесување кој ќе одговара на консоцијацискиот модел на споделување на власта, во смисла на промена на начинот на кој се гледаат себеси, својата улога во политиката, интересите и политичкиот идентитет.

4. ИЗВОРИ НА ПОЛИТИЧКАТА КУЛТУРА НА ЕЛИТИТЕ

Наспроти претпоставката за интернализацијата на вредностите инкорпорирани во консоцијациските институции како генератор на политичката култура на индивидуално ниво (под претпоставка да постои „силна социјализација“¹⁷⁹) политичката култура може да се согледа и како сублимат на колективно споделени претстави кои претставуваат повеќе од едноставен збир ставови и претстави, туку сочинуваат своевидна заедничка сопственост, знаење за општеството или групата, социолошко-културен агрегат, општо прифатен дискурс на симболи, или со еден збор - колективна меморија како резултат на социо-политичкото наследство и искуство стекнато низ призмата на историските случувања и пресврти.

Разбрана на овој начин, политичката култура и социјализацијата подразбираат свесно следење на очекуваните и прифатените стандарди без нивна интернализација внатре во политичката елита, со фокус на дискурсите наместо на системот на верувања и вредности.

¹⁷⁸ Arend Lijphart, *Patterns of Democracy* (New Haven and London; Yale University Press):307

¹⁷⁹ Силната социјализација претпоставува целосна интернализација на вредностите на консензуалната демократија која води кон промена на идентитетот и интересите и воедно претставува поекстремна форма на посветеност кон демократскиот систем на индивидуално ниво, односно прифаќање на воспоставените вредности од страна на граѓаните без приговор.

Во своите настапи политичките елити се служат со овие дискурси како би легитимирале и оправдале одредени промени, акции и аргументи. Символите и дискурсите израснати на споделените историски искуства и наследство ги конституираат колективните претстави, кои не само што претставуваат основен извор на политичката култура на елитите, туку ја одредуваат и нејзината содржина и природа. Вака условената политичка култура „не може да се создаде *ex nihilo*, туку мора да е вкоренета во историското искуство како рефлексija во колективната меморија.“¹⁸⁰

Успешни дискурси се оние кои наидуваат на позитивен одзив во јавноста и се потврдени искуствено, кои можат успешно да ги надживеат своите оригинални промотори и понатаму да се репродуцираат преку идните генерациски и политички наследници.

„Протагонистите на дискурсот можеби и воопшто не го искусиле иницијалниот историски поттик за појава на односниот дискурс, но сепак се способни верно да го репродуцираат повикувајќи се на добро познати симболи и теми. . . кои ја нагласуваат важноста на националната колективна меморија (т.е. начинот на кој историјата е запаметена во јавноста и репертоарот на дискурсите што таа им го нуди на јавноста).“¹⁸¹

5. АГЕНДА НА ПОЛИТИЧКАТА КУЛТУРА НА ЕЛИТИТЕ ВО КОНСОЦИЈАЦИСКИОТ МОДЕЛ НА ДЕМОКРАТИЈА

Институционалниот аспект на консоцијацискиот модел доколку не е поддржан од соодветен дискурс кој произлегува од колективната елитистичка меморија, не продуцира поволна политичка култура по автоматизам и наместо да претставува извор на прилагодување и консензус, може да се трансформира во конфликтно-ориентиран фактор. Отсуството на „дух на прилагодување“ ќе доведе не само до отуѓување, апатија и фрустрации, туку и до опасност од натамошно фрагментирање, илузија на консолидација на консоцијацискиот модел и негово инсталирање под сомнеж и принуда.

Политичките елити мора да конвергираат со самата суштина на консоцијацискиот модел, а тоа е инклузија на што поголем број политички претставници на различните општествени групи, заради остварување широк договор во пресрет на мноштвото дивергентни интереси во едно општество, кое само на тој начин може да се нарече демократско во вистинска смисла.¹⁸²

¹⁸⁰ Maximilian Spinner, *The Sources of Elite Political Culture and the Consolidation of Central and East European Democracies*, (Budapest, 2007):61

¹⁸¹ Ибид.:62

¹⁸² Липхарт во поновите трудови ја модификува исклучивата применливост на консоцијацискиот модел на поделените општества и именувајќи го новиот модел како консензуален го наменува за сите општества со плурални интереси. Оттука и поимот за консензуална демократија.

Решенијата кои треба да произлезат од договорот помеѓу елитите треба да ги задоволуваат сите, или барем да не дискриминираат одделни сегменти и интереси на штета на останатите. Нивната заложба за одржување и усовршување на демократскиот систем, неговата кохезија и стабилност, повторно - е длабоко условена од политичката култура на елитите која историјата преку сите разлики и пресврти треба да ја набљудува како историја предводена од синтези, а не од конфликти. Следствено, политиката на фаворизација на општото добро и заедничкото се надополнува со концептуализацијата на политичката култура не како „вредности кои треба да се бранат туку точки на загриженост за кои треба да се дебатира“.¹⁸³

Консоцијациската и консензуалната демократија нема за цел да потисне нечији особени интереси и со тоа да го лимитира плурализмот, туку истите да ги канализира во правец на помирување на разликите во потрага по заеднички именител кој би содржел одраз на општото добро, наспроти строго еготиистичката димензија. Политичките лидери, елитите, освен потребата од меѓусебна почит и прифаќање на противниците за легитимни претставници (што е и вредносна претпоставка за секој демократски систем), мора да развиваат доверба и соработка во заедничкиот настап, нагласувајќи ја притоа придобивката од сличностите и конструктивниот дијалог за историските разлики, наместо да профитираат од промоцијата на сопствените и воедно различни интереси. „Во суштина, спогодбата помеѓу елитите ги трансформира разединетите елити во консензуално обединети елити. . . спогодбите помеѓу елитите се поврзани со демократизација бидејќи ја претставуваат политиката на прилагодување и компромис наместо политиката на сурова моќ и принуда.“¹⁸⁴ Сите наведени карактеристики ја отсликуваат содржината на она што треба да претставува политичка култура како претпоставка за консоцијацискиот модел посебно и како општа варијабла во моделот на консензуалната демократија.

Доколку не се задоволени овие претпоставки поради специфичните историски наследства како и политичките околности и искуства, тогаш истите треба да се разберат и прифатат како агенда на политичката култура на елитите.

6. „ТЕСНИ ГРЛА“ НА ПОЛИТИЧКАТА КУЛТУРА НА ЕЛИТИТЕ

Еден демократски систем не може успешно да се конституира и консолидира доколку водечките политички елити не се договорат околу правилата на игра и почитувањето на воспоставените правила.

¹⁸³ Синтагма на Дејвид Латин (David Laitin, Political Culture and Political Preferences)

¹⁸⁴ Peter M. Sanchez, Ethnicity, Race and Democratic Consolidation: The Dominican Republic, Guatemala and Peru, (Department of Political Science, Loyola University Chicago):2

Во промовирањето на консоцијацискиот и консензуалниот модел заедничкиот супстрат е политичката култура ориентирана кон консензус, која пак не е можна во недостиг на меѓусебен респект и прифаќање како рамноправни учесници во демократската игра.

Теоретичарот Џон Хигли (John Higley) во своите публикации ја разработува помеѓу другото, поврзаноста и интерактивноста меѓу демократската стабилност и консензусот на елитите. Според Хигли, стабилната демократија бара широко диференцирани и консензуално унифицирани политички елити, нагласувајќи го консензусот за основните правила и кодови на политичко однесување и вредности на политичките институции кои ги вклучуваат сите бројни групи на диверзифицирани елити во т.н. пакт на елити.¹⁸⁵

Следствено, како тесно грло на политичката култура во консолидација на демократскиот систем, се наметнува неспособноста на политичките елити за меѓусебно прифаќање и ангажирање во конструктивен дијалог по однос на минатото, односно донесување на консензуални одлуки за критичните историски пресвртни точки релевантни за различните сегменти.

Друго тесно грло на политичката култура на елитите е недостигот на прагматичност на елитите во смисла на водење нетранспарентна елитистичка политика, политички дискурс и практика.

Уште едно тесно грло кое директно не се однесува на природата на политичката култура на елитите туку на односот помеѓу елитите и масовната популација, е резонансата на политичката култура на елитите кај масите, односно избирачкото тело. Со други зборови, елитистичкиот дискурс мора да биде вткаен во искусствената стварност на општеството, односно да соодветствува, да биде разбран и атрактивен за гласачите, во спротивно нема да доведе до политичка афирмација на елитите кај широката популација, а како последица таа нема да се конституира како власт со народен легитимитет, независно од својата посветеност на консензус во својата политичка агенда и дискурс, односно независно од степенот на консензуална политичка култура.

7. ПОЛИТИЧКАТА КУЛТУРА НА ЕЛИТИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

За политичката култура на македонските политички елити може да се зборува единствено во контекст на политичките искуства и традиции на државното опстојување на македонскиот народ низ различните државни форми, како и низ процесот на самоизградување во државно-правна и социјално-општествена смисла. „Историските традиции се позитивен фактор и основа врз која израснуваат современите

¹⁸⁵ Парафраза на преземен цитат од John Higley/Gy Lengyel, *Elites after State Socialism – Theory and Analysis*, (2000):2

институционални решенија и особено политичката култура.¹⁸⁶ Потпирајќи се на историски факти и вистини, но и на субјективна интерпретација на историските и актуелните настани согласно политичките интересни ставови и потреби на водечките елити, се формира колективната меморија како главен синтетичар на политичката култура, како на популацијата, така и на општествените и политички елити. Таа (колективната меморија) од една страна ја рефлектира перцепцијата на суштинските историски настани и личности од минатото со исклучително значење за идентитетот на нацијата и државата, а од друга ја проектира така перцепираната енергија во создавањето на политичката култура како главна заднинска детерминанта во создавањето на редот и поредокот.

По формирањето на Република Македонија како суверена и независна држава во 1991 година, лидерите на новите политички елити ќе се концентрираат на оние идеи и дискурси кои експресно ќе ја мобилизираат политичката енергија кај граѓаните. Имајќи ја предвид закостеноста на сè уште свежите во сеќавањата на граѓаните – придобивки и благодети од претходниот систем по социјалниот, образовниот и здравствениот живот, водечките елити ќе се решат на експлоатација на националниот (националистичкиот) ресурс конзервиран во етнички хетерогеното општество.

Како резултат на структурното насилство наследено од болната транзиција на македонското стопанство по 1991 година, сред неможноста да одговори на социо-економските потреби на граѓаните, „осиромашените и обесправени граѓани без разлика на етничката припадност, имаа цврсти основи за социјален немир. Недовербата помеѓу етничките групи обезбедија простор за етничка манипулација и етнички одговор на социјалната неправда.“¹⁸⁷

Конфликтот од 2001 година кој помеѓу другото, претставуваше кулминација на нараснатите структурни противречности, апсолвира со институционален инженеринг наречен Рамковен договор, кој инсталирајќи систем на споделување на власта со консоцијациски елементи требаше да претставува одговор за акумулираните проблеми по линијата на етничката поделеност во општеството. Но договорот, „наместо да изгради мостови помеѓу поделените заедници, во форма на интегративно споделување на власта. . . ја продлабочува празнината помеѓу нив.“¹⁸⁸ Фокусирајќи се на институциите, моделот ги занемарува социо-економските аспекти на причините за конфликтот, замрзнувајќи ги на неодреден рок. Под превезот на негативниот мир етничката стратификација и гетоизација и понатаму се продлабочуваат, додека сите суштествени

¹⁸⁶ Билјана Ванковска, *Политички систем*, (Скопје: Бомат, 2007):186

¹⁸⁷ Biljana Vankovska, *The Role of The Ohrid Framework Agreement and The Peace Process in Macedonia*, (TFF and the author):10

¹⁸⁸ Biljana Vankovska, Interview with Italian newspaper "Left Avvenimenti", (May, 2008)

политички прашања се решаваат и понатаму зад затворени врати помеѓу политичките елити, не оставајќи многу простор за партиципација и влијание на граѓаните врз елитите, освен за редовните избори кои повторно не поминуваат без манипулативна придружба на етничкиот дискурс. На овој начин консоцијацискиот модел од надежен лек се претвора во национален алергенс: за едниот етнички блок претставува фрустрирачки пораз пред малцинството, а за другиот е разводнување на големите очекувања.

Ваквите психолошки рецидиви оставаат негативно сведоштво за уште еден пресвртен момент во колективната меморија.

Како акт Рамковниот договор преку елементите на консоцијациската демократија кои и претходно беа застапени во политичкиот и општествен живот како политичка практика (оправдана од практични и прагматични мотиви), претставува модификација на целокупниот политички систем и негово дефинирање врз база на заедниците и етницитетот, за сметка на суштинските вредности на граѓанското општество. „Принципот, претходно третиран како обичај, станува задолжителна рамка. Рамковниот договор тврди дека тоа мора да е случај. А не дека треба да биде.“¹⁸⁹ Со тоа, еволутивниот процес на консензуалната политичка култура станува ретрограден: враќајќи се на почетокот на градење доверба и консензус, но овојпат под притисок на институционализирана и наметната формула, дополнително обременет со уште еден етнички вртежен момент во поновата меморија на граѓаните на Република Македонија. Иако вградените елементи на консоцијациската демократија нудат можност за флексибилно внатреетничко и меѓуетничко балансирање на распределбата на власта и управувањето со неа, но и мирољубива коегзистенција со фокус на економскиот и социјалниот развој, се чини дека политичките елити не се раководат од одредена визија и стратегија, па ниту од специфични и одделни идеологии независно од нивното декларативно именување, туку единствено од сопствените партиски и лични интереси, додека „живеејќи во поделени светови, Македонците и Албанците сè уште не можат да видат дека вистинските причини за нивната несреќа имаат многу малку зедничко со меѓусебните етнички разлики.“¹⁹⁰

¹⁸⁹ Доц. Д-р Ѓорѓе Иванов, *Draft amendments to the constitution of the Republic of Macedonia*, (Универзитет Св.Кирил и Методиј, Правен факултет - Скопје, 2001)

¹⁹⁰ Biljana Vankovska, *The Role of The Ohrid Framework Agreement and The Peace Process in Macedonia*, (TFF and the author):10

8. ПОЛИТИЧКАТА КУЛТУРА НА ЕЛИТИТЕ КАКО ЕВОЛУТИВЕН ФАКТОР ВО СПОДЕЛУВАЊЕ НА ВЛАСТА

Поаѓајќи од формулацијата на споделувањето на власта (и во консоцијацискиот и во интегративниот power sharing) како средство на демократската политика во консолидација на демократскиот систем, а не како цел сама за себе, очигледна е одговорноста на политичките елити како и на лидерите кои тие ги промовираат во преминот на овие облици на споделување на власта кон мнозински систем, или воопшто кон вистински демократски систем.¹⁹¹

За да ја одиграат својата историска и реформска улога одговорно и успешно, политичките елити мора да поседуваат соодветна политичка култура, односно капацитет да ги надминат слабостите на моделите на споделување на власта кои се воедно и најголемите критики на овој модел. Овде пред сè, се мисли на надминување на: преговорите по пат на уцени, блокади и нерационалните барања за отстапки што произлегуваат од одлучувањето со консензус, фаворизирањето на елитистичките интереси за сметка на националните, идентификацијата на граѓаните со колективната свест за сметка на индивидуалната свест итн.

Следствено, потребно е промовирање на еднаквоста помеѓу граѓаните (социјалната, економската, културната) наместо еднаквоста помеѓу колективитетите, транспарентна политика наместо тајните договори, итн. Со еден збор, политичките елити имаат одговорност да спречат да се оствари критиката на Сартори дека аргументите кои го бранат моделот на споделување на власта можат многу лесно да се претворат во противаргументи.

Политичката култура на елитите е пресудна како во надминување на слабостите на консоцијацискиот модел и негова замена со интегративниот power sharing, така и за конечна еволуција на моделот на споделувањето на власта во систем на вистинска демократија на граѓани еднакви пред законот и правото.

9. ЗАКЛУЧОК

Ако компромисот претставува претходница, предуслов и почетен стадиум во постигнувањето консензус по однос на суштествените политички прашања за едно општество, нација и нејзините граѓани, тогаш за политичката култура на елитите може да се заклучи дека е вовед во умешноста за компромис, подеднакво индуктивна како што е компромисот за консензусот.

¹⁹¹ Терминот “вистински” го употребувам условно во смисла на Вестминстерскиот модел кој го одразува почитувањето на одлуките на мнозинството.

Политичките елити во консоцијациската и консензуалната демократија се најмногу одговорни за позитивниот и конструктивен политички исчекор врз основа на дијалог кој ги промовира меѓусебните сличности и заедничките интереси, а за сметка на истакнување и капитализирање на разликите и одделните интереси. Спрема тоа, консензуалната политичка практика инсистира не само на инклузија во смисла на широко политичко учество и влијание, туку и инклузија во резултатите од одлуките донесени со консензус и компромис.

Расветлувањето на каузалната и интерактивна природа на консензуалната политичка култура и консензуалните институции укажува и на една значајна зависна варијабла која го дефинира нивниот однос, а која не произлегува од традиционалното разбирање на политичката култура, имено, „колективната меморија“ е варијаблата која ја одредува и објаснува политичката култура на елитите, а воедно го прави можен и Липхартовиот „дух на прилагодување“.

Фокусот на Европската унија на институционалниот сет-уп во младите демократии претенденти за членство во ЕУ, најчесто претставува рецепт во настојувањето да ја минимизира постојната политичка несигурност и насилство во соодветните општества, но и поради поедноставен мониторинг на демократските промени преку инсталација на консоцијациски елементи како мерни показатели за степенот на реализираната демократизација. Во очекување формалниот консензуален инженеринг природно да развие консензуален амбиент, познавањето на политичката култура на елитите е од пресудно значење при прескриптивното инсталирање на консоцијацискиот модел на демократија. Кај младите консоцијациски демократии каде практиката на консензуално одлучување не израснала од долгогодишното искуство на прилагодување и соработка помеѓу елитите, овие процеси набрзо од нив прават жртви на сопствениот успех во институционалниот инженеринг, бидејќи е занемарен карактерот и капацитетот на политичката култура на елитите како основна претпоставка за долгорочен успех во консолидација на демократскиот систем. Политичката култура ја има централната позиција во премостување на поделбите и расцепите во општеството и надминување на антагонизмите, а со цел нивно приближување и заедничко учество во градењето на општествениот капитал.

ЛИТЕРАТУРА

Almond, Gabriel & Verba, Sidney, *The Civic Culture*, Boston: 1963

Arend Lijphart, *Patterns of Democracy*, New Haven and London: Yale University Press

Билјана Ванковска, *Политички систем*, Скопје: Бомат, 2007

Biljana Vankovska, The Role of The Ohrid Framework Agreement and The Peace Process in Macedonia, TFF and the author

Ѓорѓе Иванов, *Draft amendments to the constitution of the Republic of Macedonia*, Универзитет Св.Кирил и Методиј, Правен факултет - Скопје, 2001

Огњан Минчев Analytical Overview, Institute for Regional and International Studies, Скопје, 2005

Maximilian Spinner, *The Sources of Elite Political Culture and the Consolidation of Central and East European Democracies*, Budapest: 2007

Peter m.Sanchez, Ethnicity, Race and Democratic Consolidation: The Dominican Republic, Guatemala and Peru, Department of Political Science, Loyola University Chicago

Славко Милосавлевски, Источна Европа помеѓу Егалитаризмот и Демократијата, Скопје: ИП Љуботен, 1993

ВО ОВОЈ БРОЈ: Michael Pugh
Vidar Vabheim
Jan Oberg
Игор Јанев
Саша Мијалковиќ и Тања Милошевска
А. Илиев, Д. Петрески и Ј. Илиевски
Димитар Апасиев
Марјан Ѓуровски
Ненад Николовски
Давче Насевски

